

Open Universiteit

Faculteit Cultuurwetenschappen

**Cultureel participatiebeleid Vlaanderen
Casus Dendermonde
2000-2015**

**Cultural participation policy Flanders
Casus Dendermonde
2000-2015**

Masterscriptie

Rita Sarens

Rita Sarens
Opwijksestraat 181 bus 2.2
9280 Lebbeke
België

+32474705290
rfj.sarens@studie.openuniversiteit.be

Studentnummer 850249155

Begeleider
dr. Janny Bloembergen-Lukkes

Examinator
dr. Frank Inklaar

30 juli 2018

Afbeelding titelblad:

Unesco Werelderfgoed Dendermonde
Ros Beiaard
Gildereuzen Indiaan, Mars en Goliath
Belfort
Sint-Alexiusbegijnhof

Prentkaart uitgegeven ter gelegenheid van de
Ros Beiaardmeggang op 30 mei 2010.

Voorwoord

Cultuurwetenschappen studeren aan de Open Universiteit betekende niet alleen een verrijking van mijn kennis maar ook van mijn persoonlijkheid. De jaren die het gekost heeft om, naast de zorg voor het gezin en een job in de sociale zorgsector, het einddoel te bereiken zijn geen moment vervelend, vermoeiend of vervloekt geweest. Deze terugblik toont hoe interessant en inspirerend ik elke module heb ervaren, en met hoeveel plezier ik stap voor stap de ‘berg der kennis’ beklom. De verworven vaardigheden en de geestelijke groei zijn voor mij van enorme waarde.

De masterproef als grootste uitdaging resulteerde in het voorliggend verslag. Het feit dat ik deze scriptie kon betrekken op een onderwerp dat mij nauw aan het hart ligt – een stukje cultuurgeschiedenis van Vlaanderen en van mijn geboortestad Dendermonde – gaf extra gedrevenheid en voldoening. De enthousiaste en waardevolle feedback van dr. Janny Bloembergen-Lukkes tijdens het scriptieproces wil ik hierbij uitdrukkelijk vermelden. Zij bracht mij er toe om de lat steeds een beetje hoger te leggen. Dankzij de geduldige en accurate ondersteuning van archiefmedewerker Laurien Van Assche zijn de vele namiddagen in het Stadsarchief van Dendermonde vlot en aangenaam verlopen. De verhelderende toelichtingen van voormalig cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman en zijn nota’s en verslagen die ik mocht inkijken, zorgden eveneens voor een hoop waardevol bronnenmateriaal.

Mijn grootste dankbaarheid gaat echter naar mijn kinderen voor hun begrip en aanmoedigen, en naar mijn echtgenoot in het bijzonder. Zijn regelmatige ondersteuning in het huishouden tijdens de tentamenvoorbereidingen beperkte de stress enorm. Zonder zijn ontelbare ritten naar de Nederlandse studiecentra om mij lange uren met het openbaar vervoer te besparen, was deze intense opleiding ongetwijfeld een hobbeler parcours geweest.

Aan de geïnteresseerde lezer wens ik veel plezier.

Rita Sarens

Lebbeke, 18 juli 2018

Inhoud

Voorwoord	3
Abstract	6
Inleiding	7
1. Historiek van cultuurparticipatie in het Vlaamse culturele beleid.....	10
1.1. Een Vlaamse regering.....	10
1.2. Cultuurspreiding.....	12
1.3. Cultuurcentra	14
1.4. Van Cultuurpact naar cultuurindustrie	15
2. Een theoretisch kader	18
2.1. De begrippen: cultuur, culturele identiteit en cultureel pluralisme	19
2.2. De theorie van Bourdieu: cultureel kapitaal en habitus	21
2.3. Over participatie en het recht op cultuur	23
2.4. Over ‘massacultuur’	26
3. Cultureel participatiebeleid van de Vlaamse overheid circa 2000-2015	28
3.1. Politieke en maatschappelijke situatie in Vlaanderen circa 2000-2015.....	28
3.2. Ontwikkeling van het Vlaams participatiebeleid, regeerperiode 1999-2004	31
3.2.1. Studies en adviezen: Centrum voor Cultuursociologie en de Raad voor Cultuur	32
3.2.2. De doelstellingen voor de beleidsperiode 1999-2004	37
3.2.3. Decreten en realisaties tussen 1999 en 2004.....	40
3.2.4. Kritische blikken tijdens de regeerperiode 1999-2004	44
3.3. Het Vlaams participatiebeleid tijdens de regeerperiode 2009-2014	48
3.3.1. Studies en adviezen: het Participatiesurvey en de nieuwe Adviesraad	49
3.3.2. De doelstellingen voor de beleidsperiode 2009-2014	54
3.3.3. Decreten en realisaties tussen 2009 en 2014.....	57
3.3.4. Kritische blikken tijdens de regeerperiode 2009-2014	64
3.4. Vergelijkende samenvatting en analyse	68
4. Intermezzo: het steunpunt als intermediair	72
4.1. Steunpunt of belangenbehartiger?	72
4.2. Op de bres voor een brede cultuurparticipatie	74
4.2.1. Steunpunten voor het Vlaamse participatiebeleid	74
4.2.2. Steunpunt voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk	79
4.2.3. Steunpunt voor het lokaal cultuurbeleid	80

4.3. Vergelijkende samenvatting en duiding	81
5 Casus: Dendermonde	82
5.1 'Klein van goed, hoog van moed'	82
5.2. Cultureel participatiebeleid in Dendermonde omstreeks 1999-2004	85
5.2.1. Het stedelijk cultuurbeleid	85
5.2.2. Acties en werking	93
5.3. Cultureel participatiebeleid in Dendermonde omstreeks 2009-2014	97
5.3.1. Het stedelijk cultuurbeleid	98
5.3.2. Acties en werking	102
5.4. Vergelijkende samenvatting en analyse	110
Conclusie	115
Bronnenlijst	121
Literatuurlijst	127
Websites	130

Abstract

The aim of this research is to show the developments of the cultural participation policy of the Flemish government during the period from about 2000 to 2015 and the result thereof at local urban level, more specifically in the East Flemish city of Dendermonde, during the same period.

The subject is in line with scientific research into leisure activities as an important part of modern urban mass culture. It can illustrate the interweaving of social developments in modern society, such as the changes in urban cultural life and the interaction with government regulation and response. The research aims to shed light on various visions in thinking about culture, in particular with regard to the value and appreciation of culture, the central theme of cultural research at the Open University.

The cultural participation policy of the Flemish government develops during the global period from 2000 to 2015 from an innovative, democratic concept for spreading culture within the Flemish community to a strongly entrenched awareness of the accessibility of the various population groups, especially for people in poverty and for cultural minorities. In the interpretations of the concept of culture, culture as leverage and cultural competence acquisition play a major role.

Between 2000 and 2015, Dendermonde's cultural participation policy is developing in different phases and in different areas. The period 1999-2004 is characterized in particular by the alignment with the new policy ideas of the Minister of Culture and, from 2003 onwards, ensures a clear dynamic in the Dendermond cultural participation policy.

During the policy from 2009 to 2014 the emphasis is on communication and integral cooperation to promote cultural participation, interculturality and diversity. In this period, Dendermonde works on a systematic cooperation between cultural services and education on the one hand and between the urban cultural institutions and the local associations on the other. There is increased awareness of threshold-lowering interventions for disadvantaged participants. However, the broadening of the Dendermond cultural participation policy with a specific social work action removes itself from the original policy objective of strengthening the cohesion of the community and tolerance in society through cultural education and participation.

Inleiding

Het doel van dit onderzoek is de ontwikkelingen weergeven van het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid tijdens de periode van circa 2000 tot 2015 en het resultaat daarvan op lokaal stedelijk niveau, meer bepaald in de Oost-Vlaamse stad Dendermonde, gedurende dezelfde periode.

Het onderwerp sluit aan bij het wetenschappelijk onderzoek naar vrijetijdsbesteding als belangrijk onderdeel van de moderne stedelijke massacultuur. Het kan de vervlechting van maatschappelijke ontwikkelingen in de moderne samenleving illustreren, zoals de veranderingen in het stedelijke culturele leven en de wisselwerking met regulering en reactie van de overheid. Het onderzoek wil daarbij verschillende visies binnen het denken over cultuur belichten, in het bijzonder waar het gaat om de waarde en waardering van cultuur, het centrale thema van het cultuurwetenschappelijke onderzoek van de Open Universiteit. De waarden die aan cultuur en cultuuruitingen toegekend worden zijn immers niet universeel, noch eeuwig geldend.

In 2012 verscheen de publicatie van het vergelijkend onderzoek van Van der Hoeven naar cultuurbeleid en realisatie van de beleidsdoelen in Nederland en Vlaanderen tijdens de periode 1999 tot 2009.¹ Aanleiding voor haar onderzoek was onder meer een verklaring vinden voor de opmerkelijke verschillen in cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen, zoals gebleken was uit eerder onderzoek van Eurostat en uit het survey Cultuurparticipatie in Vlaanderen (2003-2004).² Van belang voor deze bijdrage zijn Van der Hoevens bevindingen wat betreft het beleid in Vlaanderen.

Met dit onderzoek wil ik ten eerste een overzicht leveren van de ontwikkelingen langs Vlaamse kant tot 2015, met nadruk op het participatiebeleid. Zo stelt Van der Hoeven dat het cultuurbeleid in de begintijd van de Vlaamse Gemeenschap het belangrijkste instrument was om de betrokkenheid van de burgers te vergroten en zo de culturele autonomie van de Nederlandstalige gemeenschap succesvol te bewerkstelligen.³ Vanaf 2000 zou de minister van cultuur Anciaux zich eerder toeleggen op kwaliteit, toegankelijkheid en spreiding. In hoeverre zijn er in de daaropvolgende jaren verschuivingen merkbaar in de visies van de Vlaamse

¹ Quirine van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen* (Den Haag 2012).

² Eurostat is het bureau voor de statistiek van de Europese Gemeenschap; het survey Cultuurparticipatie is de bewerking van de gegevens van Eurostat door Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen.

³ Van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra*, 376.

overheid ten aanzien van culturele participatie? Wat zijn de oorzaken van die eventuele veranderingen?

Voor de specifieke situatie in Vlaanderen lijkt het bestaan van sociaal-culturele netwerken en steunpunten van belang voor de vertaling van beleidsideologieën en decreten naar de lokale overheden. Een tweede doel van deze bijdrage is bijgevolg het in kaart brengen van deze instellingen en hun betekenis voor de Vlaamse cultuurparticipatie. Logischerwijze oriënteert het derde luik van het onderzoek zich op het lokaal cultureel participatiebeleid.

Miek De Kepper analyseert in *Bach, cement en de postbode. 50 jaar lokaal cultuurbeleid* de werking, de evolutie en de betekenis van lokale culturele instellingen en lokaal cultuurbeleid in hun samenspel met het middenveld en de cultuurraad.⁴ Zij wijst daarbij op enkele historische achtergronden van de verschillende ontwikkelingsfasen van het lokaal cultuurbeleid in Vlaanderen. Haar werk is dus zeer bruikbaar voor de schets van de historiek van het Vlaamse cultuurbeleid in het eerste hoofdstuk van deze bijdrage. Aan de hand van de casus Dendermonde – een relatief kleine stad in Oost-Vlaanderen, als het ware een microkosmos met diverse bevolkingsgroepen en een sociale stratificatie – zal in deze bijdrage worden gezocht naar veranderingen in het lokaal cultuurbeleid en naar parallellen met de ontwikkelingen in de beleidsvisie van de Vlaamse overheid.

In hoeverre resulteerden de ontwikkelingen van het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid in veranderingen op lokaal stedelijk niveau, specifiek in Dendermonde, tijdens de periode van circa 2000 tot 2015? Deze probleemstelling splitst zich in een aantal deelvragen. Hoe ontwikkelde zich het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid tijdens de periode van circa 2000-2015? Wat was de vertaling van dit beleid naar lokaal stedelijk niveau? En welke ontwikkeling op vlak van participatiebeleid was zichtbaar in Dendermonde tijdens de periode 2000-2015?

Gezien de aard van het onderwerp en de probleemstelling is een politieke invalshoek in dit onderzoek onvermijdelijk. Om de context van het beleid en de eventuele verschuivingen daarbinnen duidelijk weer te geven, zal in het derde hoofdstuk over het cultuurbeleid van de Vlaamse overheid chronologisch en per paragraaf de ontwikkeling van de regulering en ondersteuning opgetekend worden, aangevuld met visies en doelstellingen. De verschillende opvattingen van het begrip cultuur en de dynamiek van de waarde en waardering van cultuurverschijnselen worden voorafgaand uitgewerkt in het tweede hoofdstuk. Vanuit dit theoretisch kader zal ik in het onderzoek per afzonderlijke beleidsperioden de achterliggende ‘filosofieën’ van keuzes en doelstellingen trachten te analyseren.

⁴ Miek De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode. 50 jaar lokaal cultuurbeleid* (Kapellen 2017).

Voor het bronnenonderzoek is de toepassing van de heuristische methode voor de hand liggend. Systematisch zal gezocht worden naar ontwikkelingen in het cultureel participatiebeleid op regionaal en lokaal niveau, en naar de rol van bepaalde organisaties. Heel wat bronnen komen hiervoor in aanmerking. Naast de beleidsnota's en jaarlijkse beleidsbrieven van de bevoegde ministers tijdens de beoogde periode, worden de eventuele reacties van het Vlaams Parlement en de relevante decreten tegen het licht gehouden.

Ook de bijdragen en beschrijvingen van organisaties en steunpunten binnen de sociaal-culturele sector komen via boeiend bronnenmateriaal aan bod in het vierde hoofdstuk. Wat betreft de ontwikkelingen in Dendermonde baseer ik mij in het vijfde hoofdstuk vooral op de bronnen uit het stadsarchief en de cultuurdienst. Deze bronnen betreffen zowel adviezen, nota's aan het gemeentebestuur, als uittreksels uit de notulen van de gemeenteraad en van het college van burgemeester en schepenen. Ze bieden een overzicht van het proces dat zich afspeelt op vlak van zowel lokaal participatiebeleid als de praktijk.

Tenslotte zal een vergelijkende benadering moeten leiden tot de conclusie of en hoe overeenkomsten en divergenties tussen het Vlaamse en het Dendermondse stedelijk beleid zich voordoen gedurende de periode 2000-2015.

1. Historiek van cultuurparticipatie in het Vlaamse culturele beleid

De Vlaamse minister van Cultuur Anciaux maakte in zijn beleidsnota aan het begin van de eenentwintigste eeuw cultuurparticipatie tot een van de belangrijkste thema's. Met het door hem voorgestane cultuurbeleid wilde hij de deelname aan cultuur vergroten, een breder publiek bereiken en een breder en gevarieerder cultuuraanbod bevorderen.⁵ Anciaux' ambities stamden af van een cultuurbeleid sinds de jaren zeventig, toen Vlaanderen louter op cultureel vlak autonomie verkreeg. In de eerste paragraaf wordt kort de ontwikkeling van de Vlaamse Gemeenschap geschetst. Het principe van cultuurspreiding en de toepassing ervan in Vlaanderen sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw worden toegelicht in de tweede paragraaf. Paragraaf drie gaat over de opkomst van de Vlaamse cultuurcentra en de laatste paragraaf is een weergave van de ontwikkeling van het regelgevend beleid op Vlaams cultureel vlak.

1.1. Een Vlaamse regering

Naar aanleiding van de eerste staatshervorming op 1 januari 1970 werd België opgedeeld in een Vlaamse, een Nederlandse en een Duitse cultuurgemeenschap. De Vlaamse cultuurgemeenschap werd vanaf 1972 vertegenwoordigd door een Cultuurraad bestaande uit Nederlandstalige senatoren en kamerleden. Er werd een minister voor Nederlandse Cultuur aangesteld die de bevoegdheden taalgebruik en cultuur toegewezen kreeg.

Bij een derde staatshervorming – de tweede bracht enkel een uitbreiding van de bevoegdheden mee – geschiedde de instelling van het Vlaamse, Waalse en Brusselse gewest. De Vlaamse Cultuurraad ging vanaf dan op in de nieuwe Vlaamse Raad als volwaardig parlement en er kwam een Vlaamse Executieve als regeerorgaan. Vanaf januari 1993 werd België door een vierde hervorming een federale staat en kreeg het Vlaamse gewest annex Vlaamse Gemeenschap een echte Vlaamse regering en Vlaams parlement. Dit laatste werd vanaf 1995 rechtstreeks verkozen.⁶

⁵ *Beleidsnota Cultuur 1999-2004 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams Minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden.* Vlaams Parlement, zitting 1999-2000 (12 januari 2000,) Stuk 149 (1999-2000)-Nr.1.

⁶ <https://www.vlaamsparlement.be/over-het-vlaams-parlement/geschiedenis>, laatst geraadpleegd op 7/11/2017.

Op haar beurt kende de instelling van De Vlaamse Gemeenschap een geschiedenis van cultureel-politieke strijd van de Vlaamse Beweging, sinds het prille begin van de staat België. Na de Belgische Revolutie van 1830 veroverde een kleine Franstalige elite de politieke macht in een kersverse gecentraliseerde staat, met het Frans als officiële en natievormende taal. Franstalige Belgen bezetten op alle vlakken de beste en machtigste posities. De Vlaamse Beweging ontstond als een reactie van de intellectuele middenklasse op deze maatschappelijke ongelijkheid, en lag aan de oorsprong van de eerste beschermende taalwetten voor ‘Fransonkundigen’ in Vlaanderen anno 1873.⁷

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog breidde de Vlaamse Beweging zich vanuit de intellectuele middenklasse uit naar diverse Vlaamsgezinde netwerken, wat vervolgens leidde naar een uitbreiding van de agenda. In diverse domeinen van de samenleving en binnen verschillende gezindten waren organisaties ontstaan die sociaal-economische eisen koppelden aan taalklachten.

Economische ontwikkelingen zoals de geleidelijke industrialisatie van de Vlaamse provincies maakten het groeiend aantal Vlaamsgezinden ambitieuzer en mondiger.⁸ De erkenning van het Nederlands in Vlaanderen voldeed niet langer, men streefde ondertussen naar talengelijkheid in België. Het Waalse veto tegen het personaliteitsbeginsel in deze talenkwestie – een veralgemeende tweetaligheid – zorgde in de jaren dertig van de twintigste eeuw voor de invoering van het territorialiteitsbeginsel: een officiële eentaligheid in Vlaanderen, analoog met de situatie in Wallonië. Het territorialiteitsbeginsel zou de culturele dimensie van ‘een Vlaams volk’ verder versterken.⁹

De turbulente periode van de Tweede Wereldoorlog en in de nasleep daarvan de connotatie van collaboratie vertroebelden tijdelijk de Vlaamse identiteit. Vanaf het einde van de jaren vijftig zetten vooral de culturele verenigingen zoals het Davidsfonds, het Willemsfonds en Vermeylenfonds zich in voor de verdere verspreiding van een cultureel bewustzijn vanuit een Vlaamse sociale elite.

⁷ Els Witte, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief* (Kapellen 2010) 33.

⁸ http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/taalgeschiedenis/nederlands_in_vlaanderen, laatst geraadpleegd op 25-11-2017.

⁹ Witte, *Strijden om taal*, 34-36.

1.2. Cultuurspreiding

Het burgerlijke ideaal van de cultuurspreiding heeft zijn oorsprong in het Verlichtingsdenken: hoe meer mensen deelnemen aan (hoge) kunst en cultuur, hoe meer de samenleving kan verheven worden naar een hoger beschavingsniveau.¹⁰ Diverse ontwikkelingen in de voorbije decennia hebben de dominante hoge cultuur evenwel onder druk gezet. De hiërarchie tussen verschillende culturele 'niveaus' vlakke sterk af terwijl de differentiatie toenam. Universaliteit omtrent de kwaliteit van bepaalde cultuurvormen- en uitingen verloor aan kracht.¹¹

Het begrip 'massacultuur' ontstond aan het begin van de twintigste eeuw en verscheen ongeveer gelijktijdig met het modernisme. Het veroorzaakte tussen 1920 en 1960 een culturele onzekerheid, gekend als de 'Battle of the brows': *high culture* en *low culture* leken in elkaar over te vloeien en vormden een soort *middlebrow* met een breed publieksbereik. Daardoor werd het voor de culturele elite moeilijk om zich te distantiëren van de minderwaardig geachte cultuurvormen.¹²

Een specifieke vorm van massacultuur kwam in de jaren na de Tweede Wereldoorlog uit de Verenigde Staten overgewaaid naar onze contreien. De opkomst van de televisie en de transistorradio had een grote impact op het dagelijkse leven van de Vlamingen en bracht hen in de ban van de Amerikaanse popmuziek, film, mode en levensstijl.¹³ In de wetenschappelijke betekenis staat massacultuur voor 'een grenzen en sociale klassen overschrijdend geheel van industrieel vervaardigde, door massamedia verbreide, met commerciële bedoelingen gemaakte en op een maximaal publieksbereik gerichte producten en uitingen, die ook door dat grote publiek herkend worden'.¹⁴ *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse taal* nam het woord in 1984 op als cultuur van de grote massa, gekenmerkt door onpersoonlijkheid en oppervlakkigheid. 'Massacultuur' als gericht op de massa, verschilde daardoor wezenlijk van de term 'volkscultuur' waarmee in het algemeen de traditionele en oorspronkelijke cultuur van het volk bedoeld werd.

¹⁰ Quirine van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen* (Den Haag 2012) 103.

¹¹ Van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra*, 109.

¹² B. Driscoll, *The new literary middlebrow. Tastemakers and reading in the twenty-first century* (London 2014) 7-8.

¹³ Kevin Absillis en Katrien Jacobs ed., *Van Hugo Claus tot hoelahoep. Vlaanderen in beweging 1950-1960* (Antwerpen en Apeldoorn 2007) 12.

¹⁴ R.A.M. Aerts, 'Cultuur zonder beschaving. Over het gebruik van cultuur sinds de Tweede Wereldoorlog' in: P. den Boer ed., *Beschaving. Een geschiedenis van de begrippen hoofsheid, heusheid, beschaving en cultuur* (Amsterdam 2001) 287-318, aldaar 305.

In de professionele discussie over cultuur en cultuurbeleid bleef ‘cultuur voor de massa’ een beladen begrip.¹⁵ Bovendien luidde Bourdieu met de publicatie van *La distinction. Critique sociale du jugement* in 1979 een nieuw paradigma in binnen het wetenschappelijke denken over cultuurparticipatie. De opvattingen van Bourdieu worden nader toegelicht in het hoofdstuk over het theoretisch kader.

De veranderingen in de waarde en waardering van cultuur hadden mede hun invloed op het prille politiek-culturele beleid in Vlaanderen vanaf het begin van de jaren zeventig. Sociaal-cultureel werk bepaalde voor een groot deel de aard van dat beleid. In 1972 stelde de toenmalige minister van Cultuur Frans Van Mechelen dat democratisering van de Vlaamse cultuur de belangrijkste doelstelling moest zijn. Om de culturele autonomie van de Nederlandstalige gemeenschap te bevorderen, diende de betrokkenheid van de burger te worden vergroot.¹⁶

Het sociaal-cultureel werk betekende - met financiële ondersteuning van de overheid - het instrument bij uitstek om dit identiteitsvormende doel te bereiken, zonder dat het arbeidsmarkt- of diplomagericht was. Het speelde zich volgens Vos tot 2003 hoofdzakelijk af binnen drie werksoorten, met name sociaal-culturele verenigingen, vormingsinstellingen en sociaal-culturele diensten. Sociaal-culturele verenigingen waren en zijn breed cultureel gedifferentieerd. Het gaat om zowel louter culturele organisaties - waarvan het eerder genoemde Willemsfonds en Davidsfonds reeds opgericht werden in de tweede helft van de negentiende eeuw – als om vrouwenverenigingen, standenverenigingen en andere specifieke doelgroepenorganisaties. Bij de activiteiten staan ontmoeting, vorming en cultuurspreiding centraal en worden zowel persoonlijke ontplooiing als maatschappelijk engagement gestimuleerd. Het sociaal-culturele werk in Vlaanderen werd en wordt nog steeds gekenmerkt door een sterk uitgebreid vrijwilligerswerk.¹⁷

Eind jaren negentig vormde het erkende verenigingsleven een netwerk van ongeveer twaalfduizend actieve afdelingen. De Administratie Planning en Statistiek van de Vlaamse Gemeenschap (APS) publiceerde nog meer relevante cijfers in de editie 1997 van de *Vlaamse Regionale Indicatoren* (VRIND), gebaseerd op onder meer een APS-survey bij de bevolking: 14,6 procent van de Vlamingen verklaarde lid te zijn van een sociaal-culturele vereniging, waarvan 20,6 procent van de vrouwen en 8,4 procent van de mannen. In dezelfde periode was 8 procent van de Vlaamse bevolking lid van een culturele vereniging (toneel, muziek,

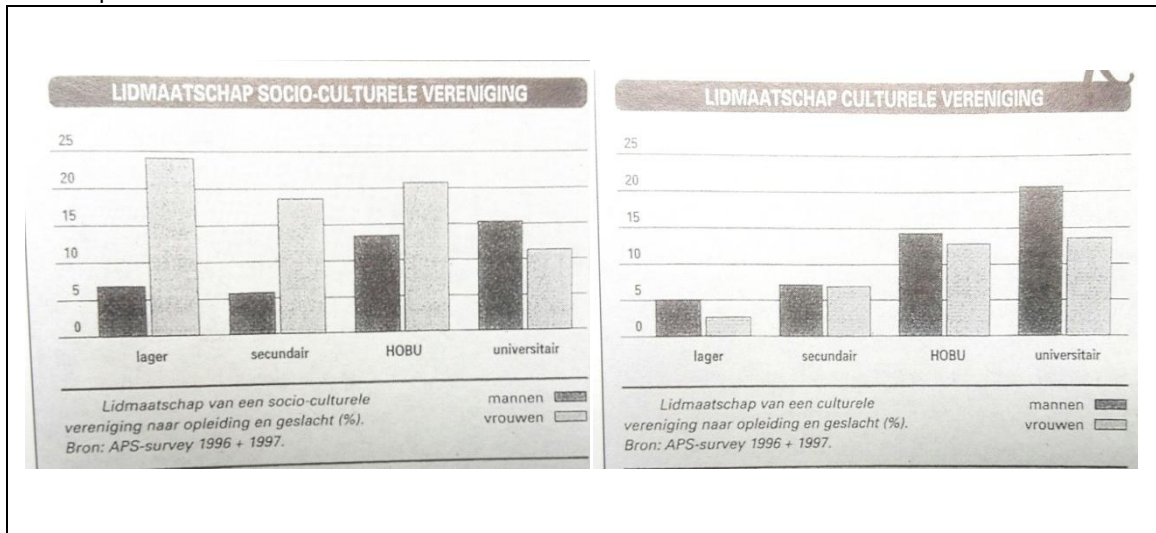
¹⁵ Aerts, ‘Cultuur zonder beschaving’, 305.

¹⁶ Van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra*, 150.

¹⁷ Roger Dillemaans, *Wegwijs cultuur* (Leuven 2005) 219.

literatuur), waarvan 6,9 procent van alle vrouwen en 8,9 procent van alle mannen. In Figuur 1.1 wordt aangetoond dat in die periode de participatie aan louter culturele activiteiten groter is bij Vlamingen met een hogere opleiding.¹⁸

Figuur 1.1 Vergelijking lidmaatschap van een socio-culturele vereniging en culturele vereniging in de periode 1996-1997.

Bron: Huib Hinnekint, 'Cijfers over cultuur', *Terzake* (1998) afl. 4, I-V.

Vormingsinstellingen zoals volkshogescholen en vormingscentra ontstonden in de tweede helft van de twintigste eeuw uit de traditie van de Scandinavische volkshogescholen met een sterk emancipatorische en maatschappijbetrokken context. Dit werk werd voornamelijk gedragen door gespecialiseerde educatieve medewerkers en cursusbegeleiders. Sociaal-culturele diensten, de derde werksoort, waren ondersteunende organisaties die gespecialiseerde begeleiding en hulp bieden aan andere sociaal-culturele en educatieve organisaties. Zij stelden onder meer deskundigen, documentatie en educatieve programma's ter beschikking. Het Vlaams Parlement keurde in april 2003 een nieuw decreet goed, waardoor de vormingssector enigszins zou veranderen.¹⁹

1.3. Cultuurcentra

Naast de sociaal-culturele verenigingen kan de opkomst van de cultuurcentra gezien worden als een factor van formaat in de ontplooiing van een cultureel participatiebeleid. De kiem voor

¹⁸ Huib Hinnekint, 'Cijfers over cultuur', *Terzake* (1998) afl. 4, I-V, aldaar II.

¹⁹ Dillemans, *Wegwijs cultuur*, 220.

deze ruimtelijke instrumenten van cultuurspreiding werd in Vlaanderen reeds gelegd in het midden van de jaren zestig van de vorige eeuw. Toenmalig minister van Nederlandse Cultuur Van Eslande gaf een onderzoeksoopdracht aan de Leuvense Studiegroep Kultuurbevordering onder leiding van professor Frans Van Mechelen, zijn latere ambtelijke opvolger. De studiegroep diende het culturele democratiseringsbeleid te voorzien van een wetenschappelijk fundament door te zoeken naar mogelijkheden voor cultuurspreiding, en door concrete besluiten te formuleren die binnen het beleid realiseerbaar waren.²⁰

Het onderzoek bracht vooreerst een abominabele toestand van de diverse private en officiële zalen, waar culturele activiteiten georganiseerd werden, aan het licht. Op vlak van ruimtelijke indeling en accommodatie bleek een groot percentage van deze zalen te gebrekkig om degelijk cultureel werk te verrichten. Bovendien waren twee derde van de zalen verzuild, waardoor religieuze, politieke en commerciële belangen voorgingen op het culturele aspect.²¹

De studiegroep concentreerde zich vervolgens op de planning, ruimtelijke inplanting en spreiding van pluralistische culturele centra over heel Vlaanderen. Binnen hun onderzoek kwam eveneens de opleiding, de aanwerving en het statuut van lokale cultuurfunctionarissen aan bod. De onderzoekers legden daarmee de basis voor de eerste en latere wetgeving die de oprichting van een lokale culturele infrastructuur zou ondersteunen. In de jaren zeventig bleek dat de talrijke decreten en Koninklijke Besluiten zichtbaar geïnspireerd waren op het werk van de Leuvense Studiegroep.²² Tegen het einde van de twintigste eeuw telde de Vlaamse Gemeenschap ruim honderd culturele centra, variërend in categorie naargelang de grootte van de steden en gemeenten en van hun rol als cultuurverspreider.²³

1.4. Van Cultuurpact naar cultuurindustrie

Parallel aan de uitwerking van het concept van cultuurcentra als spil van cultuurspreiding in Vlaanderen, ontwikkelde zich een regelgevend beleid binnen de Cultuurraad van de Vlaamse Gemeenschap. Naast het instellen van een Cultuurraad, betekende de ondertekening van het Cultuurpact in 1972 een sleutelmoment voor de culturele autonomie in Vlaanderen. De opzet van dit Cultuurpact beoogde een waarborg dat alle representatieve verenigingen en alle ideologische strekkingen konden deelnemen aan de uitwerking van het cultuurbeleid. De

²⁰ Miek De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode. 50 jaar lokaal cultuurbeleid* (Kapellen 2017) 64.

²¹ De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode*, 67.

²² Ibidem, 73.

²³ Hinnekint, 'Cijfers over cultuur', aldaar II.

politieke partij Volksunie ondertekende als enige partij niet omdat ze van mening was dat dit pact het pluralisme niet zou bevorderen, maar in tegendeel de verzuiling in de hand zou werken. De Kepper stelt dat - hoewel het Cultuurpact wel degelijk waarborgen heeft gegeven aan ideologische minderheden – achteraf bekeken de verzuiling en politisering hierdoor inderdaad zijn bestendigd in plaats van opgeheven. Op lokaal vlak zette dit pact mensen en verenigingen onder druk om partijpolitiek ‘kleur’ te bekennen. De brede waaier van visies op cultuur verschraalde bovendien tot visies van politieke partijen en reduceerde het sociaal-cultureel beleid tot de uitkering van subsidies aan groepen verenigingen binnen de verzuilde koepels.²⁴

Het culturele participatiebeleid in de jaren tachtig kenmerkte zich ten opzichte van de jaren zeventig meer door zakelijkheid en professionalisering van de culturele sector. Het managementdenken kreeg ook greep op de werking van de culturele centra. Deze relatief nieuwe vorm van cultuurspreiding verschilde dan ook grondig van het overwegend verzuilde sociaal-cultureel werk.²⁵ Er was bovendien sprake van liberalisering of ontstatelijking van vrije tijd en cultuur: politici zagen de vrijetijds- en cultuurindustrie als een bron van economische en culturele dynamiek en aantrekkingskracht, in relatie met toerisme, koopkracht en arbeidsmarkt.²⁶ De opkomst van de Vlaamse Televisiemaatschappij doorbrak het monopolie van de Belgische Radio en Televisie als nationale instelling. Het in Vlaanderen opkomende entertainmentdenken zorgde volgens intellectuele cultuurcritici echter voor de banalisering van cultuur en media.

Tegelijkertijd toonde het beleid van de liberale minister van Cultuur Dewael een verschuiving van het accent op sociaal-cultureel werk en volksontwikkeling naar het stimuleren van podiumkunsten, scheppende kunst, avant-garde en individuele zelfontplooiing.²⁷ Hierbij pleitte de minister voor een herziening van de staatssteun aan de kunsten, vanuit de optiek van een vrijemarkteconomie: vrijheid voor de kunstenaar en de ‘*survival of the fittest*’. Subsidies zouden afhankelijk moeten worden van de hoeveelheid verkochte entreekaartjes, met andere woorden: van de populariteit onder de bevolking.²⁸

²⁴ De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode*, 62.

²⁵ Ibidem, 113.

²⁶ Hans Mommaas, M. van den Heuvel en W. Knulst, ‘Vrije tijd en de vrijetijdsindustrie: conceptuele verkenningen’, in: Idem, *De vrijetijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen* (Den Haag 2000) 21-46, aldaar 31.

²⁷ Jos Vranckx, Patrick Dewael en Hugo Weckx, ‘Cultuurpolitiek in Vlaanderen. Een moeilijke evenwichtsoefening’, *Kultuurleven* 59 (1992) afl. 6, 6-19, aldaar 6-9.

²⁸ Marianne Van Kerkhoven, ‘Geld, kunst en beleid in Vlaanderen: Beaumol of Barabas?’, *Etcetera* 4 (1986) afl. 14, 2-3, aldaar 2.

Het laatste decennium van de twintigste eeuw bracht culturele bezinning en bezuiniging voor de Vlaamse Gemeenschap en een hernieuwde kijk op het sociaal-culturele werk en de cultuurparticipatie.²⁹ De nieuwe kernbegrippen van het sociaal-cultureel werk werden verantwoording, integratie, burgerschap en sociale vernieuwing.³⁰ Publiekswerving voor de culturele sector concentreerde zich meer op drempelverlagende maatregelen binnen onder meer het museumbeleid, en op innovatie en toegankelijkheid van het bibliotheekwezen.³¹ Binnen een context van decentralisering en toenemende professionalisering in de gemeenten, kwam het lokale cultuurbeleid steeds meer in beeld.³²

²⁹ Van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra*, 165.

³⁰ De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode*, 137.

³¹ Marc Ruyters, 'Cultuur volgens twee Vlaamse ministers', *Kultuurleven* 67 (2000) afl. 1, 5-17, 6.

³² De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode*, 167.

2. Een theoretisch kader

Verschillende cultuurwetenschappers en cultuurfilosofen hebben zich in het verleden gebogen over het begrip 'cultuur' en de betekenis ervan voor de mens en de maatschappij. Rond 1900 werd dit begrip in Nederlandstalige kringen geïntroduceerd door onder anderen Johan Huizinga als een synoniem voor 'beschaving'. Huizinga associeerde het vooral met een 'harmonisch verband van geestelijke waarden' - met hoogheid en moraal – naast de artistieke prestaties van de mens.³³ Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog kreeg het begrip een bredere toepassing in zijn werk. Het impliceerde een materieel en sociaal aspect naast het normatieve en omvatte allerlei aspecten van leven en denken, wat getuigde van enig waarderelevansie.³⁴ Volgens Huizinga vereiste de speciale morfologie van de cultuur een studie binnen alle mogelijke geesteswetenschappen, waaronder hij evengoed de constitutionele en rechtsgeschiedenis, de economische geschiedenis, de etnologie en de sociologie rekende.³⁵

'Cultuur' evolueerde doorheen de twintigste eeuw tot een rekbaar begrip en verloor gaandeweg zijn connotatie met 'hoogheid'. Sinds de jaren zestig kreeg het begrip steeds meer een sociale functie en werd het gezien als een element van 'welzijn'. 'Cultureel werk' werd een synoniem voor vormen van maatschappelijk werk of vormingswerk met als doel ontspanning en ontplooiing.³⁶ Vanaf de jaren tachtig werd zowel de invulling van het begrip 'cultuur' als de cultuurwetenschap zelf kritisch en relativerend benaderd. Denkers over cultuur poneerden hun stellingen en reflecties elk vanuit een specifieke invalshoek.

De theorieën en reflecties van McDonald, Nussbaum, Vermeersch en Bourdieu komen in de volgende twee paragrafen aan bod om dit denken te illustreren. De voorlaatste paragraaf is een schets van de recente ideeën over cultuurparticipatie van onder meer Geldhof, Gielen en Elchardus. De vierde paragraaf toont kort een reflectie op het begrip 'massacultuur'. Bij de verschillende facetten in dit theoretisch kader tracht ik telkens een standpunt te formuleren, dat zal meegenomen worden in het onderzoek naar de ontwikkelingen van het Vlaamse culturele participatiebeleid.

³³ R.A.M. Aerts, 'Cultuur zonder beschaving. Over het gebruik van cultuur sinds de Tweede Wereldoorlog' in: P. den Boer ed., *Beschaving. Een geschiedenis van de begrippen hoofsheid, heusheid, beschaving en cultuur* (Amsterdam 2001) 287-318, aldaar 288.

³⁴ Aerts, 'Cultuur zonder beschaving', 288.

³⁵ J. Huizinga, 'De taak der cultuurgeschiedenis' in: Idem, *Verzamelde werken VII* (Haarlem 1950) 69-84, aldaar 82.

³⁶ Aerts, 'Cultuur zonder beschaving', 299 en 300.

2.1. De begrippen: cultuur, culturele identiteit en cultureel pluralisme

Henry McDonald, Amerikaans letterkundige en filosoof, legt in de jaren tachtig van de vorige eeuw de nadruk op de normatieve basis van cultuur. Hij stelt dat 'cultuur' een door waarden gestuurd begrip is en dat de cultuurwetenschapper zelf binnen zijn eigen onderzoek nooit waarde vrij handelt.³⁷ Een cultuur toont volgens hem de waarden en normen die haar dragen in het dagelijks gebruik dat haar deelnemers ervan maken. Een andere stelling van McDonald is dat cultuur gekenmerkt wordt door mogelijkheden, daar waar natuur bepaald is door wetmatigheden.³⁸ Cultuur wordt gezien als een complex van sociale identiteiten en de taak van de overheid is het ondersteunen van groepen in de vorming van hun identiteiten. Deze vorm van cultuurrelativisme binnen de eigen samenleving vindt algemene ingang in de jaren tachtig.³⁹

Een decennium later presenteert de Amerikaanse filosofe Martha Nussbaum enkele stellingen over de aard van cultuur, meer bepaald *culturen*, want Nussbaum legt de nadruk op het meervoudige aspect, zowel op kwantitatief als op kwalitatief vlak. Echte culturen zijn meervoudig en gevarieerd en bevatten elk diverse etnische, religieuze en maatschappelijk gelaagde groepen. Binnen elke cultuur leven er bijgevolg discussies over en weerstand tegen bepaalde normen en waarden, waardoor, zo stelt Nussbaum, elke cultuur evolueert.⁴⁰

De Vlaamse filosoof Etienne Vermeersch schrijft wat hij noemt de 'culturele dimensie van het leven' – in de zin van kunstbeleving – een maatschappelijke functie toe. Het gemeenschappelijk beleven van schoonheid kan menselijke eenheid tot stand brengen, net zoals het gemeenschappelijk erkennen van een wetenschap.⁴¹ Het gaat bij hem niet om de universaliteit van de esthetische ervaring zoals in de filosofie van Kant. Er zit in kunstbeleving iets gemeenschappelijks en iets verschillends, stelt Vermeersch. De confrontatie met het artistieke in al zijn vormen bevordert de autonomie, de reflectie, de kritische blik en voegt daar een waarde van respect voor de diversiteit aan toe. Vermeersch is van mening dat het onderwijs meer aandacht zou moeten hebben voor kunstgeschiedenis. Kennis en waardering van de diversiteit van menselijke creativiteit leidt tot het besef dat binnen elke cultuur

³⁷ W.H. McDonald, *The normative basis of culture. A philosophical inquiry* (Londen 1986) 4.

³⁸ McDonald, *The normative basis of culture*, 81.

³⁹ Aerts, 'Cultuur zonder beschaving', 303.

⁴⁰ Martha C. Nussbaum, *Cultivating humanity. A classical defense of reform in liberal education* (Cambridge en Londen 1997) 127 en 128.

⁴¹ Dirk Verhofstadt, *In gesprek met Etienne Vermeersch. Een zoektocht naar waarheid* (Antwerpen en Utrecht 2011) 379-407, aldaar 401.

schoonheid kan gecreëerd worden. Vervolgens leidt dat besef tot een grotere empathie onder de mensen.⁴²

Het begrip cultuur kan, noch in brede, noch in enge zin, losgekoppeld worden van identiteit en van meervoudigheid. De cultuurwetenschappelijke begrippen 'culturele identiteit' en 'cultureel pluralisme' spelen dan ook een structurerende rol in het onderzoek naar cultuurparticipatie. Binnen het brede veld van 'cultuur' isoleer ik 'culturele identiteit' als een verwijzing naar de levenswijze van een groep, dus inclusief ideeën en waarden, religie, de wijze waarop men in zijn levensonderhoud voorziet, zijn vrije tijd invult, enzovoort. Impliciet staat de term ook voor welke identiteit een individu aanneemt binnen een groep of, zoals Bourdieu het omschrijft, binnen een 'wolk van individuen'.⁴³

Het begrip pluralisme wordt gemakkelijk verward met het meerduidige concept multiculturalisme. Om in het voorliggend onderzoek deze begripsverwarring te vermijden volgt een korte bepaling van de gehanteerde terminologie. 'Pluralisme' betekent de levensbeschouwelijke opvatting van de werkelijkheid als een veelheid van interpretaties. Deze verscheidenheid wordt niet alleen erkend door pluralisten, zij streven bovendien naar interactie van die verscheidenheid opdat mensen hun eigen denkkader zouden overstijgen en in dialoog gaan met elkaar.⁴⁴ Op basis hiervan wil ik de term 'cultureel pluralisme' hanteren, als noemer voor zowel a) het bestaan van verschillende culturele en sociale groepen in een samenleving, als b) de erkenning van het bestaan van verschillende norm - en waardepatronen, en als c) de nadruk op de waardering van culturele verscheidenheid in de vorm van dynamiek en dialoog.

'Multiculturalisme' is een ethische en politieke ideologie waarbij men uitgaat van gelijkheid van verschillende culturele etnische gemeenschappen, elk binnen een bepaald afgebakend bestuurlijk gebied.⁴⁵ Deze ideologie is niet relevant voor het Vlaamse cultuurbeleid. Het politieke begrip 'interculturaliteit' betekent een cultureel gemengd samenleven waarbij enerzijds gemeenschappelijke rechten en afspraken gemaakt worden en anderzijds verschillen geaccepteerd worden.⁴⁶ Het verschil in betekenis tussen de verschillende

⁴² Verhofstadt, *In gesprek met Vermeersch*, 404.

⁴³ Nick Crossley, 'Social class' in: Michael Grenfell ed., *Pierre Bourdieu. Key concepts* (Stocksfield 2008) 87-99, aldaar 90.

⁴⁴ Edwin Hoffman, *Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI-model* (Houten en Diegem ; eerste druk, tweede oplage 2007) 87.

⁴⁵ Bart van Leeuwen, *Erkenning, identiteit en verschil. Multiculturalisme en leven met culturele diversiteit* (Leuven en Leusden 2003) 13 en 14.

⁴⁶ Rik Pinxten, 'Multiculturaliteit, monoculturalisme en interculturaliteit' in: *Onderzoeksgids voor de geschiedenis van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen*. Centrum voor Academische en Vrijzinnige

begrippen is van belang voor de duiding van mijn referentiekader in de reflectie op cultuur als identiteit. Het gaat hierbij om de benadering van het thema van *cultureel pluralisme*, als erkenning van het bestaan van culturele diversiteit in de samenleving. Het thema van de *interculturaliteit* zal in het derde hoofdstuk meermaals aan bod komen als politiek-maatschappelijk beleidsmotief.

2.2. De theorie van Bourdieu: cultureel kapitaal en habitus

Het onderzoek naar cultuurdeelname van zowel individu als sociale groepen is haast niet los te zien van de ideeën van de Franse socioloog Pierre Bourdieu. Zijn werk luidt in de jaren zeventig van de twintigste eeuw een nieuw paradigma in aangaande het denken over cultuurparticipatie. Op grond van een enquête onder ruim 1200 mensen concludeert Bourdieu dat mensen zich door middel van hun culturele smaak van elkaar onderscheiden. Het gaat daarbij niet alleen om muziek, literatuur en beeldende kunst, maar ook om zaken zoals, kleding, interieurinrichting enzovoort. Er is volgens Bourdieu sprake van een nauwe relatie tussen culturele praktijk enerzijds en sociale afkomst en opleiding anderzijds.⁴⁷ Hij gaat daarmee in tegen de kantiaanse opvatting dat de esthetische ervaring die 'ware' kunst teweegbrengt universeel is.

Bourdieu verdeelt de culturele publieksgroep in drie sociale groepen naargelang de afkomst van de deelnemers, gebaseerd op het beroep van hun vader. Hij onderscheidt aldus een werkende klasse, een middenklasse en een hoge klasse. Binnen de klassen maakt hij nog eens categorieën naargelang de genoten opleiding: laaggeschoolden, hoger onderwijs, academisch onderwijs. Deze sociale structuur linkt hij aan drie smaakzones: a) *high culture*, met name klassiek, canon maar ook avant-garde, b) *middle brow culture*, een cultuurvorm tussen hoge en populaire cultuur, en c) *popular culture*.⁴⁸

Zoals te zien is in Figuur 2.1, geldt voor elke sociale klasse binnen de enquête dat hoe hoger de opleiding van de respondenten is, hoe meer hun voorkeur gaat naar een hoge(re) cultuurvorm. Zo scoort de keuze voor *high culture* in de middenklasse met een hogere opleiding meestal beter dan in de hoge klasse met een lage opleiding. De smaakvoorkeur voor *popular culture* daalt naarmate het niveau van beroepsklasse stijgt. Voor zijn onderzoek

Archieven (Brussel 2018). <https://www.cavavub.be/onderzoeksgids/rik-pinxten-multiculturaliteit-monoculturalisme-en-interculturaliteit>, laatst geraadpleegd op 8 mei 2018.

⁴⁷ Pierre Bourdieu, *Distinction. A social critique of the judgement of taste* (New York en London 2006) 13.

⁴⁸ Bourdieu, *Distinction*, 15.

baseert Bourdieu zich op de muziekvoorkeur van zijn respondenten omdat hij dit het beste middel acht om duidelijk sociaal te classificeren. Naar een concert gaan of een instrument bespelen is volgens hem, een minder algemene verspreide activiteit dan musea of een theater bezoeken.⁴⁹

Figuur 2.1 Muziekvoorkeuren per sociale klasse volgens Bourdieu

Table 1 Class preferences for singers and music.^a

Classes	Educational qualification	N	Singers					Music		
			Guétary	P. Clark	Brassens	Ferré	Blue Danube	Sabre Dance	Well-Tempered Clavier	Concerto for Left Hand
Working	None, CEP, CAP	143	33.0	31.0	38.0	20.0	65.0	28.0	1.0	0
	BEPC and above	18	17.0	17.0	61.0	22.0	62.5	12.5	0	0
Middle	None, CEP, CAP	243	23.0	29.0	41.0	21.0	64.0	26.0	1.5	1.5
	BEPC and above	335	12.5	19.0	47.5	39.0	27.0	16.0	8.0	4.0
	BEPC, bac	289	12.0	21.0	46.5	39.0	31.0	17.5	5.0	4.0
	higher education	46	17.0	9.0	54.0	39.0	3.0	5.0	21.0	4.0
Upper	None, CEP, CAP	25	16.0	44.0	36.0	12.0	17.0	21.0	8.0	8.0
	BEPC and above	432	5.0	17.0	74.0	35.0	16.0	8.0	15.0	13.0
	BEPC, bac	107	8.5	24.0	65.0	29.0	14.0	11.0	3.0	6.0
	higher education	325	4.0	14.5	77.0	39.0	16.5	7.0	19.0	15.0
	technical college	80	5.0	20.0	73.5	32.0	19.5	5.5	10.0	18.0
	licence	174	4.5	17.0	73.0	34.5	17.0	9.5	29.5	12.0
	agrég., grande école	71	0	3.0	90.0	49.5	11.5	3.0	29.5	12.0

a. The table (e.g., first row) is read as follows: out of every 100 working-class respondents with either no qualification, a CEP or a CAP, 33 choose Guétary and 31 Petula Clark among their three favourite singers

(from a list of twelve); 65 choose the *Blue Danube* and 28 the *Sabre Dance* among their three favourite works of music (from a list of sixteen).

The Aristocracy of Culture / 15

Bron: P. Bourdieu, *Distinction. A social critique of the judgement of taste* (New York en Londen 2006) 15.

Belangrijk om te onthouden in het onderzoek naar cultuurparticipatie en participatiebeleid is Bourdieu's duiding dat de factor onderwijs of 'educatief kapitaal' meer invloed heeft op de omgang met cultuur dan de factor sociale afkomst. Dit betreft volgens bovenstaande tabel in elk geval de sociale middengroep.

Bourdieu presenteert echter ook zijn idee van 'habitus' als de transformeerbare structuur van een groep of individu met duurzame invloeden op vlak van waarneming en handelen. De habitus ligt aan de basis voor de onbewuste ervaring van een 'goed gevoel' en een zin voor het 'juiste' gedrag.⁵⁰ Door hun opvoeding en afkomst en in mindere mate door hun opleiding hebben mensen uit de hogere sociale klasse volgens de socioloog een habitus

⁴⁹ Bourdieu, 18 en 19.

⁵⁰ F. Mortier ed., 'Pierre Bourdieu' in: *Kritisch denkerslexicon* (Alphen aan den Rijn en Brussel 1986) 1-12, aldaar 8.

ontwikkeld, waarin hoge cultuur centraal staat. Zij zouden geneigd zijn om kunstwerken meer op vormaspecten, originaliteit en hun relatie tot andere kunst te beoordelen vanuit een 'esthetische dispositie', dan op inhoud, het oproepen van emoties en het directe nut.⁵¹

Alle sociale groepen van de enquête erkennen de 'hogere' kunstvormen als legitieme cultuurvorm. Het verschil tussen de groepen is volgens Bourdieu gelegen in de specifieke kennis van die kunstvormen. Zij die het minst op de hoogte zijn van *high culture* hebben de neiging dit te verbergen tegenover kenners door items te noemen waarvan ze vermoeden dat ze het dichtst aanleunen bij deze cultuur. Bovendien hebben mensen uit de midden- en arbeidersklasse die hogerop willen vaak niet genoeg aan een hoge opleiding om volledig geaccepteerd te worden in een hogere sociale klasse. Ze hebben niet genoeg 'cultureel kapitaal', hoge cultuur zit niet in hun habitus.⁵²

De belangrijkste gebruikers van *middle brow culture* zijn leden van die grote middenklasse. Het is de impliciete verwijzing naar *high culture* die hen aantrekt, omdat *middle brow culture* zo georganiseerd is dat het de indruk geeft cultuur binnen ieders bereik te brengen.⁵³ Wat betreft de laagst geschoolde sociale groep spreekt Bourdieu van een realistische habitus waar functie primeert op vorm. Deze groep richt zich op populair cultureel vermaak.⁵⁴

Bovenstaande theorie is van belang voor de hantering van de begrippen 'culturele identiteit' en 'cultureel pluralisme' in het voorliggend onderzoek naar cultureel participatiebeleid vanaf het millennium. Hebben mensen uit een bepaalde sociale groep de intentie een 'hogere' culturele identiteit aan te nemen of hechten ze meer belang aan de uiting en erkenning van hun eigen culturele smaak? Welke visie hebben de beleidsmakers en hun adviesorganen hierover? Speelt de hiërarchische benadering van cultuurdeelname conform Bourdieu nog mee in de beleidsvisies of zet men volledig in op cultureel pluralisme?

2.3. Over participatie en het recht op cultuur

Meer concreet voor de uitwerking van een theoretisch uitgangspunt - in de studie van de ontwikkelingen van cultureel participatiebeleid van regionale en lokale overheden - zijn de reflecties van verschillende Vlaamse politiek-sociologen op participatie en het recht op cultuur.

⁵¹ Bourdieu, *Distinction*, 17.

⁵² Ibidem, 318.

⁵³ Ibidem, 323.

⁵⁴ Quirine van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen* (Den Haag 2012) 105.

Begin jaren negentig stellen Jacobs en Van Hove dat een democratiserend cultuurbeleid onder het motto 'cultuur voor allen' nog steeds kan worden ingezet, met uitzondering van twee achterhaalde inhoudelijke elementen. Een eerste voorbijgestreefd element is de intentie vanuit het verlichtingsdenken om de 'schone kunsten' bij de mensen te brengen. Volgens Jacobs en Van Hove geeft dit 'zendingswerk' weinig resultaat en subsidieert dergelijk beleid vooral die sociale groep die al geïnteresseerd is en de prijs voor een kunstzinnige beleving zelf kan betalen. Bovendien wordt 'het schone' binnen dergelijk beleid beperkt tot wat die ene groep universeel acht.

Het tweede achterhaalde element is de romantische opvatting dat mensen gevangen zitten in hun maatschappelijke groep en deze niet kunnen overstijgen. Binnen deze visie moet elke groepscultuur financieel gelijkwaardig ondersteund worden. Jacobs en Van Hove stellen dat een dergelijke aanpak de formulering van inhoudelijke criteria verhindert en een overbelasting van het subsidiebudget betekent.⁵⁵ Zij volgen het kwaliteitsdenken waarbinnen wel degelijk een niveauverschil in cultuurpraktijk bestaat: deze gradatie geeft aan op welke manier en in welke mate het essentiële van een kunstvorm tot uiting wordt gebracht.

Een democratiserend cultuurbeleid heeft oog voor de dynamiek in het cultureel gedrag, aldus Jacobs en Van Hove, en laat mensen stapsgewijs kennis maken met de meer verfijndere vormen van cultuurbeleving. Dergelijk beleid creëert kansen en neemt de mentale drempels weg welke die dynamiek kunnen belemmeren, bijvoorbeeld bepaalde sociale stereotiepe opvattingen en structuren. Stedelijk cultuurbeleid kan het accent leggen op initiatieven die de dynamiek van cultuurbeleving verzekeren, en op die manier complementair zijn aan het nationaal (subsidie)beleid.⁵⁶

Volgens Jacobs en Van Hove vormen de middengroepen de meest geschikte doelgroep van het democratiserend cultuurbeleid omdat ze zich tussen de twee polen van cultuurbeleving bevinden: enerzijds de achtergestelde groepen die nog moeten aansluiting vinden bij de bestaande kunstvormen, anderzijds de kunstenaars die de bestaande cultuur willen overschrijden. De culturele ontwikkeling van de middengroepen kan dienen als hefboom van het beleid omdat binnen deze brede doelgroep diverse vormen van cultuur aan elkaar kunnen geregen worden, zodat de polaire groepen gemakkelijker kunnen inhaken.⁵⁷

⁵⁵ Thérèse Jacobs en Erik Van Hove, 'De culturele ontwikkeling van de middengroepen. Hefboom voor een vernieuwd stedelijk cultuurbeleid', *De Gids op maatschappelijk gebied* 81 (1990) afl. 6, 559-571, aldaar 570 en 571.

⁵⁶ Jacobs en Van Hove, 'De culturele ontwikkeling van de middengroepen', 571.

⁵⁷ Jacobs en Van Hove, 570.

Zestien jaar later pleiten de sociologen Geldof en Driessens voor een wederzijdse betrokkenheid tussen de (dominante) cultuur en de maatschappelijk kwetsbare groepen, met name mensen in armoede, allochtonen, laaggeschoolden en asielzoekers.⁵⁸ Die betrokkenheid vereist volgens hen het wegwerken van actieve vormen van uitsluiting en stigmatisering als maatschappelijke processen die cultuurparticipatie verhinderen.

Tegelijkertijd geven deze sociologen toe dat de Vlaamse samenleving en cultuur steeds verder fragmenteert omdat zowel individuen als bepaalde groepen heel andere referentiekaders ontwikkelen: ze lezen andere kranten, bekijken andere zenders naargelang hun opleiding en sociale positie.⁵⁹ Dan ontstaat de vraag aan welke cultuur iedereen geacht wordt te participeren. Geldof en Driessens zijn er van overtuigd dat meer participatie meer aanvaarding van de gelaagdheid van cultuur inhoudt. Mensen moeten niet alleen keuzevrijheid krijgen maar daarnaast een maatschappelijke waardering voor hun keuze ervaren. Vanuit die waardering zouden ze kunnen groeien in hun participatie.

Beide sociologen erkennen echter het bestaan van een 'armoedecultuur' die uitgroeit tot een autonoom cultureel systeem met eigen waarden, normen en gedragingen. Binnen deze armoedecultuur is sprake van de herinterpretatie van dominante waarden tot wat haalbaar is in de leefsituatie van deze sociale groep.⁶⁰ Dit autonoom cultureel systeem kan mijn inziens aangeduid worden met de term 'habitus' van Bourdieu. Ook Geldof en Driessens schetsen dus in feite een hiërarchisch cultureel model waarbij de smaak en levensstijl van kansarmen en mensen in armoede een vervormde afspiegeling wordt van de dominante cultuur.

Wat opvalt in bovenstaande theorieën rond 'recht op cultuur', is de transformatie van de groep die zich onderaan de sociale ladder bevindt. De 'laagste' sociale groep in de studie van Bourdieu tijdens de jaren zeventig van de vorige eeuw, werd niet aangezien als kansarm. Deze arbeidersklasse of 'werkende klasse' vertegenwoordigde mensen die op hun specifieke manier deelnamen aan de maatschappij, en die konden stijgen op de culturele, en impliciet de sociale ladder, door middel van opleiding en vorming. De huidige doelgroep die aandacht krijgt van de sociaal-culturele wetenschappers bestaat uit kansarmen: mensen zonder werk, leefloners, niet-geïntegreerde migranten, mensen in armoede die weinig of niet participeren aan het maatschappelijk leven. Elke vorm van culturele participatie is in deze optiek een opstapje náár sociale participatie. Heeft dit tot gevolg dat voor deze groep de culturele lat zo

⁵⁸ Dirk Geldof en Kristel Driessens, 'Over culturele armoede, armoedecultuur en betrokkenheid. Reflecties over participatie en het recht op (eigen?) cultuur', in: Marijke Leye ed., *Over (cultuur)participatie. Brussel, kunst en democratie* (Brussel 2006) 142-152.

⁵⁹ Geldof en Driessens, 'Over culturele armoede', 144.

⁶⁰ Ibidem, 149.

laag mogelijk moet gelegd worden? In de volgende hoofdstukken hoop ik te kunnen duiden welke opvattingen over cultuurparticipatie het meeste doorwegen in het culturele beleid in Vlaanderen. Eerst wordt het begrip massacultuur belicht in de laatste paragraaf van dit theoretisch kader.

2.4. Over 'massacultuur'

Mark Elchardus heeft het in zijn publicatie over de 'symbolische samenleving' omdat gedragsvormende instanties de mens omringen met symbolen die het cognitieve en het emotionele element van een keuzeprocess beïnvloeden. Hij verkent ten tijde van het millennium onder meer de culturele voorkeuren van ouders, in relatie met de schoolloopbaan van de kinderen.⁶¹ Elchardus stelt een enorm verschil in frequentie vast van bezoek aan musea, tentoonstellingen, klassiek concert, en dergelijke enerzijds (ruim onder de 10 % van de bevraagde duizend vijfhonderd ouders in Vlaanderen), en televisiekijken, populaire muziek beluisteren, tijdschrift lezen anderzijds (respectievelijk 98 procent, 28 procent en 33 procent).⁶² Hij acht het dan ook niet langer zinvol om cultuurpraktijken te meten zonder de verschillende kanalen van de massamedia. Langs die kanalen worden immers symbolen verspreid en is het mogelijk om smaken en belangstelling te beïnvloeden.

Elchardus trekt het huidige nut van de metafoor 'cultureel kapitaal' in twijfel omdat culturele praktijk en voorkeuren nauwelijks nog afmeetbaar zijn aan participatie aan de zeldzame canon, maar veeleer aan deelname aan een groot en divers aanbod van massacultuur. Mede onder invloed van de opkomst van massamedia is het debat verschoven van hoge versus lage cultuur naar moeilijke kunsten versus commerciële (gemakkelijk toegankelijke) kunsten. De scheiding tussen de diverse cultuurvormen wordt echter irrelevant. Er is geen consensus meer over de definitie van culturele kwaliteit.⁶³

Het Vlaams culturele beleid aan het eind van de jaren negentig is mede daardoor gebaseerd op het oordeel van adviescommissies. De neoliberale kritiek op dit beleid sluit volgens Schramme aan bij het postmodernistische cultuurrelativisme: de ene culturele voorkeur is evenwaardig aan de andere, en elke mens moet in vrijheid kunnen kiezen welke

⁶¹ Mark Elchardus ed., *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes* (Tweede druk; Tielt 2003).

⁶² Elchardus, *De symbolische samenleving*, 250.

⁶³ Annick Schramme, 'Cultuur voor velen', in: Mark Elchardus, *Denken voor Vlaanderen. Over levenskwaliteit* (Leuven 2001) 59-74, aldaar 64 en 65.

uiting en vorm hij mooi vindt, en waar hij zijn geld aan besteedt.⁶⁴ Maar keuzevrijheid is 'negatief' als men niet volledig op de hoogte is van alle mogelijkheden en beschikbare alternatieven om richting aan het eigen leven te geven, stelt Schramme. Daar waar de markt bestaande voorkeuren bedient en bestendigt, moet de overheid ernaar streven om elk individu, ongeacht zijn afkomst, te laten deelnemen aan diverse culturele activiteiten en op die manier een 'positieve' keuzevrijheid bewerkstelligen.⁶⁵

In bovenstaande stelling vloeien de concepten 'culturele identiteit' en 'cultureel pluralisme' als het ware in elkaar. Binnen het bestaande complexe aanbod van cultuurpraktijken en cultuurwaarderingen kan in principe elk individu grasduinen om zich een culturele identiteit - geïsoleerd of aansluitend bij de 'massa' - aan te meten. Vanuit sociaal-cultureel perspectief blijken bepaalde individuen en groepen in de maatschappij hierbij moeite te ondervinden. In de volgende hoofdstukken wordt onderzocht in hoeverre het beleid van de overheden hier rekening mee houdt.

Massacultuur is, zoals aangehaald in het voorgaande hoofdstuk, steeds een omstreden begrip met een veelal pejoratieve connotatie geweest. Rond het millennium stelt Bourdieu vast dat de autonomie van cultuur – op vlak van productie en participatie – bedreigd wordt omdat alle voorwaarden voor haar ontwikkeling diep zijn aangetast door de winstlogica.

*De onzichtbare Big Brother heeft zich uitgerust met een netwerk van gegevensbanken over alle economische en culturele instellingen en bestaat wel degelijk, is bedrijvig, efficiënt, beslist over wat wij zullen mogen eten of niet eten, lezen of niet lezen, op de televisie of in de film te zien of niet te zien krijgen enzovoort (...).*⁶⁶

Enige reflectie over het gebruik van de term massacultuur ten aanzien van de kansarme groepen dringt zich op in het kader van dit onderzoek. Is de gemakkelijk toegankelijke cultuur zoals bedoeld door Geldof en Driessens onder dezelfde noemer te brengen als de populaire, commerciële massacultuur die volgens Bourdieu 'de' cultuur bedreigt? Tickets voor populaire musicals en schlagerfestivals zijn niet goedkoop, in vergelijking met bijvoorbeeld een zitplaats categorie 4 bij de Opera Vlaanderen. De visie dat populaire cultuur meer toegankelijk is voor kansarme groepen staat in feite haaks op de mening dat massacultuur gevormd wordt door commercieel winstbejag. Interessant is om te onderzoeken of en in welke vorm massacultuur een rol van betekenis speelt in het Vlaamse participatiebeleid.

⁶⁴ Schramme, 'Cultuur voor velen', 66.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Pierre Bourdieu, 'De cultuur is in gevaar', *Deus ex Machina* 26 (2002) 100, 80-84, aldaar 84.

3. Cultureel participatiebeleid van de Vlaamse overheid circa 2000-2015

Het onderzoek naar het cultureel participatiebeleid van de Vlaamse overheid wordt toegespitst op twee van de drie regeertermijnen, met name de termijn van 1999 tot 2004 en de termijn van 2009 tot 2014. Door de overspanning van een periode van vijftien jaar hoop ik veranderingen te kunnen duiden. Een kort overzicht van deze regeertermijnen in de inleidende paragraaf toont dat zich al verschillende veranderingen kunnen voordoen binnen één termijn, omdat een minister ontslag neemt, kartels uit elkaar gaan, of omdat een minister zich verkiesbaar stelt voor een zetel in de federale overheid. De regeertermijnen en de verkiezingen van de Vlaamse regering en de Belgische federale regering vallen immers niet samen. Opvallend is ook dat, zowel met de tussentijdse personele veranderingen als bij een nieuwe legislatuur, de ambtelijke bevoegdheden van een minister sterk kunnen wijzigen. Dat is zeker het geval voor de verschillende ministers van Cultuur die meerdere en vaak uiteenlopende beleidsdomeinen toegewezen krijgen.

Voor de duidelijkheid moet gezegd worden dat het begrip ‘overheid’ een dubbel gebruik kent. In het algemeen wordt de term aangewend om de totaliteit van alle bestuursorganen op Vlaams niveau te duiden. In de inleidende paragraaf over de politieke en maatschappelijke Vlaamse situatie, wordt uitgelegd dat de ‘overheid’ eveneens een specifiek segment is van het Vlaams bestuur. In de daaropvolgende twee paragrafen tracht ik per regeringstermijn een analyse te maken van het cultureel beleid, en in het bijzonder van het participatiebeleid. De vierde paragraaf bevat een samenvatting van de ontwikkelingen en een besluit.

3.1. Politieke en maatschappelijke situatie in Vlaanderen circa 2000-2015

In het eerste hoofdstuk over de historische context van het Vlaams beleid werd kort geschetst hoe de Vlaamse Gemeenschap tot stand kwam.⁶⁷ Deze oefent haar bevoegdheden uit in de Vlaamse provincies – die samen het Vlaamse Gewest vormen – en in het Brussels

⁶⁷ Het begrip ‘gemeenschap’ staat voor de groep personen met een gedeelde taal en cultuur. België bestaat uit een Vlaamse, een Franse en een Duitstalige Gemeenschap. Elke Gemeenschap is verantwoordelijk voor *persoonsgebonden* beleidsaspecten zoals cultuur, onderwijs, taalgebruik, gezondheid en sociale bijstand.

Hoofdstedelijk Gewest.⁶⁸ Van bij het begin werden de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest samengevoegd om het aantal parlementsleden beperkt te houden. Eén Vlaams parlement en één Vlaamse regering oefenen bijgevolg zowel de gewestelijke als de gemeenschapsbevoegdheden, met name de wetgevende macht, uit.⁶⁹

De Vlaamse Regering bestaat uit maximum tien ministers en één minister-president, en heeft de uitvoerende macht. De Vlaamse overheid, ook wel overheidsadministratie genoemd, is het derde orgaan binnen het Vlaams bestuur. Zij is verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid, bepaald door de regering en het parlement. Haar taak is de concrete maatregelen om te zetten in de praktijk. Tegelijkertijd helpt de Vlaamse overheid de minister bij de uitvoering van het beleidsondersteunend en beleidsvoorbereidend werk.⁷⁰ Voor het beleidsdomein cultuur krijgt de bevoegde minister deze steun van de cel Cultuurbeleid, een segment binnen de overheidsadministratie.

Voor de maatschappelijke en economische situatie in Vlaanderen sinds het millennium blijkt globalisering de dominante trend te zijn. Grensoverschrijdende fusies van bedrijven en financiële instellingen, maar ook de massale verspreiding van communicatie via het internet zijn hier uitingen van. Meer dan driehonderd duizend bedrijven en meer dan anderhalf miljoen gezinnen in België zijn aangesloten op het internet.⁷¹ Toch is de overheersende mentaliteit in de samenleving volgens De Kepper gericht op de eigen identiteit, op individuele vrijheden en op het kritisch afzetten tegen het gezag. Globalisering en individualisering veroorzaken een tegenreactie in de vorm van een zoektocht naar authenticiteit en gemeenschappelijkheid, wat leidt tot 'glokalisering'. Deze nieuwe term staat voor de versterkte aandacht voor het lokale binnen een geglobaliseerde wereld.⁷²

De wereldwijde bankencrisis in 2008 heeft een grote impact op de economie gehad en jaagt de werkloosheid de hoogte in. Tien procent van de Vlaamse bevolking leeft dan onder de armoedegrens.⁷³ Figuur 3.2 toont een vergelijking van het percentage armoederisico naar geslacht, leeftijd, gezinstype, activiteitenstatus en opleidingsniveau voor het Vlaamse Gewest

⁶⁸ De instelling van een Vlaams, een Waals en een Brussels Hoofdstedelijk Gewest geschiedde vanuit de ambitie om meer autonomie te verkrijgen op vlak van *grondgebonden* materies zoals economie, landbouw, werkgelegenheid en leefmilieu.

⁶⁹ https://www.belgium.be/nl/over_belgie/overheid/gemeenschappen/vlaamse_gemeenschap, laatst geraadpleegd op 2 oktober 2017.

⁷⁰ <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-overheid/organisatie-van-de-vlaamse-overheid/overheid-regering-en-parlement>, laatst geraadpleegd op 2 december 2017.

⁷¹ De Kepper, *Over Bach*, 182.

⁷² Ibidem, 183.

⁷³ Jan Vrancken ed., *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2010* (Leuven en Den Haag 2010) 397.

op basis van de *European Statistic on Income and Living Condititons* (EU-SILC) van 2008 en 2015.⁷⁴

Figuur 3.1 Armoederisico voor het Vlaamse Gewest in 2008 en 2015.

Categorie	2008	2015
Totaal Vlamingen	10	10,3
Vrouw	11,1	10
Man	9	11
18-24 jaar	9	12
25-49 jaar	5,8	8
50-64 jaar	10,7	9
65+	19,4	14
Alleenstaande	18,9	16
Eenoudergezin	28,5	27
Gezin met 2 kinderen	5,2	5
Gezin met 3 of meer kinderen	9,5	18
Werkend	3,9	3
Werkloos	20,2	31
Gepensioneerd	16,6	11
Inactief	15,9	21
Laaggeschoold	16,7	19
Middengespoold	7,8	9
Hooggeschoold	3,1	5

Bron: EU-SILC 2008, Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2010 (Universiteit Antwerpen, Faculteit politieke en sociale Wetenschappen).

Bron: EU-SILC 2015, Vlaamse armoedemonitor 2017 (Studiedienst van de Vlaamse Regering).

Ook het veranderende migratiepatroon heeft zijn effect op de arbeidsmarkt en de samenleving. Sinds 1974 wordt de islam in België erkend en gelijkgesteld met de andere erkende godsdiensten. De erkenning van de islamgemeenschap uit zich in 1998 in de verkiezing van een representatief orgaan van de islamitische godsdienst. Vanaf 2005 kan een verkozen raad voorstellen formuleren omtrent de oprichting van moskeeën en de aanstelling van imams. Op politiek vlak nemen ‘allochtonen’ deel via het systeem van de verkiezingen.⁷⁵

De vrij stabiele categorieën autochtonen en allochtonen van de twintigste eeuw worden echter vervangen door een groeiend aantal snel wisselende en zeer diverse groepen migranten. Deze migranten zijn per definitie mobiel, afhankelijk van de mogelijkheden om te overleven. Het nieuwe migratiepatroon en de vooruitstrevende technologie zorgen voor een

⁷⁴ EU-Silc is een longitudinaal onderzoek, waarbij verschillende Europese lidstaten jaarlijks data verzamelen betreffende inkomensverdeling en sociale uitsluiting. Data uit de EU-SILC-enquête worden in Europese beleidsinstrumenten en rapporten als norm gehanteerd.

⁷⁵ Els Witte en Alain Meynen ed., *De geschiedenis van België na 1945* (Antwerpen 2006), 184 en 186.

nieuw tijdsbeeld, met name de superdiversiteit.⁷⁶ Ongetwijfeld hebben deze recente maatschappelijke evoluties hun impact op het beleid rond cultureel pluralisme en culturele identiteit. Een duidelijk beeld en evaluatie van dit actuele beleid zal pas in de toekomst kunnen gegeven worden.

Aan het begin van een nieuwe legislatuur van vijf jaar maakt de regering een regeerakkoord op aan de hand van de regeerbijdrage van de Vlaamse overheid en bestaande uit een omgevingsanalyse en een aantal beleidsvoorstellen. Op basis van het regeerakkoord publiceert elke bevoegde minister voor zijn of haar beleidsdomein een beleidsnota met de visie en de doelstellingen voor de komende periode, dat de basis vormt voor het debat in het Vlaams Parlement. De uitvoeringsmaatregelen in de nota worden uiteindelijk ter goedkeuring voorgelegd aan de Vlaamse Regering.⁷⁷ In Vlaanderen werken verscheidene actoren mee aan het cultuurbeleid of brengen hieromtrent advies uit. Het overzicht van al deze actoren, zoals geschetst door Gielen, komt aan bod in de paragraaf over het cultuurbeleid van 1999 tot 2004.

In de volgende paragrafen wordt per geselecteerde beleidstermijn eerst een korte beschrijving van de zittende regering gegeven, met speciale aandacht voor de minister van Cultuur. Daarna volgt telkens een analyse van het cultuurbeleid aan de hand van steeds terugkerende subparagrafen: studies en adviezen, doelstellingen van het cultuurbeleid, de decreten en realisaties die tot stand komen, en ten slotte de kritische blikken vanuit de pers en het culturele veld.

3.2. Ontwikkeling van het Vlaams participatiebeleid, regeerperiode 1999-2004

Na de verkiezingen van 13 juni 1999 wordt de regering Dewael gevormd: een coalitie met de Vlaams Liberale Democraten als doorwegend element (Figuur 3.2). Tijdens de vijf jaar van haar regeerperiode kent deze coalitie verschillende personeelsswissels en de splitsing van de partij Volksunie-ID in Spirit en Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) zodat in 2004 nog slechts drie Vlaamse ministers uit de oorspronkelijke regering in functie zijn. Bert Anciaux (Spirit) - de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Brusselse Aangelegenheden en ontwikkelingssamenwerking - neemt in 2002 reeds ontslag wegens interne partijperikelen.⁷⁸

⁷⁶ De Kepper, *Over Bach*, 282-283.

⁷⁷ *Beleidsnota Cultuur 1999-2004 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams Minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden*. Vlaams Parlement, zitting 1999-2000 (12 januari 2000) Stuk 149 (1999-2000)-Nr.1, 2.

⁷⁸ Marc Van de Looverbosch, 'Wissel van de macht: het verhaal van de VU', *De Redactie.be*, 7 februari 2017.

Zijn opvolger Paul van Grembergen krijgt naast de bevoegdheid Cultuur ditmaal Binnenlandse Aangelegenheden, Jeugd en Ambtenarenzaken toegewezen.⁷⁹

Figuur 3.2 Samenstelling regering Dewael 1999, met de minister van Cultuur Bert Anciaux als derde van links.

Bron: <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeringen-dewael>.

In de volgende subparagrafen komen de verschillende fasen van het cultuurbeleid van deze regering aanbod. De eerste subparagraaf betreft de studies en adviezen die aan het beleid voorafgaan. Daarbij komen meer algemene culturele beleidsfactoren aan bod, en in het bijzonder de aandacht voor cultuurparticipatie in Vlaanderen. In subparagraaf 3.2.2 worden de doelstellingen van de cultuurminister en zijn kabinet benoemd en besproken, zoals geformuleerd in de beleidsnota en de beleidsbrieven. Hierbij wordt gekeken in hoeverre participatiebeleid een rol speelt. In de derde subparagraaf komen concrete realisaties en de totstandkoming van de relevante decreten aan bod, terwijl de vierde subparagraaf een beeld toont van de receptie van de besluitvoering in het culturele veld zelf.

3.2.1. Studies en adviezen: Centrum voor Cultuursociologie en de Raad voor Cultuur

Het cultuurbeleid in Vlaanderen is een samenspel van diverse actoren. De minister doet onder meer beroep op een of meerdere studiediensten om zijn beleid mee te ondersteunen en te

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/politiek/1.2885748>, laatst geraadpleegd op 30 november 2017.

⁷⁹ <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeringen-dewael>, laatst geraadpleegd 1 november 2017.

legitimeren. Eind 1999 geeft minister Anciaux via de Administratie Cultuur aan het Centrum voor Cultuursociologie van de Katholieke Universiteit Leuven de opdracht de mogelijkheden en beperkingen van het cultuurbeleid in Vlaanderen grondig te onderzoeken. Cultuursocioloog Rudi Laermans verwerkt dit onderzoek in een publicatie die draait rond de vraagstelling naar de inhoud van cultuur en cultuurbeleid, naar de maatschappelijke veranderingen waar beleidsmakers rekening moeten mee houden, en naar hoe een bijgesteld cultureel beleid er zou kunnen uitzien.⁸⁰

Laermans presenteert 'culturele competentie' als een centraal begrip binnen het Vlaams cultuurbeleid rond het millennium. De culturele competentie wordt geacht te stijgen via een toename van de participatie aan het gesubsidieerde culturele aanbod. Competentie bevordert de individuele autonomie, de relativering van de eigen overtuigingen en dus het respect voor de waarden van anderen. Deze reflexieve houding past binnen een pluralistische cultuur en gaat samen met een kritische en democratische dialoog.⁸¹

Vanwege het element 'individuele autonomie' vervult het begrip competentie in het Vlaams beleid echter een andere rol dan in het klassieke ideaal van *Bildung*. De participant stelt immers zijn eigen gevarieerd parcours samen dat door Laermans geduid wordt als de 'kleinburger-nieuwe stijl' van de middenklasse. Het Vlaams cultuurbeleid mikt met de bevordering van cultuurparticipatie evenwel ook op de stimulatie van gemeenschapsvorming en op de uitbouw van nieuwe sociale netwerken.⁸²

Naast participatie zijn er nog andere legitimaties in het Vlaams cultuurbeleid. Het gesubsidieerde aanbod moet kwalitatief zijn en pluriformiteit uitstralen, in de betekenis van een rijk cultureel landschap. Een vierde legitimatie is vernieuwing, waardoor experimentele cultuuruitingen ondersteuning krijgen in de vorm van subsidies. Hier duikt volgens Laermans een dubbele tegenstelling op, met name tussen overheid en markt enerzijds en tussen cultuur en commercie anderzijds. Het winstgericht denken van de markt bedient enkel de gemiddelde smaak of die van de massa. De cultuuroverheid dient dus de rol van pluriformiteitsbewaker op zich te nemen door op kwaliteit en vernieuwing in te zetten.⁸³

Toch valt het marktdenken niet uit het beleid te sluiten als het gaat om participatiebevordering. Laermans spreekt van een cultuurbeleidsdilemma vanwege de paradox tussen het streven naar een groter marktaandeel - zijnde de stijging van publiekscijfers binnen één regeringslegislatuur - en het ondersteunen van vernieuwende

⁸⁰ Rudi Laermans, *Het cultureel regiem. Cultuur en beleid in Vlaanderen* (2002).

⁸¹ Laermans, *Het cultureel regiem*, 37.

⁸² Ibidem, 38.

⁸³ Ibidem, 42.

cultuuruitingen waar niet veel vraag naar is. Het Vlaamse cultuurbeleid is bijgevolg getekend door de spanning tussen kwantiteits- en kwaliteitsoverwegingen. Een goed beleid moet aandachtig en verstandig omgaan met het onderscheid tussen cijfers en betekenissen.⁸⁴

Cultureel pluralisme is mogelijk sinds de ontzuiling van de Vlaamse samenleving vanaf de jaren zestig op gang kwam. Dit ging volgens Laermans samen met de bekende factoren van de moderniteit: economische groei, massaconsumptie, massamedia en de privatisering van vrije tijd en gezinsleven. Cultureel pluralisme gaat echter samen met sociale verschillen én ongelijkheid. De ene sociale context of positie doet er meer toe dan de andere.⁸⁵ Laermans hanteert de term pluralisme hier dus niet in de betekenis van gelijke waardering van diverse cultuuruitingen, maar als de erkenning van de culturele pluraliteit binnen de samenleving.

De samenhang tussen sociale afkomst, onderwijs en culturele smaak is sinds Bourdieus onderzoek complexer geworden, stelt Laermans. De leerplicht schoof ondertussen op tot achttien jaar en dat heeft tot gevolg dat jongeren veel meer tijd op de schoolbanken doorbrengen. Zij spenderen echter ook meer tijd in het samenzijn met leeftijdsgenoten, waardoor de school naast een educatieve ook een socialiserende functie heeft.⁸⁶ Wat betreft het onderwijs geeft in Vlaanderen de gevolgde richting in het secundair onderwijs de doorslag voor de culturele smaak. De invloed van de vriendengroepen, de ouders, de media en de commerciële markt hebben evengoed hun impact. Volgens Laermans is er sprake van een sociaal begrensde culturele pluriformiteit omdat de smaakvariatie nog steeds samenhangt met de sociale trajecten en milieus.⁸⁷

Laermans ziet drie grote vormen van culturele ongelijkheid in Vlaanderen. Een eerste vorm is de ongelijke waardering van cultuuruitingen of smaken: waardering is afhankelijk van het sociale milieu waarin iemand zich beweegt. Ten tweede is er de kloof tussen cultuurprofessionals en de leken: het zijn de deskundigen die bepalen wat waardevolle cultuur is.⁸⁸ De derde vorm van ongelijkheid gaat over cultuurparticipatie. Deze ongelijkheid hangt nauw samen met de spanning tussen vraag- en aanbodbeleid van de overheid. Het gesubsidieerde aanbod moet kwaliteitsvol en pluriform, financieel laagdrempelig en territoriaal verspreid zijn. De afname van dit aanbod blijkt echter heel selectief te zijn. Vooral de hoogopgeleiden hebben voordeel aan het cultuurbeleid. De laaggeschoolde groep houdt

⁸⁴ Laermans, 50.

⁸⁵ Ibidem, 58 en 59.

⁸⁶ Ibidem, 60.

⁸⁷ Ibidem, 61.

⁸⁸ Ibidem, 62-64.

meer van het commerciële vermaak, aangeboden op de massamarkt.⁸⁹ Het bewaken van de verhouding tussen de diverse publieksgroepen vraagt volgens Laermans een flexibel en gedifferentieerd overheidsbeleid, met als kerntaak de incidentele deelnemers te veranderen in regelmatige deelnemers. Het lokale niveau acht hij het meest geschikt voor dergelijke intensieve en gedifferentieerde publiekswerking.⁹⁰

Pascal Gielen maakt rond 2000 eveneens deel uit van de Leuvense onderzoeksgroep en publiceert in hetzelfde jaar als Laermans zijn bijdrage *Esthetica voor beslissers*. Het eerste deel van zijn werk is boeiend vanwege het vrij compleet en transparant beeld van de beleidsactoren en hun acties.⁹¹ Gielen schetst de beleidsruimte voor cultuur in Vlaanderen aan de hand van twee coördinaten: a) de mate van het officieel dan wel officieus zijn van het beleids-beïnvloedingsstatuut van de verschillende actoren en b) de mate van openbaarheid van hun beïnvloeding.

De actoren die officieel en openbaar het cultuurbeleid in Vlaanderen mee bepalen zijn onder meer de commissie Cultuur, Media en Sport en de steunpunten. Deze actoren leveren voorbereidend werk en onderzoek. De aard van de rol van de verschillende steunpunten zal in hoofdstuk vier verder worden onderzocht. Andere officiële, openbare actoren zijn uiteraard de cultuurminister met zijn kabinet als verantwoordelijke voor het uitwerken van de beleidslijnen, en het Vlaams Parlement die de wetgeving maakt en de uitvoering ervan controleert. Officiële maar niet-openbare actoren die het cultuurbeleid mee bepalen zijn instellingen zoals de Administratie Cultuur- als secretariaat en communicatiepunt tussen commissies en kabinet – en de beoordelingscommissies en de Cultuurpactcommissie. Deze laatste commissie bewaakt de redactie van de decreten, de samenstelling van de diverse andere commissies en de begroting van cultuur.

Actoren zoals onder anderen de media, beleidsonderzoekers, sectortijdschriften, vakbonden en privésponsors bepalen openbaar maar officieus mee het vertoog door hun grotere zichtbaarheid dan de gemiddelde cultuurparticipant. Zij beïnvloeden volgens Gielen door hun specifieke positie de mening van de rest van de maatschappij. Tenslotte zijn er nog de vooraanstaande sectoractoren, met name kunstenaars, directeurs van musea, culturele centra en theaters. Zij spelen een niet openbare maar belangrijke rol in de besluitvorming van de overheid.

⁸⁹ Laermans, 68.

⁹⁰ Ibidem, 81.

⁹¹ Pascal Gielen, *Esthetica voor beslissers. Aanzet tot een reflexief cultuurbeleid* (Tielt 2001) 15-38, aldaar 16.

In het tweede deel van zijn onderzoekspublicatie stelt Gielen dat het Vlaamse cultuurbeleid van de twintigste eeuw, als resultaat van een historisch proces van verzuiling en verkokering, heeft geleid tot een aantal knelpunten. Er is ten eerste sprake van een gepolitiseerd cultuurbeleid dat gevoerd wordt in functie van partijpolitieke belangen en ideologische zingeving.

Een tweede knelpunt is de bureaucratie als rigide instrument van dat beleid, aldus Gielen. Het vastgelegde regelsysteem en de uniforme behandeling van dossiers volstaan niet langer binnen het complexe netwerk van culturele organisaties en actoren. De minister baseert zich in zijn besluitvorming evenwel op adviesorganen vanuit de behoefte om sectorkenners te betrekken. De advisering blijft echter politiek gekleurd omdat de keuze van adviseurs sinds lange tijd aan de partijpolitieke interpretatie van het Cultuurpact onderworpen is.⁹² De gevolgen van het Cultuurpact kwamen eerder aan de orde in hoofdstuk een over de historie van het Vlaams cultureel beleid.

Een derde knelpunt is volgens Gielen de mentaliteit van wederzijds wantrouwen en het groot aantal administratieve en vooral financiële controles die elke beslissing van de overheid en de uitvoering ervan vertragen of zelfs belemmeren. Hoewel de regelgeving sinds de jaren negentig meer aandacht heeft voor kwalitatieve maatstaven, draait vooral het sociaal-cultureel beleid vaak nog teveel rond kwantitatieve toetsing, aldus Gielen. Opmerkelijk is dat verschillende sectoren soms zelf een kwalitatieve weging schuwen.⁹³ Gielen constateert dat er nood is aan een esthetisch beleid met een heldere afbakening van het begrip cultuur, en de ontwikkeling van een kritisch cultuurdiscours. Er dient een reflexief cultuurbeleid gerealiseerd te worden met het accent op kwaliteit en inhoud in plaats van op de verdeling van de financiële middelen. Het inbouwen van een onderhandelingsrelatie tussen de minister en de actoren moet leiden naar transparante beslissingsprocessen en de mogelijkheid tot een publiek debat.⁹⁴

Naast de academische studies baseert het Vlaamse culturele overheidsbeleid zich vanaf 1999 op het advies van de Raad voor Cultuur, bij decreet ingesteld door de voorganger van minister Anciaux. De Raad moet een coherente visie ontwikkelen met aandacht voor de raakvlakken tussen de verschillende sectoren. Binnen de Raad voor Cultuur zetelen naast onafhankelijke deskundigen dan ook vertegenwoordigers van diverse specifieke raden: onder

⁹² Gielen, *Esthetica voor beslissers*, 47.

⁹³ Ibidem, 51-53.

⁹⁴ Ibidem, 98 en 115.

meer de Raad van de Kunsten, de Raad van de Volksontwikkeling en Cultuurspreiding, de Mediaraad, de Vlaamse Raad voor Toerisme.⁹⁵

In het regeerakkoord van 1999 zijn talrijke voorstellen opgenomen uit het eerste memorandum van de Raad voor cultuur.⁹⁶ Bij de aandachtspunten hoort ook het participatiebeleid: de raad is van mening dat het inzicht in culturele participatie als dynamisch proces een belangrijk objectief is voor de overheid. Op basis daarvan kunnen strategieën ontwikkeld en ondersteund worden om tot optimale participatie te komen.⁹⁷ De sectie Media binnen de raad wijst op de publieke rol van en op het recht op toegang tot de massamedia.

Op 5 oktober 2002 organiseert de Raad voor Cultuur, samen met het kabinet Cultuur en de Cel voor Cultuurbeleid een Staten-Generaal in het Kunstencentrum Vooruit te Gent. De debatten verlopen volgens vier thema's: 'Cultuurparticipatie en publiekswerking', 'Tijd, vrije tijd en cultuur', 'De rol van de cultuuroverheid' en 'Het cultuurbeleid in een internationale context'. De opvattingen van de Raad voor Cultuur worden daarbij getoetst aan de inzichten van de raadgevers van de minister en van verschillende actoren uit het culturele veld.⁹⁸ Dit resulteert een jaar later in een politiek 'Toekomstdebat Cultuur'.

Voor wat betreft cultuurparticipatie komen twee conclusies naar voor: a) het Vlaamse cultuurbeleid hangt samen met een minderheden- en armoedebeleid en b) dit beleid situeert zich in een multi-etnische context.⁹⁹ De grootste uitdaging is de ontwikkeling van een beleid dat zorgt voor kruisbestuiving, dat een inburgeringsaanbod net zo belangrijk vindt als een multicultureel volksfeest en dat bovenal de ontmoeting tussen de verschillende culturen stimuleert.¹⁰⁰ Het debat over cultuurparticipatie blijkt dermate complex en omvattend dat het ook de volgende jaren verder wordt gevoerd.

3.2.2. De doelstellingen voor de beleidsperiode 1999-2004

De vorige subparagraaf beoogde een beeld te geven van het ondersteunend denken van enkele wetenschappers over culturele participatie in Vlaanderen en van de werking en adviezen van de Raad voor Cultuur. Boeiend is om op zoek te gaan naar de eventuele toepassing van hun definities, conclusies en adviezen in de beleidsontwikkeling op Vlaams overheidsniveau, zichtbaar in de formulering van de doelstellingen.

⁹⁵ *10 jaar Raad voor Cultuur. Een decennium cultuuradvisering.* Cel Strategische Adviesraden (Brussel 2008) 8.

⁹⁶ *10 jaar Raad voor Cultuur*, 20.

⁹⁷ *Ibidem*, 56.

⁹⁸ *Ibidem*, 13.

⁹⁹ *ibidem*, 15.

¹⁰⁰ *Raad voor Cultuur. Jaarverslag 2004.* Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Brussel 2005) 27.

In de inleiding van zijn beleidsnota stelt minister Anciaux dat cultuur en kunst vitale en dynamische krachten zijn in de maatschappij. Ze geven enerzijds veranderingen weer en hebben anderzijds zelf een veranderende invloed op die maatschappij. Met zijn beleid wil hij een basis leggen voor een geïntegreerd en soepel cultuurbeleid waarin verschuiving van accenten mogelijk is. Anciaux zet in zijn beleidsnota enkele krijtlijnen uit, waarover in het parlement en met het culturele veld gecommuniceerd en gedebatteerd moet worden.¹⁰¹

Terugkijkend naar het Vlaamse cultureel verleden ziet de minister twee grote bewegingen, met name a) de Vlaamse culturele verzelfstandiging dat een kader schiep voor cultuurspreiding en sociaal-culturele vorming en b) de autonome ontwikkeling van de kunsten als gevolg van de internationale wisselwerking en de uitbreiding van de communicatiemiddelen. Een geïntegreerd beleid voeren dat deze twee bewegingen samenvoegt, is zijn grote uitdaging voor de komende periode. Maar beleid wordt bepaald door het territorium, in dit geval Vlaanderen en alle mensen die er wonen. Het Nederlands is dan ook belangrijk als communicatiebasis en als te ontginnen meerwaarde, aldus Anciaux.¹⁰²

In de formulering van de kerndoelstellingen speelt het begrip participatie een belangrijke rol. De minister wil ten eerste de culturele competentie in Vlaanderen verhogen en de cultuurparticipatie verruimen door de ontwikkeling van een groter creatief potentieel. Beiden, competentie en participatie, moeten de vorming van een hechte samenleving en ethische waarden zoals verdraagzaamheid bevorderen.¹⁰³ Ten tweede ijvert Anciaux voor de herwaardering van de stad als ruimte van cultuur, want daar is volgens hem de sterkste dynamiek aanwezig voor de geïntegreerde aanpak van cultuurcreatie en –participatie.¹⁰⁴ Om deze doelen te realiseren zet de minister vooral in op het sociaal-cultureel gebeuren. Hij schrijft vier belangrijke functies toe aan het sociaal-cultureel werk: de ontmoetingsfunctie is van belang voor gemeenschapsvorming; de culturele functie bevordert de cultuurparticipatie en –beleving; de sociale-actiefunctie zorgt voor betrokkenheid en debat en de educatieve functie verhoogt de culturele competentie.¹⁰⁵

Aan de Vlaamse cultuurcentra kent de minister een unieke functie toe, namelijk dat van een raakvlak voor de kunsten en het sociaal-cultureel gebeuren. De rol van publieke lokale instellingen zoals de culturele centra moet dan ook versterkt worden om de lokale en

¹⁰¹ Beleidsnota Cultuur 1999-2004 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams Minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden. Vlaams Parlement, zitting 1999-2000 (12 januari 2000) Stuk 149 (1999-2000)- Nr.1, 5.

¹⁰² Beleidsnota Cultuur 1999-2004, 7 en 8.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem, 9.

¹⁰⁵ Ibidem, 19.

stedelijke dynamiek te bevorderen en de gemeenschapsvorming te stimuleren.¹⁰⁶ Ook het vermogen en de mogelijkheid om van kunst te genieten moet gespreid worden, stelt Anciaux. Er moet gestreefd worden naar een voortdurende wisselwerking tussen culturele competentie en cultuurparticipatie.¹⁰⁷ De minister ziet hier een opdracht voor de gesubsidieerde organisaties om elk vanuit hun geaardheid aan cultuurbemiddeling te doen vanuit het oogpunt van kwaliteit in plaats van kwantiteit. Een besef en juiste aanpak van de vele diverse drempels is essentieel voor het cultureel participatiebeleid. Onder meer de culturele centra moeten zich bewust zijn van het fenomeen van de mentale drempels.¹⁰⁸

Teneinde de visie en de doelstelling van de minister aangaande 'identiteit' en 'cultureel pluralisme' te kunnen duiden, volgen hier nog enkele frasen uit de beleidsnota. "Omgaan met cultuur betekent 'interculturaliteit' vermits cultuur steeds diversiteit is." De mogelijkheden van integratie moeten benut worden, volgens Anciaux. Hij ziet dit echter als een wisselwerking: nieuwe culturele uitingsvormen zijn een verrijking voor de Vlaamse samenleving en het autochtone cultuurgebeuren moet toegankelijk zijn voor nieuwkomers.¹⁰⁹ In de erkenning van de evolutie van culturen en het besef van een cultureel pluralisme in Vlaanderen herkennen we de opvatting van Nussbaum die de nadruk legt op de meervoudigheid van culturen op kwantitatief en kwalitatief vlak.

"De goede kennis van het Nederlands is een uitgangspunt voor vlotte communicatie en integratie." Anciaux ziet hier een belangrijke rol voor het onderwijs, het verenigingsleven en allerlei vormingsinitiatieven. Naast een uitgebreide formulering van de doelstellingen, bevat de beleidsnota ook een visie rond de heroriëntering van de beleidsinstrumenten. Anciaux ziet een duidelijke en verantwoordelijke rol in cultuurbeleid voor gemeenten en steden en wil dit wettigen door invoering van een overkoepelend decreet Lokaal Cultuurbeleid.¹¹⁰

Op dit punt kan gesteld worden dat in de beleidsnota van minister Anciaux enkele adviezen van de onderzoeksgroep en de Raad voor cultuur opgenomen zijn: a) de link tussen culturele competentie en cultuurparticipatie wordt zeker ingezet, b) het lokale niveau speelt een belangrijke rol in dit participatiebeleid en c) Anciaux stapt af van partijpolitiek gekleurd advies en heeft de intentie een reflexief en geïntegreerd beleid te voeren dat gebaseerd is op onderhandeling met zowel de kunsten- als de sociaal-culturele sector.

¹⁰⁶ Beleidsnota Cultuur 1999-2004, 21.

¹⁰⁷ Ibidem, 24.

¹⁰⁸ Ibidem, 26.

¹⁰⁹ Ibidem, 30-31.

¹¹⁰ Ibidem, 39.

3.2.3. Decreten en realisaties tussen 1999 en 2004

Jaarlijks wordt de beleidsnota, in een beleidsbrief, omgezet naar de operationele doelstellingen voor het komende jaar. Elke beleidsbrief bevat eveneens een terugblik op de uitvoering van het regeerakkoord in het voorbije jaar.¹¹¹ Een analyse van de beleidsbrieven van de ministers van Cultuur Anciaux en Van Grembergen, met bijzondere aandacht voor de factoren participatie, sociaal-cultureel werk en lokaal cultuurbeleid, kan een licht werpen op de realisatie van de gestelde doelen. De decreten die als instrumenten van het beleid ingezet worden, komen in deze subparagraaf eveneens aan bod.

Cultuurparticipatie

De bestaande modellen en methoden om cultuurparticipatie te bevorderen volstaan niet meer, volgens Anciaux. Hij laat zijn medewerkers en ondersteunende instanties op zoek gaan naar nieuwe participatievormen, door in overleg te gaan met doelgroepen die weinig participeren.¹¹² Culturele ongelijkheid is het gevolg van de sociaal-culturele achterstand van groepen en individuen, en kan alleen weggewerkt worden door het verhogen van de culturele competentie, aldus Anciaux.

Deze ontwikkeling in de beleidsvisie lijkt schatplichtig aan de theorie van Bourdieu die stelt dat de factor onderwijs of 'educatief kapitaal' meer invloed heeft op de omgang met cultuur dan de factor sociale afkomst, en dat iemands culturele structuur of 'habitus' transformeerbaar is.¹¹³ Het onderzoek van Laermans en het Centrum voor Cultuursociologie, in opdracht van de minister, wijst bovendien op de complexer geworden samenhang tussen de genoemde factoren en op de socialiserende functie van het onderwijs.¹¹⁴ Anciaux visie kan vanuit de stelling van Jacobs en Van Hove geanalyseerd worden als een democratiserend cultuurbeleid: enerzijds wordt een niveauverschil in de culturele praktijk erkend en anderzijds wil het mensen stapsgewijs kennis laten maken met de meer verfijndere vormen van cultuurbeleving. Hier kan gesteld worden dat de hiërarchische benadering van cultuurdeelname nog mee speelt in de visie van de Vlaamse beleidsmakers en hun adviesorganen.

¹¹¹ <https://cjsm.be/cultuur/hoe-komt-beleid-tot-stand>, laatst geraadpleegd op 22-12-2017.

¹¹² *Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2000-2001 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Brusselse aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking.* Vlaams Parlement, zitting 2000-2001 (31 oktober 2000) Stuk 444 (2000-2001)-Nr.1,12.

¹¹³ Bourdieu is kort besproken in hoofdstuk 2.

¹¹⁴ Laermans is besproken in subparagraaf 3.2.1. Studies en adviezen.

In het kader van deze beleidsvisie zet het ministerie van Cultuur in samenwerking met het Festival van Vlaanderen in 2001 het project 'Dorp op stap' op.¹¹⁵ In 2001 wordt het Vlaams Centrum voor Communicatie opgericht. De focus ligt op de ontwikkeling van een cultuurdatabank voor Vlaanderen, gemakkelijk toegankelijk via een interactieve cultuurwebsite.¹¹⁶ In 2003 is die toegankelijkheid een feit en krijgt het centrum de naam CultuurNet Vlaanderen.¹¹⁷ Om de integratie en emancipatie van minderheden te bevorderen worden experimentele acties opgezet om doelgroepen in de marge van de samenleving kansen te bieden tot participatie, door tussenkomst van de overheid in de kosten voor tickets en boekenbonnen.

Het streven naar een beter geïntegreerd cultuurbeleid vereist volgens Anciaux verheldering van de positionering en concrete werking van de steunpunten in een nieuw decreet, waarover meer in het vierde hoofdstuk.¹¹⁸ Een nieuw onderzoeksprogramma dat inzicht zal verschaffen in de cultuurparticipatie in Vlaanderen wordt opgestart via *Recreatief Vlaanderen*. Dit steunpunt voor beleidsgericht onderzoek bestudeert zowel beleidsmethodieken, als de effecten van concreet lokaal cultuurbeleid en het sociaal-cultureel beleid ten aanzien van allochtonen.¹¹⁹

Paul Van Grembergen als opvolgend minister van Cultuur volgt grotendeels de beleidsnota van zijn voorganger. Een aantal afzonderlijke maatregelen ter ondersteuning van specifieke participatieprojecten met landelijke relevantie en voorbeeldfunctie, worden uitgewerkt of gecontinueerd. De minister wil blijvende aandacht geven aan de cultuurparticipatie van gedetineerden en kent subsidie toe aan een gespecialiseerde vormingsinstelling in het sociaal-cultureel volwassenenwerk.¹²⁰ De aandacht voor kansarmoede resulteert in een reglement voor financiële ondersteuning van sociaal-artistieke projecten met als doel het wegwerken van sociale en culturele achterstelling vanuit artistieke

¹¹⁵ Voor het project 'Dorp op stap' worden elk jaar vijf Vlaamse gemeenten genomineerd waarvan alle inwoners volledig gratis een dag naar Brussel mogen. Er wordt een klassiek concert voorzien en stadswandelingen met gids. Dit initiatief komt ook tegemoet aan de eerder aangegeven doelstelling van de minister omtrent Brussel.

¹¹⁶ Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2001-2002 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Brusselse aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking. Vlaams Parlement, zitting 2001-2002 (25 oktober 2001) Stuk 875 (2001-2002)-Nr.1, 6.

¹¹⁷ Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2003-2004 ingediend door de heer Paul Van Grembergen, Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken. Vlaams Parlement, zitting 2003-2004 (27 oktober 2003) Stuk 1913 (2003-2004)-Nr.1, 11.

¹¹⁸ Beleidsbrief cultuur 2001-2002, 19.

¹¹⁹ Beleidsbrief Cultuur 2000-2001, 17.

¹²⁰ Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2002-2003 ingediend door de heer Paul Van Grembergen, Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken. Vlaams Parlement, zitting 2002-2003 (30 oktober 2002) Stuk 1396 (2002-2003)-Nr.1, 10.

processen. Hierbij ligt de nadruk maximaal op de potenties van de mensen in deze doelgroep. Dit experimenteel reglement wordt meermaals bijgestuurd en loopt tot het einde van 2005.¹²¹ De vzw Cultuur Bijzondere Doelgroepen (CUBIDO) wordt opgericht in 2002 en werkt samen met de Vlaamse Regering aan de regeling en ondersteuning van culturele manifestaties van onder meer psychiatrische patiënten, gedetineerden, senioren en vluchtelingen.¹²²

Sociaal-culturele werking

Het volksontwikkelingswerk wordt besproken in een debat over de vernieuwing van het sociaal-cultureel werk. Dit moet resulteren in nieuw kaderdecreet voor het versterken van organisaties met vier kernfuncties: educatie, cultuurspreiding, ontmoeting en sociale actie. Gemeenschapsvorming blijft de essentiële opdracht.¹²³ Het sociaal-cultureel volwassenenwerk wordt geheroriënteerd volgens de principes van een brede toegankelijkheid, groepsvorming en solidariteit. Het beleid en de toekenning van subsidie zijn beperkt gericht op jong talent en specifieke doelgroepen zoals senioren, gevangenen, psychiatrische patiënten en mensen in armoede.¹²⁴

Minister Van Grembergen vult het decreet dat zich in 2002 nog in de ontwerpfase bevindt aan met een streven naar verjonging van het publiek en naar de toeleiding van maatschappelijk kwetsbare mensen. Verenigingen die zich inspannen om culturele diversiteit te integreren in hun werking, die netwerkvorming en samenwerking met andere verenigingen bevorderen, kunnen rekenen op extra ondersteuning.¹²⁵

Het nieuw decreet 'betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk' wordt na een lang debat door het Vlaams Parlement goedgekeurd, en ondersteunt erkenningen voor subsidiëring van verenigingen, vormingsinstellingen en 'bewegingen'. Een bijzondere regeling is gerealiseerd voor migrantenverenigingen om extra kansen te bieden en te kunnen deelnemen aan het sociaal-cultureel verenigingsleven, als vertegenwoordigers van de stem van migrantengemeenschappen.¹²⁶ Onder meer de maatschappelijk-politieke participatie van de islamgemeenschap vanaf 1998 – die al genoemd werd in de inleiding – speelt hier een rol.

¹²¹ Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2003-2004, 11.

¹²² Ibidem.

¹²³ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 12.

¹²⁴ Beleidsbrief Cultuur 2001-2002, 19.

¹²⁵ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 19.

¹²⁶ *Decreet betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Belgisch Staatsblad 28 mei 2003. C-2003/35522, 29327.

Lokaal cultuurbeleid

Een publiek debat over gemeentelijk cultuurbeleid, culturele centra en bibliotheken, gevoerd in 2000, resulteert in een ontwerpdecreet dat begin 2001 wordt voorgelegd aan het parlement en vanaf 2002 in voege treedt. Dit overkoepelend 'decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal cultuurbeleid' – kortweg decreet Lokaal Cultuurbeleid genoemd - staat een integraal en gecoördineerd cultuurbeleid voor in zoveel mogelijk gemeenten. Een brede communicatiecampagne van de Vlaamse overheid en de gerichte communicatie vanuit de sectorale steunpunten plaatsen de diversiteit en kansen van een lokaal cultuurbeleid op de agenda.¹²⁷ De lokale overheid krijgt meer vrijheid voor een eigen inkleuring en moet daar de verantwoordelijkheid voor opnemen.

Er lopen twee rode draden door dit decreet, namelijk a) de nadruk op de integrale benadering en de samenwerking tussen onder meer verenigingen, culturele centra, bibliotheken, amateurkunsten op gemeentelijk en intergemeentelijk niveau en b) de nadruk op de participatie van zoveel mogelijk betrokkenen aan een divers cultureel aanbod, met bijzondere aandacht voor groepen en individuen waarvan participatie aan cultuur bemoeilijkt wordt.¹²⁸ Gemeenten die willen instappen in het decreet lokaal cultuurbeleid moeten beschikken over een gesubsidieerde openbare bibliotheek en een adviesorgaan voor cultuur. Gemeenten kunnen extra subsidies ontvangen voor de opmaak en uitvoering van het cultuurbeleidsplan, voor een cultuurcentrum en voor een intergemeentelijke samenwerking op vlak van cultuuraanbod en communicatie.¹²⁹

Bijna de helft van de gemeenten doet een aanvraag voor de enveloppensubsidie in het kader van de opmaak en uitvoering van een cultuurbeleidsplan.¹³⁰ Dit gemeentelijk beleidsplan formuleert de visie, de algemene en concrete doelstellingen, de geplande acties en de effecten die men wil bereiken, alsook de middelen die hiervoor worden ingezet.¹³¹ Besturen van gemeenten met minder dan tienduizend inwoners krijgen voor het opstellen van een cultuurbeleidsplan vijftienduizend euro. Gemeenten met meer dan tienduizend inwoners ontvangen het dubbele bedrag om een cultuurbeleidscoördinator aan te stellen. Voor de uitvoering van een goedgekeurd cultuurbeleidsplan ontvangt elke gemeente nog een

¹²⁷ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 21.

¹²⁸ Miek De Kepper en Patrick Stoop, *Cultuurbeleidsplanning in de gemeente* (Brussel 2002) 11 en 13.

¹²⁹ *Heeft het gemeentelijk cultuurbeleidsplan gewerkt? Twee decreten onder de loep*. Agentschap Sociaal en Cultureel werk (Brussel 2014) 8.

¹³⁰ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 21.

¹³¹ Huib Hinnekint, 'Het ontwerpdecreet cultuurbeleid ontleed', *Terzake* (2001) afl. 1, 15-17, aldaar 15.

subsidie van één euro per inwoner.¹³² Deze wordt toegekend voor de ondersteuning van initiatieven voor bijzondere doelgroepen, en voor de bevordering van de cultuurparticipatie in het algemeen.¹³³

Van Grembergen wil een ondersteuning van sociaal-artistieke projecten opgenomen zien in de gemeentelijke context. Dat geldt ook voor de ondersteuning van lokale cultuurparticipatie voor mensen in armoede. Sporadisch hebben er al effectieve projecten plaats in intergemeentelijke samenwerking.¹³⁴ Het decreet Lokaal Cultuurbeleid herdefinieert eveneens de basistaken van de culturele centra. Het beoogt hiermee ordening te brengen in het 'landschap' aan de hand van een categorische indeling volgens de uitstralingsfactor van de centra, gebaseerd op het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. In totaal verliezen vierendertig Vlaamse gemeenten hun subsidie voor het cultuurcentrum.¹³⁵

De kerntaken van de gesubsidieerde culturele centra zijn cultuurspreiding, gemeenschapsvorming en bevordering van de cultuurparticipatie. Het budget voor de centra stijgt maar de introductie van een kwaliteitsbeoordeling resulteert in 2002 in variabele subsidies.¹³⁶ Deze laatste beslissing wordt niet goed onthaald door de culturele centra die begin 2003 een motie indienen bij het Vlaams Parlement. Verdere uitvoering van het decreet wordt ernstig vertraagd omdat enkele gemeentebesturen een klacht neerleggen bij de Raad van State.¹³⁷

3.2.4 Kritische blikken tijdens de regeerperiode 1999-2004

Bert Anciaux is volgens Katja Segers, docente communicatiewetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB), de eerste cultuurminister die de dialoog met het veld centraal stelt. Toch worden er problemen gesignaleerd. De aangestelde sectorcommissies adviseren welke culturele gezelschappen en organisaties nog subsidie krijgen en welke niet. Na protest van de gedupeerden wijkt de minister echter af van de adviezen, met als gevolg de collectieve ontslagname van de commissie.¹³⁸

Naast de adviesraden die bestaan uit experts, telt ook het kabinet van Anciaux enkel deskundigen uit de kunst- en cultuurwereld. Er is de vrees dat na de politieke betutteling van

¹³² Marian Koren, 'Evaluatie nieuw Vlaams cultuurbeleid', *Bibliotheekblad* 8 (2004) afl. 3, 30-31, aldaar 30.

¹³³ *Heeft het gemeentelijk cultuurbeleidsplan gewerkt?*, 10.

¹³⁴ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 21.

¹³⁵ *Heeft het gemeentelijk cultuurbeleidsplan gewerkt?*, 8.

¹³⁶ Beleidsbrief Cultuur 2001-2002, 19.

¹³⁷ Beleidsbrief Cultuur 2003-2004, 51.

¹³⁸ Katia Segers, 'O ja, en wat met het publiek? De vrees voor de almacht van experts in het cultuurbeleid', *Samenleving en politiek* 7 (2000) afl. 2, 44-47, aldaar 44.

de voorbije legislaturen, de almacht van het veld nu over het beleid zal heersen. Ondanks het feit dat Anciaux' beleidsnota zich sterk uitspreekt voor publieksparticipatie, wordt het daardoor net moeilijk om een evenwicht te vinden tussen artistieke en maatschappelijke prioriteiten. De artistieke logica hecht vooral belang aan de autonomie van de kunsten, en aan vernieuwing en kwaliteit. Zij heeft geen oog voor doelstellingen als spreiding, democratisering en publieksparticipatie, stelt Katia Segers. Segers wil een lans breken voor een grotere macht van het publiek. Naast de publiekswerking binnen de kunst- en cultuurorganisaties zelf, moet het publiek een actieve stem in het cultuurbeleid krijgen, bijvoorbeeld door middel van een publieksvertegenwoordiging in adviesraden en beoordelingscommissies.¹³⁹

Olga Van Oogst, lid van de vakgroep communicatiewetenschappen aan de VUB wijst op de tegenstrijdigheid in de doelstellingen van Anciaux. De minister wil enerzijds in zijn streven naar een democratisering van de cultuur, ophouden met enkel een culturele elite te ondersteunen. Anderzijds vindt hij het vooral nodig om het 'niet-publiek' cultureel competent te maken. Competentie komt dan eigenlijk neer op het bekeren van 'incompetenten' tot de 'hogere kunsten', meent Van Oogst.¹⁴⁰

Mark Elchardus - hoogleraar sociologie aan de VUB en auteur van *De symbolische samenleving* - stelt zich kritisch op tegenover het beleid dat zich niet op 'structuren' wil toespitsen maar op individuen, en daarbij de rol van het verenigingsleven in vraag lijkt te stellen.¹⁴¹ Elchardus plaatst het verenigingsleven tegenover massamedia. Massamedia zorgt volgens Elchardus niet perse voor sociale isolatie van het individu, maar heeft een impact op opvattingen en houdingen. Wie vooral via massamedia contact houdt met de samenleving heeft een minder positieve kijk op de toekomst en voelt zich minder veilig, vindt Elchardus. Inburgering en betrokkenheid kan volgens de socioloog alleen via het verenigingsleven en deelname aan het culturele leven van een gemeenschap.¹⁴²

Gemeenschapsvorming is echter niet de meest essentiële functie van cultuur maar van het maatschappelijk werk, stelt Huib Hinnekint van het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV). De culturele opdracht behelst in de eerste plaats het bevorderen van de actieve participatie van iedereen aan het culturele leven.¹⁴³ Hinnekint heeft aanvankelijk de indruk dat minister Anciaux met cultuur vooral de schone letteren en de kunst bedoelt. Die visie doortrekken naar

¹³⁹ Segers, 'O ja, en wat met het publiek?', 46.

¹⁴⁰ Olga Van Oost, 'Democratisering van de cultuur door grotere publieksparticipatie?', *Samenleving en politiek* 7 (2000) afl. 8, 32-35, aldaar 33.

¹⁴¹ Mark Elchardus ed., *Denken voor Vlaanderen. Over levenskwaliteit* (Leuven 2001), 9.

¹⁴² Elchardus, *Denken voor Vlaanderen*, 17 en 18.

¹⁴³ Huub Hinnekint, 'De Beleidsnota Cultuur: standpunt vanuit lokaal beleid', *Terzake* (2000) afl. 3, III-VII, aldaar IV.

het gemeentelijk cultuurbeleid is geen goede zaak, aldus Hinnekint, op dit niveau moet de cultuur van de bevolking het onderwerp van beleid zijn.¹⁴⁴

Een jaar later ziet Hinnekint het beleid positiever tegemoet, vanwege het ontwerp van uitvoeringsbesluit dat bepaalt dat bij de omschrijving van de concrete doelstellingen in het gemeentelijk cultuurbeleidsplan extra aandacht moet zijn voor "de toegankelijkheid en bereikbaarheid van en de participatie aan een divers cultureel aanbod, met bijzondere aandacht voor groepen en individuen waarvan de participatie aan cultuur bemoeilijkt wordt". Daarenboven dient er gestreefd te worden naar "participatie van zoveel mogelijk groepen uit de bevolking bij de voorbereiding, de uitvoering en de evaluatie van het cultuurbeleidsplan". Dit is een goede zaak, oordeelt Hinnekint, want het kan de kwaliteit van het cultuurgebeuren alleen maar ten goede komen.¹⁴⁵

Eind 2002 hebben honderd-achtennegentig Vlaamse steden en gemeenten een aanvraagdossier ingediend bij de Vlaamse overheid ter ondersteuning van een integraal cultuurbeleid. Honderd-vierenzestig gemeenten kregen een goedkeuring. De financiële ondersteuning - de subsidievoering van één euro per inwoner - is een aantrekkelijke stimulans voor de opmaak van een beleidsplan, begeleid door een cultuurcoördinator.¹⁴⁶ Pas in april 2004 kan voor alle aanvragen het nodige geld beschikbaar gesteld worden. De Vlaamse overheid heeft een grote impuls gegeven aan een groot aantal gemeenten, maar het succes van het decreet lokaal cultuurbeleid is niet volledig: 37 procent van de Vlaamse gemeenten stapt niet in.¹⁴⁷

Bij het planningsproces van het totale gemeentelijke cultuurbeleid blijkt de participatie een verhaal met een wisselend succes te zijn. Vele gemeenten leveren ernstige inspanningen, echter niet altijd met evenveel resultaat. Men is nog op zoek naar de optimale methodieken. De noodzaak aan degelijke communicatie met zowel de bevolking als de grote en kleine organisaties, is een prioritair aandachtspunt, vindt Miek De Kepper als directeur van Steunpunt Lokaal Cultuurbeleid.¹⁴⁸ Een eerste effect van het decreet is dat al meer gemeenten in beeld komen met een rijkere schakering aan cultuur. Een tweede effect is de vernieuwde lokale dynamiek die op gang komt door de nieuwe functie van cultuurbeleidscoördinator, het

¹⁴⁴ Hinnekint, 'De Beleidsnota Cultuur', III.

¹⁴⁵ Huib Hinnekint, 'Uitvoeringsbesluiten blazen leven in Cultuurdecreet', *Terzake* (2001) afl. 10, 13-15, aldaar 13.

¹⁴⁶ Miek De Kepper, 'Integraal cultuurbeleid in de gemeente: uitdagingen aangegaan!', *Lokaal* (2003) afl. 7, 14-15, aldaar 14.

¹⁴⁷ Leen Van Lindt, 'Verrast door het succes', *Lokaal* (2004) afl. 8, 18-19, aldaar 19.

¹⁴⁸ De Kepper, 'Integraal cultuurbeleid in de gemeente', 15.

planningsproces en de bijbehorende initiatieven. Maar beleidsplanning is een instrument en mag geen doel op zich zijn, aldus De Kepper.¹⁴⁹

Uit het artistieke veld komen bedenkingen aangaande het concept van cultuurparticipatie in het beleid. Ondanks de grootst mogelijk inspanningen om het breedst mogelijke publiek aan te trekken is het een illusie om te denken dat iedereen ooit bereikt kan worden, meent Stefaan De Ruyck, zakelijk leider van het Toneelhuis Antwerpen.¹⁵⁰ Een gelijkekansenbeleid binnen het cultureel beleid moet zich niet richten op het cultuurproduct zelf maar op de omgevingsfactoren die de participatie bevorderen. Men kan daarbij niet langer uitgaan van een eenduidig maatschappijbeeld. Er valt geen cultureel aanbod meer te genereren dat voor iedereen aantrekkelijk is. De beleidsmaker moet erop toezien dat het cultureel aanbod pluriform en complementair is, zodat een breed publiek zich door de verschillende onderdelen van het aanbod aangesproken voelt, aldus De Ruyck.¹⁵¹

Vlaams volksvertegenwoordiger Dirk Holemans beaamt dat participatie niet aan bod moet komen in het 'pure' kunstenbeleid. Het cultureel bereiken van de pluralistische samenleving betekent het ondersteunen van vele vormen van cultuur. Een pleidooi voor een sociale mix van de 'juiste' cultuur houdt geen rekening met kwetsbare groepen, met hun eigen leefwereld en ideeën over culturele praktijken.¹⁵² Een cultuurproductie gebaseerd op het alledaagse levert hen wel een zingevingskader, stelt Tine Vandesande van de Koning Boudewijnstichting. Zij bevestigt hiermee het begrip van de realistische habitus waar functie primeert op vorm, zoals geponeerd door Bourdieu ten aanzien van de laagst geschoolde sociale groep. Het huidige cultuuraanbod levert volgens Vandesande slechts een kader aan een beperkte groep die wel de vaardigheden bezit om persoonlijke keuzes te maken uit het ruime aanbod.¹⁵³

De hoogste drempel bij kansarmen is de sociale, klinkt het bij de socio-culturele vereniging Welzijnsschakels. Mensen in armoede vinden zelden de weg naar culturele activiteiten zonder de hulp van 'toeleiders', professionele en vrijwillige begeleiders die de zaken voor hen uitpluizen en organiseren, van het raadplegen van een brochure tot chauffeur zijn en het regelen van een babysit.¹⁵⁴ Deelname aan culturele activiteiten is bovendien zelden

¹⁴⁹ Miek De Kepper, 'Nieuw decreet verjongt lokaal cultuurbeleid', *Lokaal* (2003) afl. 8, 24-25, aldaar 25.

¹⁵⁰ Stefaan De Ruyck, 'Gelijke kansen en cultuur', *Samenleving en politiek* 9 (2002) afl. 3, 36-43, aldaar 39.

¹⁵¹ De Ruyck, 'Gelijke kansen en cultuur', 43.

¹⁵² Dirk Holemans, 'Cultuur als levenskunst', *Oikos* (2002) afl. 23, 75-85, aldaar 81.

¹⁵³ Tine Vandesande, 'Cultuur van alledag', *Terzake* (2002) afl. 6, 48-49, aldaar 49.

¹⁵⁴ Petra Beyens, Bert Heylen en Ivo Janssens, 'Dossier Cultuurparticipatie', *Terzake* (2003) afl. 10, IV.

een gespreksonderwerp in het sociale netwerk van mensen in armoede. Als niemand in je omgeving belang hecht aan cultuur, bevordert dat niet de motivatie om er mee bezig te zijn.¹⁵⁵ In de volgende paragraaf over het cultuurbeleid in Vlaanderen tijdens een latere legislatuur, zal blijken in hoeverre beleidsmakers rekening houden met de kritische opmerkingen uit de culturele sector, het sociaal-culturele veld en vanuit het lokale beleid.

3.3. Het Vlaams participatiebeleid tijdens de regeerperiode 2009-2014

Zoals toegelicht werd in de inleiding zal dit onderzoek naar het Vlaamse cultureel participatiebeleid zich nu toespitsen op de regeertermijn vanaf eind 2009. Zo hoop ik te kunnen vaststellen of zich al dan niet merkbare verschuivingen voordoen in de visie en de beslissingen van de Vlaamse overheid, en in de feedback van het culturele en sociaal-culturele veld. Op 13 juli 2009 legt de regering Peeters II de eed af. Joke Schauvliege, christendemocraat, is vanaf dan Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Zij blijft aan tot het einde van de regeertermijn.¹⁵⁶

Figuur 3.3 Regering Peeters II, met de minister van Cultuur Joke Schauvliege, eerste van links onderaan.

Bron: <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeringen-peeters>. Geraadpleegd op 1 november 2017.

¹⁵⁵ Chris Haesendonckx, 'Cultuurparticipatie en netwerkverbreding: een paar apart', *Terzake* (2003) afl. 11, 92-94, aldaar 94.

¹⁵⁶ <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeringen-peeters>, laatst geraadpleegd op 1 november 2017.

Sinds de grootschalige bestuurlijke reorganisatie in 2006 – onder de naam Beter Bestuurlijk Beleid (BBB) – bestaat de administratieve dienst van de Vlaamse overheid uit dertien homogene beleidsdomeinen. Elk beleidsdomein heeft dezelfde interne structuur: een departement en verschillende verzelfstandigde agentschappen.¹⁵⁷ Het Beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) clustert echter verschillende bevoegdheden en werkt bijgevolg samen met de verschillende ministers en hun kabinetten.

De Vlaamse regering en de Vlaamse sociale partners sluiten in januari 2006 het Pact 2020 af. Dit pact weerspiegelt de gezamenlijke visie, strategie en acties voor Vlaanderen op lange termijn. Dit pact is de aanvulling op een eerder initiatief Vlaanderen in Actie, met een toekomstvisie en doelstellingen van 2006 tot 2014. De kernwoorden van het toekomstbeeld van het nieuwe Pact 2020 zijn welvaartscreatie, inclusie en duurzaamheid.¹⁵⁸

Eén van de twintig doelstellingen is van Vlaanderen een solidaire en verdraagzame samenleving te maken waarin het sociaal kapitaal minstens op het niveau ligt van de top vijf van Europese landen. Dat moet zichtbaar zijn in een actieve participatie aan het verenigingsleven en vrijwilligerswerk. De deelname van alle kansengroepen aan alle domeinen van de maatschappij dient evenredig te zijn tot hun aandeel in de bevolking.¹⁵⁹ Rekening houdend met de gerichtheid van het Pact op maatschappelijke participatie aan een solidaire samenleving is het waarschijnlijk dat de culturele participatie - specifiek het sociaal-culturele aspect ervan - hier meer dan ooit zijn taak zal krijgen.

3.3.1. Studies en adviezen: het Participatiesurvey en de nieuwe Adviesraad

Sedert de reorganisatie BBB gaat er binnen het beleidsdomein CJSM meer aandacht naar wetenschappelijk onderzoek. Het steunpunt voor beleidsrelevant onderzoek voor cultuur, jeugd en sport - de bevoegdheid media is hier dan niet bij betrokken - werkt onder meer in 2009 mee aan het tweede survey over het participatiegedrag van de Vlaming. Daarnaast zijn in de begroting van het departement CJSM beperkte middelen beschikbaar voor kortlopend beleidsgericht onderzoek.¹⁶⁰ Sommige inhoudelijke steunpunten maken eveneens middelen vrij voor wetenschappelijk onderzoek, wat aan bod komt in het vierde hoofdstuk.

¹⁵⁷ <https://overheid.vlaanderen.be/toepassingsgebied-%E2%80%98beter-bestuurlijk-beleid%E2%80%99-bbb>, laatst geraadpleegd op 20 januari 2018.

¹⁵⁸ *Pact 2020: een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen. 20 doelstellingen.* Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité (19 januari 2009) 5 en 6.

¹⁵⁹ *Pact 2020*, 22.

¹⁶⁰ *Bijdrage Vlaamse Administratie aan het regeerprogramma van de aantredende Vlaamse Regering. Beleidsdomeinspecifieke bijdrage, deel 3.8. Cultuur, Jeugd, Sport en Media.* (Brussel 2009) 7.

Minister van cultuur Schauvliege laat zich bij het bepalen van haar beleid ondersteunen door cijfermateriaal over het participatiegedrag van de Vlaamse bevolking. Van februari tot en met november 2009 worden meer dan drieduizend Vlamingen tussen 14 en 85 jaar bevraagd over hun participatie aan cultuur en sport. Omdat in 2004 al een eerste survey plaatshad, kan onderzocht worden in hoeverre de participatie geëvolueerd is.¹⁶¹ Het Steunpunt voor beleidsrelevant onderzoek werkt samen met de vakgroepen sociologie van de Universiteit Gent en de Vrije Universiteit Brussel aan het grootschalig onderzoek en presenteert in 2011 de eerste resultaten van het Participatiesurvey in twee publicaties.¹⁶²

De sociale overerving van participatiepatronen is een eerste aandachtspunt van de onderzoekers. Zij concluderen dat ouders op zowel directe als indirecte wijze het participatiegedrag van de kinderen beïnvloeden, al nemen deze daarom niet de specifieke smaak van hun ouders over. Het sociaal-economisch milieu en de culturele kenmerken van het gezin blijken daarbij niet de enige factoren van belang te zijn. Andere socialisatie-actoren zoals onderwijs, media en lidmaatschap bij verenigingen tijdens de adolescentie hebben een additieve invloed.¹⁶³

De onderzoekers gaan ook na in welke mate het cultureel kapitaal, verworven in het gezin en door onderwijs, megedragen wordt gedurende de levensloop. Hun bevinding dat deze invloeden levenslang voor alle generaties even intensief doorwerkt, bevestigt het stabiele en cumulatieve karakter van investeringen in de opbouw van cultureel kapitaal. Activiteiten die sterk aan jongeren appelleren zijn bioscoopbezoek, festivals en concerten met niet-klassieke muziek, amateurkunsten, hedendaagse podiumkunsten zoals dans en theater. Participatie aan kunst- en andere musea, tentoonstellingen, erfgoed en vooral concerten en festivals met klassieke muziek, en het actief lid zijn van sociale of ontspanningsverenigingen, piekt rond de leeftijd van zestig jaar.¹⁶⁴

Voor de participatie aan kunsten, podiumkunsten en erfgoed scoren podiumvoorstellingen en erfgoedactiviteiten het hoogst. Bijna de helft van de respondenten neemt hier minstens incidenteel aan deel. Naarmate het gaat over meer 'moeilijkere' culturele activiteiten zoals een klassiek concert of een kunstmuseum of –tentoonstelling, daalt de

¹⁶¹ Jan Van Vaerenbergh, 'Participatiesurvey 2009. Gebruikers bereid om meer te betalen', *Bibliotheekblad* 15 (2011) afl. 10, 15-16, aldaar 15.

¹⁶² John Lievens en Hans Waeye ed., *Participatie in Vlaanderen 1. Basisgegevens van de Participatiesurvey 2009* (Leuven en Den Haag 2011) en John Lievens en Hans Waeye ed., *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2009* (Leuven en Den Haag 2011).

¹⁶³ *Participatie in Vlaanderen 2009. Highlights*. Steunpunt beleidsrelevant onderzoek 2007-2011, 6. http://www.participatiesurvey.be/docs/PaS09_highlights.pdf, laatst geraadpleegd op 13 januari 2018.

¹⁶⁴ *Participatie in Vlaanderen 2009. Highlights*, 19.

participatiegraad van de respondenten sterk. Toch is de deelname aan klassieke concerten gegroeid van tien procent in 2004 naar zestien procent in 2009.¹⁶⁵ Een ruim vrijetijdsnetwerk, het volgen van deeltijds kunstonderwijs en de cultuureducatie op school bevorderen zichtbaar de interesse om deel te nemen aan de meer ‘kunstige’ cultuuractiviteiten.¹⁶⁶

Gebrek aan motivatie en interesse blijkt de grootste drempel te zijn voor de niet-participanten. Op de tweede plaats komt tijdsgebrek en op de derde plaats de geografische drempel. Het aandeel van de financiële drempel blijft eerder gering. Negenentwintig procent van de respondenten duidt de hoge ticketprijzen voor concerten aan als belangrijke drempel.¹⁶⁷ Het mag aangenomen worden dat het hier gaat om de meer commerciële uitvoeringen, aangezien de overheid reeds financiële tussenkomst voorziet voor het aanbod van cultuurcentra en sociaal-culturele verenigingen. Ook instellingen zoals Opera Ballet Vlaanderen bieden kaarten en abonnementen tegen zeer democratische prijzen aan.

Bij de toetsing van de culturele percepties van niet-participanten – onder meer hun beeldvorming, associaties en vooroordelen - blijkt dat zij de ‘kunstige’ cultuurvormen wel belangrijk vinden, en dit voor alle groepen in de samenleving. De niet-participanten geven echter aan dat zij zich niet op hun gemak zouden voelen in de culturele settings. Factoren die de perceptie van participanten aan kunsten en erfgoed positief beïnvloeden zijn de culturele socialisatie in het gezin en op school, het eigen verworven cultureel kapitaal en de stedelijkheid van de woonplaats. Voor de participatie aan rockconcerten en festivals speelt het sociaal vrijetijdsnetwerk een rol in de positieve perceptie. Het is, zo stellen de onderzoekers, vooral het gebrek aan motivatie bij niet-participerende jongeren en negatieve percepties bij de jongste leeftijdsgroepen die een uitdaging vormen voor het cultuurbeleid.¹⁶⁸

Heel wat respondenten geven aan dat zij via het internet zowel informatie over cultuur opzoeken als cultuurproducten aankopen en cultuur beleven. De stijging van de digitale cultuurparticipatie heeft binnen alle leeftijdscategorieën en opleidingsniveaus plaats. Het mobiel beleven van cultuur via een mp3-speler of gsm en het gebruik van internet om zelf cultuur te creëren en online te zetten, wordt een algemene trend. Weer is er de duidelijke vaststelling dat de digitale cultuurparticipatie stijgt naargelang de opleiding hoger is.

De laagst opgeleide groep die online cultuurinformatie zoekt stijgt wel van vier naar twintig procent, maar dat is laag in vergelijking met de negentig procent digitale cultuurparticipatie van de hoogst opgeleide groep respondenten. Dit resultaat moet volgens

¹⁶⁵ *Participatie in Vlaanderen 2009. Highlights*, 10.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ *Ibidem*, 13.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

de onderzoekers het signaal vormen naar de culturele overheid en de cultuuraanbieders dat via het internet een breder publiek kan bereikt worden.¹⁶⁹ Hun bevindingen convergeren met Elchardus' opvatting over de mogelijkheid om via massamedia symbolen te verspreiden die het culturele keuzeproces beïnvloeden.

Binnen het Participatiesurvey is er ook aandacht voor de lokale deelname aan onder meer de cultuurcentra en het verenigingsleven. Uit het onderzoek blijkt dat - hoewel het aanbod van de cultuurcentra door een vorig beleid van geografische spreiding voor iedereen toegankelijk bleek gemaakt - er nog steeds geen breed samengesteld publiek bereikt wordt.¹⁷⁰ Verontrustend is dat het aandeel van de Vlaamse bevolking dat aan cultuur deelneemt en een bibliotheek bezoekt, is afgenomen sinds het survey van 2004. Het onderwijs blijft in deze een belangrijke vormende rol spelen maar nieuwe socialisatiekanalen dienen zich aan. De hoge gebruikersfrequentie en de specifieke inhoud van de gedifferentieerde media leiden tot een grote beïnvloeding van de Vlaming. De gebruikers van media die zich kritisch opstellen als 'behoeders' van de hoge cultuur, zijn meer cultureel actief dan gebruikers van populaire media.¹⁷¹

Bijna zes op tien Vlamingen is actief betrokken bij een vereniging maar de deelname hieraan is ongelijk gespreid over de bevolking. Hoogopgeleiden participeren veel meer dan laagopgeleiden, mannen meer dan vrouwen, werkenden meer dan werklozen, studenten meer dan niet-studenten. Deelnemers van katholieke, andere christelijke, en vrijzinnige verenigingen blijken actiever in andere verenigingen dan leden van andere levensbeschouwelijke organisaties. Respondenten zonder kinderen zijn het actiefst in het verenigingsleven. Televisie kijken remt het sociaal engagement enigszins, regelmatige internetgebruikers en mensen met een kritische mediavorkeur en hogere opleiding zijn daarentegen oververtegenwoordigd onder de leden van verenigingen. Opgroeien in een gezin met ouders die actief zijn in een bepaalde vereniging blijkt de participatie van de kinderen in gelijksoortige verenigingen te bevorderen. De diversiteit van het verenigingsleven is belangrijk, zeker voor het bereiken van kansengroepen.¹⁷²

Vanaf 2006 wordt in het kader van BBB voor elk van de dertien bestuursdomeinen een strategische adviesraad opgericht. Eind 2007 heeft bij decreet de oprichting van de Strategische Adviesraad voor Cultuur, Sport, Jeugd en Media (SARC) plaats. Vanaf dan houdt

¹⁶⁹ *Participatie in Vlaanderen 2009. Highlights*, 15.

¹⁷⁰ *Ibidem*, 8.

¹⁷¹ *Ibidem*, 7.

¹⁷² *Ibidem*, 6.

de voormalige Raad voor Cultuur op te bestaan.¹⁷³ De SARC bestaat uit de vier Sectorraden Kunsten en erfgoed, Sociaal-cultureel Werk, Sport, en Media, met ervaringsdeskundigen uit elk veld. Zij brengen gezamenlijk hun aanbevelingen ten overstaan van het Vlaams Parlement en de Vlaamse Regering.¹⁷⁴ In het eerste Memorandum van de adviesraad komen als bindende waarden in de samenleving participatie, interculturaliteit en diversiteit naar voor. De hantering van deze waarden is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de sectoren zelf, stelt de SARC, maar de overheid dient hierbij een regulerende rol te spelen die zich toont in een sensibiliserende en structurele aanpak. Hier zien we een cultuurrelativistisch denkkader zoals bij McDonald, waarbinnen de overheid de taak heeft de diverse culturele groepen in de samenleving te ondersteunen in hun identiteitsvorming.

De SARC vraagt eveneens een speerpuntbeleid voor cultuurparticipatie waarbij het thuismilieu gestimuleerd wordt en waarbij de culturele competentie zich verder kan ontwikkelen via het onderwijs. Deze formulering van het advies impliceert het verheffen van maatschappelijk kwetsbare groepen naar een 'hoger' cultureel niveau en wijkt bijgevolg af van de opvatting van Geldof en Driessens dat net deze groepen een maatschappelijke waardering voor hun eigen culturele smaak en keuze moeten ervaren.

Cultuurdeelname in de vrije tijd dient bevorderd te worden en cultuurinitiatieven moeten toegankelijk zijn voor de kansengroepen. Het cultuurparticipatiefonds voor mensen in armoede kan verder worden uitgewerkt door naast financiële steun ook ondersteuning in de vorm van begeleiding te voorzien.¹⁷⁵ De SARC suggereert om rond etnisch-culturele diversiteit een impulsbeleid te voeren, waarbij rekening gehouden wordt met de eigenheid van de culturele organisaties. Volgens de SARC is 'communicatie' het sleutelwoord voor dit soort beleid. De raad acht de decreten soms te beperkend vanwege het taalvoorschrift. Andere talen toelaten zou volgens hen de participatie meer stimuleren.¹⁷⁶

De Vlaamse overheid, in de betekenis van de Vlaamse administratie, levert eveneens haar bijdrage tot het regeerprogramma van de aantredende Vlaamse Regering. De aanbevelingen van de administratie voor wat betreft het domein cultuur zijn onder meer

¹⁷³ *10 jaar Raad voor Cultuur. Een decennium cultuuradvisering.* Cel Strategische Adviesraden (Brussel 2008) 21.

¹⁷⁴ *Cultuur IS: Uitdagingen voor het cultuurbeleid in Vlaanderen: memorandum 2009-2014.* Strategische AdviesRaad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (Brussel 2009) 5.

¹⁷⁵ *Cultuur IS*, 13.

¹⁷⁶ *Ibidem*, 14.

gebaseerd op de resultaten van de survey en de adviezen van de SARC en vinden hun neerslag in de doelstellingen van minister Schauvliege.¹⁷⁷

3.3.2 De doelstellingen voor de beleidsperiode 2009-2014

Joke Schauvliege dient in november 2009 haar beleidsnota voor Cultuur in, als een van de drie domeinen waarvoor ze de bevoegdheid toegewezen krijgt. Zij start vanuit een transversale omgevingsanalyse met bijzondere aandacht voor participatie en diversiteit, e-cultuur en digitalisering, competentieverwerving.

Op vlak van participatie en diversiteit stelt de minister dat - hoewel de gesubsidieerde actoren de jaren ervoor uitgenodigd zijn om zich te verhouden tegenover het vraagstuk van de diversiteit en interculturaliteit – de werking van culturele en kunstenorganisaties weinig doordrongen blijken te zijn van het diversiteitsdenken.¹⁷⁸ De verhoogde kunstenproductie gaat niet gepaard met meer participatie door een meer divers publiek. Het publiek buiten de stedelijke context wordt hierbij het vaakst uitgesloten van innovatieve kunst.¹⁷⁹ Schauvliege stelt bovendien een gebrek vast aan actieve en passieve participatie van kansengroepen zoals etnisch-culturele minderheden, personen in armoede en personen met een functiebeperking in zowel de interne als externe werking van de organisaties.¹⁸⁰

In het kader van een integraal diversiteitsbeleid wil de minister werk maken van een gefaseerde aanpak om binnen de Vlaamse advies- en bestuursorganen tot veertig procent vertegenwoordiging van beide geslachten en van vijf procent van personen met een diverse etnische afkomst te komen. Minister Schauvliege wil de culturele sectoren medeverantwoordelijk maken voor het gevoerde diversiteits- en participatiebeleid en vraagt hen om zelf doelstellingen te formuleren en aan zelfevaluatie te doen.¹⁸¹ Bij de toekenning van subsidies wordt er voortaan rekening gehouden met de inzet op participatie, interculturaliteit en diversiteit. De kansengroepen worden door de minister eveneens uitgenodigd om voor zichzelf concrete doelstellingen te formuleren, analoog met het reeds bestaande verticaal permanent armoedeoverleg voor mensen in armoede. Schauvliege volgt hier het advies van de

¹⁷⁷ *Bijdrage Vlaamse administratie aan het regeerprogramma van de aantredende Vlaamse Regering. Beleidsdomeinspecifieke bijdrage, deel 3.8.* Cultuur, Jeugd, Sport en Media (Brussel 2009).

<https://cjsm.be/overkoepelende-themas/beleidsdocumenten>, laatst geraadpleegd op 16 januari 2018.

¹⁷⁸ Beleidsnota Cultuur 2009-2014 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaamse Overheid D/2009/3241/474, 8.

https://cjsm.be/cultuur/sites/cjsm.cultuur/files/public/beleidsnota2009-2014_cultuur_1.pdf, laatst geraadpleegd op 4 september 2017.

¹⁷⁹ Beleidsnota 2009-2014. Cultuur, 11.

¹⁸⁰ Ibidem, 18.

¹⁸¹ Ibidem.

SARC en poneert ‘communicatie’ als sleutelwoord binnen de waardendriehoek ‘cultuurparticipatie, interculturaliteit en diversiteit’. In het kader van die communicatie zal ook de digitalisering ingezet worden om een ruim publiek te bereiken, rekening houdend met het procesmatige van dergelijke veranderingen en met de eigenheid van sectoren en organisaties.¹⁸² De Participatiesurvey 2009 toont immers aan dat er een publiek bestaat dat al dan niet exclusief met behulp van nieuwe informatie- en communicatietechnologie participeert aan cultuur.

Het project ‘Bewaring en Ontsluiting van Multimediale Data in Vlaanderen’ (BOM-Vlaanderen) bracht tal van media- en cultuurpartners samen, en krijgt een vervolg in de projecten ‘Archipel’ en ‘Vlaanderen in Beeld’. In vergelijking met andere landen heeft Vlaanderen echter een achterstand op het vlak van e-cultuur, stelt de minister.¹⁸³ Sommige instellingen werken nu al rond nieuwe vormen van productie en participatie terwijl andere actoren dit thema nog niet structureel in hun werking integreren. Een organisatie als CultuurNet kan via een gericht aanbod op maat van de gebruiker een belangrijke rol spelen in het stimuleren van de participatie.¹⁸⁴

Om de ontplooiingskansen en talentontwikkeling van de Vlaamse bevolking te bevorderen wil de minister mogelijkheden creëren via cultuureducatie.¹⁸⁵ Samen met de minister van Onderwijs en Jeugd wil zij werk maken van een breed opleidings- en vormingsaanbod met aandacht voor kwaliteit, diversiteit en toegankelijkheid. De toegang en het gebruik van informatietechnologie aanmoedigen en vergemakkelijken vormt daarbij een belangrijk aandachtspunt. Speciale aandacht moet daarbij gaan naar de inclusie van kansengroepen en naar de begeleiding en ondersteuning van individuen en organisaties.¹⁸⁶

Daarnaast denkt de minister aan het aanboren van nieuwe pistes om de culturele competentie te verhogen. Het begeleiden van ouders en grootouders met kleine kinderen om de kiem te leggen voor een artistieke en culturele ontplooiing, is een mogelijk parcours.¹⁸⁷ Ook initiatieven binnen de domeinen Welzijn, Werk, Toerisme en Media kunnen bijdragen aan culturele competentie, vindt Schauvliege. Met de bevoegde collega’s wil ze graag samenwerken in de ondersteuning van individuen en groepen op de werkvloer en via de media

¹⁸² Beleidsnota 2009-2014. Cultuur, 18.

¹⁸³ Ibidem, 9.

¹⁸⁴ Ibidem, 19.

¹⁸⁵ Ibidem, 9.

¹⁸⁶ Ibidem, 20.

¹⁸⁷ Ibidem.

om culturele competentie te ontwikkelen, omdat een gezamenlijke aanpak op Vlaams niveau volgens haar het meest kans op slagen biedt.¹⁸⁸

Specifiek voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk en het lokaal cultuurbeleid stelt de minister enkele concrete doelen voorop. Sleutelwoorden hierbij zijn opvolging, kwaliteitszorg, evaluatie en bijsturing. Maatschappelijke verschuivingen weerspiegelen zich duidelijk in het sociaal-culturele landschap. Hier kan verwezen worden naar het verschijnsel van de variabele groepen migranten, zoals aan bod kwam in de inleidende paragraaf. De diversiteit in de maatschappij mag daadwerkelijk zichtbaar zijn en aanvaard worden, vindt minister Schauvliege. Door in te zetten op de aanwezige tendensen kan de sector versterkt uit de strijd komen.¹⁸⁹ De sector zelf vraagt stabiliteit op wetgevend vlak, na de aanpassing van het decreet voor sociaal-cultureel volwassenenwerk in 2008. Toch vindt de minister dat de evaluaties van de visitaties bij verenigingen en landelijke vormingsinstellingen uit 2008 en 2009 kunnen leiden tot bijsturing van dit decreet.¹⁹⁰

Het bestaande Participatiedecreet werkt aanvullend voor zowel het decreet voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk als voor de overige sectorale decreten, waaronder het decreet Lokaal Cultuurbeleid. Binnen deze budgettaire mogelijkheden wil de minister ruimte creëren voor een impulsbeleid op basis van beleidsprioriteiten waaronder interculturaliteit en diversiteit.¹⁹¹ Bovendien wenst de minister een monitoringinstrument op punt te stellen voor de betrokken sectoren. Er is namelijk een schat aan gegevens beschikbaar bij de administratieve overheid, de organisaties en steunpunten, en de onderzoekswereld. Deze data blijken echter onvoldoende gecoördineerd, ontsloten en op elkaar afgestemd, waardoor ze te weinig worden ingezet voor het voeren van een onderbouwd beleid dat stuurt op doelstellingen, aldus minister Schauvliege.¹⁹²

Een ander doel van de minister is het wegwerken van de 'blinde vlekken' in het decreet Lokaal Cultuurbeleid door de ontbrekende gemeenten aan te moedigen om werk te maken van een goedgekeurd beleidsplan. Aangezien de overheid veel investeert in het lokaal beleid wil Schauvliege een onderzoek starten naar de effecten van de reeds actieve gemeentelijke cultuurbeleidsplannen. Ook de kwalitatieve doorlichting van de werking van de

¹⁸⁸ Beleidsnota 2009-2014. Cultuur, 20.

¹⁸⁹ Ibidem, 25.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Ibidem, 26.

¹⁹² Ibidem, 30.

cultuurcentra kadert in dit plan. Daarom zal de minister haar administratie transparante evaluatiemodellen laten uitwerken, welke aansluiten op de verschillende decreten.¹⁹³

In de beleidsvoornemens voor de periode 2009-2014 is de aandacht voor cultuurparticipatie en –competentie zeer groot. Binnen het participatiethema vormt het diversiteitsdenken een rode draad doorheen de doelstellingen voor alle culturele sectoren. Het grootste deel van dit diversiteitsdenken heeft betrekking op het besef van het onomkeerbare cultureel pluralisme in Vlaanderen. Zich baserend op de adviseurs uit de sector en de sociologen, pleit de minister voor ‘interculturaliteit’ als term voor de vervlechting van de verschillende etnische culturen. De beleidsnota van minister Schauvliege blijkt niet specifiek gericht op het behoud van de Vlaamse identiteit en taal. Schauvliege gaat hiermee verder dan louter de erkenning van een cultureel pluralisme zoals we zien bij Nussbaum.

Het Vlaamse erfgoed en de kunsten worden enerzijds ingezet als instrumenten voor participatie door alle bevolkingsgroepen, anderzijds moeten deze sectoren door hun uitstraling een economische meerwaarde creëren voor Vlaanderen. Het beleid in deze regeertermijn wil bovendien veel aandacht schenken aan de bevordering van de culturele competentie, in de vorm van samenwerkingsverbanden rond educatiemogelijkheden en prikkelacties voor jongeren en volwassenen.

3.3.3 Decreten en realisaties tussen 2009 en 2014

De jaarlijkse beleidsbrieven van minister Schauvliege waarin ze zowel realisaties als prognoses kenbaar maakt, kenschetsen zich door een heldere structuur, met name een globale tweedeling in strategische doelstellingen of transversaal beleid en operationele doelstellingen of sectoraal beleid. Dit onderzoek richt zich op vooral op de strategische doelstelling om ‘participatie en diversiteit als motoren voor vernieuwing te verankeren’¹⁹⁴ en op de operationele doelstellingen van de minister aangaande het sociaal-cultureel volwassenenwerk en het lokaal cultuurbeleid. Deze twee sectoren worden immers in hoofdzaak ingezet om de culturele participatie aan te zwengelen. Realisaties van andere doelstellingen, zowel strategisch als operationeel, worden besproken voor zover ze relevant zijn voor het onderzoek. Verschillende andere bronnen worden betrokken ter aanvulling van de informatie die uit de beleidsbrieven kan worden afgeleid. Het is vanzelfsprekend dat waar de realisaties op het

¹⁹³ Beleidsnota 2009-2014. Cultuur, 30.

¹⁹⁴ Beleidsbrief Cultuur 2010-2011 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement stuk 758 (2010-2011) – Nr.1, ingediend op 27 oktober 2010, 7.

conto van de minister worden geschreven, hier impliciet haar kabinet, administratie en onderzoekers mee worden bedoeld.

Cultuurparticipatie

De minister tekent in 2010 in op het Vlaamse Gelijkekansenbeleid 2010-2014¹⁹⁵ door doelstellingen te formuleren voor het culturele veld. In de uitvoering van het Gelijkekansenbeleid laten in 2011 vierentwintig culturele centra zich screenen op toegankelijkheid van hun infrastructuur. De resultaten worden verzameld in een nieuwe databank Toegankelijk Vlaanderen en elk cultureel centrum krijgt op basis van het rapport tips toegereikt voor de optimalisering van de toegankelijkheid.¹⁹⁶

In mei 2012 organiseert de minister een studiedag 'Toegankelijke cultuur' die de hele cultuursector informeert en sensibiliseert om de mogelijkheid tot cultuurparticipatie te verhogen voor mensen met een beperking. Datzelfde jaar laten vijftien Vlaamse musea, culturele archiefinstellingen en culturele erfgoedbibliotheken zich screenen op de toegankelijkheid van hun infrastructuur voor mensen met een motorische, visuele of auditieve beperking. Negen door de overheid beheerde cultuurorganisaties doen hetzelfde.¹⁹⁷ In 2013 volgen nog twaalf organisaties en dit resulteert in een nieuw reglement voor culturele infrastructuur met toegankelijkheid als een belangrijk criterium voor het verkrijgen van subsidie.¹⁹⁸

Binnen het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding¹⁹⁹ ondersteunt de minister een praktijkgericht intervisietraject om aanbieders van cultuur meer inzicht te bieden in de complexe leefwereld van mensen in armoede. Drempels voor cultuurparticipatie wegwerken

¹⁹⁵ Het Vlaamse Gelijkekansenbeleid is sinds 1995 een formeel erkend beleidsdomein. De inhoudelijk klemtoon ligt op het wegwerken van ongelijke kansen die veroorzaakt worden door gender, seksuele identiteit, gebrek aan fysieke toegankelijkheid en handicap.

<http://www.gelijkekansen.be/Hetbeleid.aspx>, laatst geraadpleegd op 4 februari 2018.

¹⁹⁶ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement. Stuk 1329 (2011-2012)- Nr.1, ingediend op 26 oktober 2011, 9.

¹⁹⁷ Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement. Stuk 1771 (2012-2013)- Nr.1, ingediend op 22 oktober 2012, 8.

¹⁹⁸ Beleidsbrief Cultuur 2013-2014 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement. Stuk 2241 (2013-2014)- Nr.1, ingediend op 21 oktober 2013, 11.

¹⁹⁹ Het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding omschrijft de planning van de beleidsmaatregelen van de Vlaamse overheid vanuit het beleidsdomein Gezin, Welzijn en Gezondheid. Het actieplan kwam tot stand met participatie van de doelgroepen. <https://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/gezond-leven/vlaams-actieplan-armoedebestrijding>, laatst geraadpleegd op 4 februari 2018.

en cultuur op maat aanbieden zijn de grootste aandachtspunten. Negen culturele organisaties volgen dit traject in 2011.²⁰⁰ Omdat enkele steunpunten deel uitmaken van de stuurgroep van dit traject, komt het verder aan bod in hoofdstuk vier over de steunpunten.

Minister Schauvliege geeft in 2010 aan CultuurNet de opdracht om een voorstel uit te werken voor een proefproject in Oost-Vlaanderen, regio Aalst, rond een Vlaamse vrijetijdspas voor mensen in armoede. Overleg tussen de minister en het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen gebeurt vanaf dan twee keer per jaar. Het doel van deze vrijetijdspas is meer mensen stimuleren om te participeren aan het brede vrijetijdsaanbod.²⁰¹ Het proefproject telt in 2012 meer dan tweehonderd lokale vrijetijdsaanbieders, en meer dan vierduizend geregistreerde gebruikers. Twee werkgroepen inventariseren de maatregelen en initiatieven die nodig zijn om de niet-financiële drempels weg te nemen. Het steunpunt CultuurNet Vlaanderen staat in voor de technologische innovatie van de databank.

2013 blijkt een cruciaal jaar voor de ontwikkeling van de vrijetijdspas tot UiTPAS, als een van de prioriteiten van het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding. De UiTPAS fungeert als hefboom om op lokaal vlak een doeltreffend en geïntegreerd vrijetijdsbeleid te ontwikkelen, met specifieke aandacht voor mensen die zich in de marge van de samenleving bevinden en het moeilijk hebben deel te nemen aan alle vormen van cultuur- en vrijetijdsbeleving. Voor hen dient de UiTPAS extra kansen te creëren omdat ze aan een laag tarief kunnen deelnemen aan het cultuuraanbod.²⁰² Hier zien we dat - hoewel het bestaan van een 'armoedecultuur' zoals beschreven door Geldof en Driessens niet genegeerd wordt in de beleidsmaatregelen - de klemtoon ligt op de sociale en culturele verheffing van de kansarme groepen, evenwel zonder de oplegging van een bepaalde cultuurvorm.

De sensibilisering voor het thema 'interculturaliteit' in 2010 moet de sectoren aanzetten tot reflectie en tot het maken van een visieontwikkeling.²⁰³ In 2011 geeft de minister aan het Kennisknooppunt Interculturaliseren²⁰⁴ de opdracht om in samenwerking met de cultuursector een traject uit te stippelen voor een engagementsverklaring. In 2013 zijn al zevenenveertig organisaties aangesloten.²⁰⁵ Het Kennisknooppunt onderzoekt eveneens hoe de campagne 'Iedereen kan zetelen' kan worden ingezet om de etnisch-culturele diversiteit in

²⁰⁰ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 9.

²⁰¹ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 10.

²⁰² Beleidsbrief Cultuur 2013-2014, 11.

²⁰³ Beleidsbrief Cultuur 2010-2011, 8.

²⁰⁴ Het Kennisknooppunt Interculturaliseren werd in 2008 opgericht om de doelstellingen van het Vlaams Actieplan Interculturalisering van, voor en door de sectoren cultuur, jeugdwerk en sport te helpen realiseren.

²⁰⁵ Beleidsbrief Cultuur 2013-2014, 11.

het bestuur van gesubsidieerde cultuurorganisaties te verhogen.²⁰⁶ Dat resulteert in een data – en vacaturebank, die onder meer wordt ingezet bij de nieuwe samenstelling van de beoordelingscommissies.²⁰⁷

Een samenwerkingsverband rond competentieontwikkeling tussen het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media en het beleidsdomein Onderwijs en Vorming leidt tot een gemeenschappelijke conceptnota 'Groeien in cultuur' van de ministers van Cultuur en van Onderwijs. Een van de acties uit de conceptnota bestaat uit de oprichting van ExpertiseNetwerken CultuurEducatie (ENCE). Zeven regionale educatieve netwerken worden ondersteund voor een totaal bedrag van 250.000 euro vanaf september 2012.²⁰⁸ Een vervolg op de conceptnota 'Groeien in cultuur' richt zich op volwassenen: 'Doorgroeien in cultuur' wordt op 19 juli 2013 goedgekeurd door de Vlaamse Regering en geeft een strategisch beleidskader aan voor onder andere het optimaliseren van de beleidsinstrumenten voor cultuureducatie gericht op volwassenen.²⁰⁹

In januari 2010 geeft minister Schauvliege in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen het startschot voor een Cultuurforum met als titel "Cultuurbeleid in perspectief 2020". Het Cultuurforum is een proces waarbij professionals uit de cultuursectoren en de strategische adviesraad samen nadenken over de toekomst van cultuur en het cultuurbeleid in Vlaanderen. Zo kan de cultuursector meewerken aan Vlaanderen in Actie (ViA), het toekomstproject van Vlaanderen dat tegen 2020 wil uitmunten als 'een economisch innovatieve, duurzame en sociaal warme samenleving'.²¹⁰ Op het Cultuurforum 2020 in 2011 laat de minister de sector kennismaken met het project van de Vrijetijdspas en vraagt actief na te denken over toeleidingsmethodieken en beleidsinstrumenten om de vrijetijdsparticipatie effectief te verhogen.²¹¹

De werkgroep 'diversiteit en participatie' van het Cultuurforum 2020 stelt onder meer de opmaak van een engagementsverklaring 'etnisch-culturele diversiteit' voor. Tijdens de derde editie van het Cultuurforum 2020 ondertekenen twintig organisaties uit de brede cultuursector, die rond dit thema het voortouw willen nemen, deze engagementsverklaring. Vijftien organisaties volgen later dit voorbeeld.²¹² Tijdens de vierde editie Cultuurforum 2020 in het najaar van 2013 stelt een commissie van experts haar bevindingen voor omtrent de

²⁰⁶ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 9.

²⁰⁷ Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013, 9.

²⁰⁸ Ibidem, 12.

²⁰⁹ Beleidsbrief Cultuur 2013-2014, 15.

²¹⁰ <https://cjsm.be/cultuur/cultuurforum-2020/vorige-edities>, laatst geraadpleegd op 6 februari 2018.

²¹¹ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 10.

²¹² Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013, 8.

screening van de regelgeving rond 'Doorgroeien in cultuur'. Actoren uit de sector kunnen eveneens feedback geven.²¹³

In het kader van de inzet van erfgoed en kunsten om een brede cultuurparticipatie te stimuleren, blijkt de Erfgoeddag een belangrijk instrument te zijn. De tiende editie in 2010 telt 235.000 bezoekers.²¹⁴ De Erfgoeddag van 2011 met als thema 'erfgoed en armoede' trekt 246.000 bezoekers. Deze editie schetst de historische evolutie van omgaan met armoede en vestigt meteen ook de aandacht op drempelverlagende maatregelen binnen de erfgoedsector.²¹⁵ In 2012 en 2013 is het succes nog even groot en de minister stuurt aan op overleg met de organisatoren van de Open Monumentendag voor een goede afstemming van beide evenementen.²¹⁶

Sociaal culturele werking

Tengevolge van de decreetaanpassing van 2008 aangaande het sociaal-culturele werk worden ruim honderd diverse, gesubsidieerde organisaties – naast verenigingen en vormingsinstellingen ook enkele instellingen voor personen met een handicap - gevisiteerd door een commissie van externe deskundigen en ambtenaren van de administratie. Voor een tiental organisaties blijkt het resultaat in 2010 negatief. Toch wordt volgens de minister de visitatie als instrument voor evaluatie, bijsturing en desnoods sanctionering gewaardeerd door alle betrokken actoren.²¹⁷

De daaropvolgende jaren vragen verschillende sociaal-culturele organisaties een startsubsidie aan. Ook voor deze organisaties geldt de visitatie met de jaarlijkse voortgangsrapporten waarin zij feedback krijgen op hun werking.²¹⁸ In 2011 wordt na lange onderbreking weer een Cultuurprijs voor het Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk uitgereikt. Deze prijs moet de aandacht vestigen op het belang van het sociaal-cultureel werk voor gemeenschapsvorming, educatie en culturele en maatschappelijke activering.²¹⁹

Deze legislatuur is belangrijk voor de verdere ontwikkeling van de migrantenverenigingen naar een volwaardige verankering in de Vlaamse culturele regelgeving, door de erkenning en de vaststelling van de subsidie-enveloppen van deze verenigingen. Hierdoor verkrijgen een tiental migrantenverenigingen een volwaardige plaats in het Vlaamse

²¹³ Beleidsbrief Cultuur 2013-2014, 15.

²¹⁴ Beleidsbrief Cultuur 2010-2011, 41.

²¹⁵ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 9.

²¹⁶ Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013, 38.

²¹⁷ Beleidsbrief Cultuur 2010-2011, 21.

²¹⁸ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 23.

²¹⁹ Ibidem, 24.

sociaal-culturele verenigingsleven.²²⁰ Ter gelegenheid van het vijftig jaar durende migratie-akkoord tussen België en Marokko en België en Turkije voorziet de minister in 2013 een impulssubsidie van maximum vijfduizend euro voor elke vereniging met een cultureel initiatief rond het thema migratiegeschiedenis en positieve beeldvorming ten aanzien van migratie.²²¹ Schauvliege zet concreet in op het bevorderen van de interculturaliteit en lijkt hiermee aan te leunen bij de theorie van McDonald die cultuur beschouwt als een complex van sociale identiteiten, én die de overheid de taak toebedeelt de samenleving te ondersteunen in de vorming van die identiteiten. Het streven naar een verdraagzame samenleving door middel van (inter)culturele vorming weerspiegelt de theorie van Vermeersch.

Het Participatiedecreet verloopt in volledige uitvoering als flankerend decreet over verschillende beleidsdomeinen heen. De eerste drie jaren van deze beleidstermijn sluiten negenendertig gemeenten met een lokaal netwerk armoede aan. Voor de bibliotheekwerking van vier gevangenissen worden convenanten afgesloten. De minister verlengt het decreet voor bepaalde organisaties die zich specifiek richten op participatie van kansengroepen, onder anderen CultuurNet, Stichting Lezen en De Rode Antraciet.²²² VeBeS, vereniging van blinden en slechtzienden, wordt goedgekeurd als nieuwe organisatie voor praktijkgerichte laagdrempelige educatie. In 2012 wordt het Participatiedecreet geëvalueerd en stelt minister Schauvliege voor om met de collega ministers van Jeugd en Sport tot een gezamenlijke aanpak over te gaan. De eerste helft van 2013 wordt een ontwerp tot aanpassing van het decreet aan de Vlaamse Regering voorgelegd om op 1 januari 2014 in werking te treden.²²³

Onder voorwaarde van cofinanciering subsidieert de Vlaamse overheid dan via het Participatiedecreet de Vlaamse gemeenten of intergemeentelijke samenwerkingsverbanden die de participatie van personen in armoede in cultuur, jeugdwerk en sport stimuleren via de lokale netwerken. Een gemeente of het samenwerkingsverband moet daartoe een aanvraag en een afsprakennota 'Vrijetijdsparticipatie' indienen bij de Vlaamse overheid.²²⁴ Met de

²²⁰ Beleidsbrief Cultuur 2010-2011, 22.

²²¹ Beleidsbrief Cultuur 2013-2014, 24.

²²² De Rode Antraciet is een vereniging zonder winst die werkt aan een maximale interactie tussen de gedetineerden van de gevangenissen in Vlaanderen en Brussel en de maatschappij. De organisatie brengt een groepsaanbod van sport en cultuur teneinde de gedetineerden de kans te geven tot engagement, zelfontplooiing en sociale verbinding. <https://derodeantraciet.be/missie-en-visie>, laatste geraadpleegd op 24 januari 2018.

²²³ Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten, 7.

²²⁴ 'Participatienetwerken: Vlaanderen maakt trekkingsrechten 2014-2019 bekend', *Cadans* (2012) 10, 4. <http://www.vvsg.be>, laatst geraadpleegd op 24 januari 2018.

ondersteuning van uiteenlopende organisaties voor personen met een beperking maakt de overheid werk van een meer inclusieve cultuursector.²²⁵

Grootschalige evenementen worden echter niet langer via het Participatiedecreet ondersteund om andere inspanningen met de focus op participatie van kansengroepen te kunnen versterken.²²⁶ Het lijkt logisch dat grootschalige, dus reeds bekende en populaire evenementen, geen prioriteit vormen voor overheidssubsidiëring. Hier zien we eerder een beleidsmaatregel vanuit economische berekening in plaats van een visie over massacultuur of populaire cultuur.

Lokaal cultuurbeleid

In januari 2010 stappen vijf nieuwe Vlaamse gemeenten mee in het decreet Lokaal Cultuurbeleid. Ze hebben daardoor recht op de enveloppensubsidie voor de ondersteuning van initiatieven ter bevordering van de gemeenschapsvorming. De volgende jaren komen daar nog zeventien gemeenten bij.²²⁷ Ook het aantal gesubsidieerde bibliotheken stijgt naar meer dan driehonderd. Hun opdracht bestaat uit leesmotivatie stimuleren en inzetten op 'e-inclusie' en mediawijsheid. Zij dienen verder een aangepaste dienstverlening voor zowel personen met beperkte mobiliteit als voor moeilijk bereikbare doelgroepen te voorzien. Ook de samenwerking met onderwijsinstellingen behoort tot het takenpakket.²²⁸

Wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van de gemeentelijke cultuurbeleidsplannen voor de periode 2008-2013 door het Instituut voor de Overheid, bevestigt dat de lokale besturen de afgelopen jaren extra hebben geïnvesteerd in cultuur. De eerste Cultuurprijs voor Lokaal Cultuurbeleid wordt in 2011 uitgereikt aan Brugge.²²⁹ Dat jaar wijzigt de administratieve regelgeving in Vlaanderen grondig. Door het Planlastendecreet verminderen de plan- en rapporteringsverplichtingen voor de gemeenten aanzienlijk en krijgen ze meer vrijheid om binnen de Vlaamse beleidsprioriteiten het eigen lokaal beleid vorm te geven. De gemeenten worden verplicht om over de grenzen van sectoren heen een globaal strategisch meerjarenplan op te maken waarin ze duidelijk maken hoe ze op het lokale niveau

²²⁵ Beleidsbrief Cultuur 2013-2014, 11.

²²⁶ Ibidem, 25.

²²⁷ Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013, 23.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ Beleidsbrief Cultuur 2011-2012, 28.

invulling geven aan de Vlaamse beleidsprioriteiten. Een afzonderlijk cultuurbeleidsplan wordt door deze wijziging afgeschaft.²³⁰

De Vlaamse regering bekrachtigt op 6 juli 2012 het nieuwe decreet over het Lokaal Cultuurbeleid. Op 14 september keurt ze na advies van de SARC en de Vlaamse Adviesraad voor Bestuurszaken eveneens het uitvoeringsbesluit goed.²³¹ Na een laatste advies van de Raad van State treedt dan in oktober 2014 de ondersteuning van het lokaal cultuurbeleid op basis van drie beleidsprioriteiten in werking.²³² Ten eerste voert de gemeente een kwalitatief en duurzaam cultuurbeleid. Ten tweede organiseert zij een laagdrempelige bibliotheek, aangepast aan hedendaagse behoeften.

Een derde prioriteit geldt voor bepaalde gemeenten die opgenomen zijn in een lijst in bijlage van het decreet, en gaat over de organisatie van een cultureel centrum.²³³ Het centrum dient een eigen cultuuraanbod te realiseren met een lokale en regionale uitstraling. Het moet inspelen op de behoeften van de diverse bevolkingsgroepen en actief ondersteuning bieden aan amateurkunsten en sociaal-culturele verenigingen. Bovendien verwacht de overheid een aangepast educatief aanbod in samenwerking met relevante actoren. In het nieuwe decreet Lokaal Cultuurbeleid is expliciet de wisselwerking tussen culturele centra en door de overheid ondersteunde gezelschappen ingeschreven.²³⁴ Deze beleidsverwezenlijkingen tijdens de periode 2009-2014 worden toegejuicht of bekritiseerd vanuit de verschillende sectoren van het culturele veld. De volgende subparagraaf is een summiere weergave van deze kritieken.

3.3.4. Kritische blikken tijdens de regeerperiode 2009-2014

De belangrijkste criteria van een overheid in de waardering van een cultuurproduct zijn enerzijds de inhoudelijke en artistieke kwaliteit en anderzijds de maatschappelijke relevantie, stelt Bart Caron, Vlaams parlements lid en cultuurexpert voor de partij Groen! in deze periode. Er mag volgens Caron onderscheid gemaakt worden tussen 'hoge' en 'lage' cultuur omdat dit de keuzemogelijkheden van mensen vergroot.²³⁵ Hij relativeert de financiële drempel in die zin dat mensen wel bereid blijken om veel geld uit te geven aan voetbal en populaire concerttickets.

²³⁰ *Heeft het gemeentelijk cultuurbeleidsplan gewerkt? Twee decreten onder de loep.* Agentschap Sociaal en Cultureel werk (Brussel 2014), 31.

²³¹ 'Regelgeving lokaal cultuurbeleid en cultureel erfgoedbeleid bijna klaar', *Cadans* (2012) 10, 1.
<http://www.vvsg.be>, laatst geraadpleegd op 24 januari 2018.

²³² Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013, 23.

²³³ Beleidsbrief Cultuur Beleidsprioriteiten 2012-2013, 19.

²³⁴ *Ibidem*, 24.

²³⁵ Bart Caron, *Niet de kers op de taart. Waarom kunst- en cultuurbeleid geen luxe is* (Kalmthout 2011), 100.

Om een bredere en meer verdiepte vorm van cultuurparticipatie te bereiken, moet de overheid cultuureducatie een volwaardige plaats geven in het onderwijscurriculum.²³⁶ Caron – kabinetschef van minister Anciaux tijdens de regeerperiode 1999-2004 – betreurt de besparingen van de Vlaamse overheid in 2011 waardoor de geplande extra subsidies voor het sociaal-culturele werk worden tegengehouden. Daardoor valt volgens Caron onder meer de ondersteuning van het niet-formele leren of zelfontwikkeling in het water.²³⁷

Een positieve noot is de vermindering van de planlast waardoor organisaties zichzelf nu vijfjaarlijks evalueren en een traject uittekenen voor de komende periode. Vooral het feit dat niet langer de beoordeling van het plan maar wel de concrete visitaties ter plekke bepalend zijn voor de subsidiëring, vindt Caron een winstpunt.²³⁸ Het nieuwe subsidiekader legt grotere autonomie bij de organisaties en bemoeit zich nauwelijks met inhoudelijke keuzes. De minister laat echter nieuwe en innovatieve bewegingen aansluiten zonder het bestaande budget te verruimen. Bijgevolg ziet elke organisatie in deze legislatuur zijn subsidie krimpen, aldus Caron.²³⁹

Cecile van Humbeeck, op dat moment werkzaam als projectleider bij bibliotheek en ontmoetingshuis Muntpunt, vindt dat men op Vlaams beleidsniveau goed werk levert met het ontwikkelen van een Vlaamse vrijetijdspas. Kansengroepen vormen een divers en flexibel geheel. Het zijn vooral ouderen, laaggeschoolden, allochtonen en personen uit de laagste inkomenscategorie die weinig deel nemen aan culturele activiteiten en aan het verenigingsleven, ervaart Van Humbeeck door haar werk in de Brusselse grootstedelijke instelling. Maar nu al blijkt dat een gereduceerd tarief niet genoeg is om kansengroepen over de drempel heen te helpen. Om als organisatie te kunnen anticiperen is kennis van de andere drempels dan ook noodzakelijk.²⁴⁰

In haar speech naar aanleiding van Werelddag Verzet tegen Armoede in oktober 2012 te Gent, houdt An De Bisschop een controversieel pleidooi ‘tegen’ cultuurparticipatie van mensen in armoede, omdat volgens haar de kerngedachte ervan door de politiek ontkracht wordt. De fragmentering en verkaveling van het beleid in Vlaanderen in overgeprofessionaliseerde sectoren zorgt ervoor dat sociale grondrechten, zoals het recht op cultuur, afgezonderd worden in een web van regels. Er is volgens De Bisschop dringend nood aan een ‘vermaatschappelijking’ van de culturele sector en aan duurzame verbindingen tussen

²³⁶ Caron, 101 en 105.

²³⁷ Ibidem, 120.

²³⁸ Ibidem, 124.

²³⁹ Ibidem, 125.

²⁴⁰ Cecile Van Humbeeck, ‘Muntpunt: cultuurparticipatie kansengroepen binnen een ‘open huis’’, *META tijdschrift voor bibliotheek & archief* 88 (2012) afl. 4, 19-23, aldaar 20.

het culturele veld en sectoren zoals onderwijs, welzijn en tewerkstelling. De Bisschop vindt dit wel in de retoriek van de beleidsmakers, maar in de praktijk zijn het vooral de armoede-organisaties die de brug moeten leggen tussen de verschillende velden.

Een tweede bezwaar van De Bisschop tegen het cultureel participatiebeleid is dat het cultuurparticipatie herleidt tot consumptie van een aanbod dat niet meer kritisch wordt bevraagd. De graad van participatie wordt afgemeten aan het aantal bezoeken dat mensen brengen aan gevestigde cultuurinstellingen of aan het aantal lidkaarten van sociaal-culturele verenigingen. Het beleid en het culturele veld hechten volgens haar geen voldoende belang aan een cultuurproductie die betekenis geeft aan de wereld van de mensen in armoede.²⁴¹

De beoogde cultuurpolitiek voor de volgende jaren wil de cultuursector vooral offeren aan een heropleving van de economie, schrijft Rob Vanderbeeken, filosoof en docent aan de *School of Arts* van de Hogeschool Gent. Het gaat daarbij niet alleen om het vermarkten van het cultuurproduct als *output*, het numeriek verhogen van de cultuurparticipatie en de commerciële koppelverkoop met cultuur als glijmiddel voor toerisme, horeca en middenstand.²⁴² Ook het symbolisch kapitaal van cultuurhuizen en erfgoed moet dienen voor de aanzwengeling van het bedrijfsleven. Hoog tijd voor een omslag in de huidige beleidscultuur dat de concurrentie met het marktdenken durft aan te gaan.²⁴³

Naast een politieke en institutionele revolutie acht Vanderbeeken vooral een mentale omslag van cruciaal belang. Minister Schauvieghe biedt een opportuniteit door de sector uit te nodigen om via een expertencommissie het cultuurbeleid mee te hervormen. Vanderbeeken stelt voor deze kans te grijpen: dat wat door de vermarkting genivelleerd of geformateerd wordt, moet negatief gecorrigeerd worden door de overheid. Het behoort tot de taak van de overheid om een publieke sector uit te bouwen zodat cultuur gewaarborgd blijft en zodat kansengroepen kunnen participeren, aldus Vanderbeeken.²⁴⁴

Minister Schauvlieghe zet sterk in op de samenwerking met het onderwijs om de cultuurparticipatie te bevorderen, ziet Emmanuel Van Lierde, redacteur bij zowel *Kunsttijdschrift Vlaanderen* als bij enkele rooms-katholieke weekbladen. Digitalisering binnen

²⁴¹ An De Bisschop, 'Recht op cultuur: politiseren graag!', *Rektoverso* (2012) afl. 53. <https://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/10/18/recht-op-cultuur-politiseren-graag>, laatst geraadpleegd op 7 oktober 2017.

²⁴² Rob Vanderbeeken, 'Naar een marktconcurrerend cultuurbeleid. Cultuur onder de markt', *De Leeswolf* 19 (2013) afl. 6, 396-398, aldaar 396.

²⁴³ Vanderbeeken, 'Naar een marktconcurrerend cultuurbeleid', 397.

²⁴⁴ Ibidem, 398.

de culturele educatie kan kinderen misschien sneller bij cultuur brengen, maar het mag volgens Van Lierde nooit het rechtstreekse contact vervangen.²⁴⁵

In haar *Memorandum* naar de volgende beleidsperiode toe, stelt de SARC dat de maatschappelijke verbreding in de cultuursector nog niet lijkt te lukken. Naast kansengroepen zijn er nog andere mensen die geen aansluiting vinden bij cultuur.²⁴⁶ De raad oordeelt dat de positieve effecten van het sociaal-cultureel werk nog niet alle bevolkingsgroepen bereiken in dezelfde mate. Mensen moeten trouwens in hun eigen leefomgeving de mogelijkheid hebben om lokaal te participeren, vindt de SARC en ze suggereert dat het stimuleren van het delen van horeca- of schoolinfrastructuur een prikkelende impact kan hebben, zonder dat de kosten hoog oplopen.²⁴⁷

De steeds krappere middelen op gemeentelijk en stedelijk niveau baren de sociaal-culturele sectorraad van de SARC zorgen. De Vlaamse overheid moet versterking en vernieuwing van het lokaal cultuurbeleid promoten op vlak van etnisch-culturele diversiteit en participatie door kansengroepen. De rol van het sociaal-cultureel middenveld is van belang in de wijzigende organisatorische en budgettaire gemeentelijke context.²⁴⁸ Van hen komt eveneens de vraag om de fysieke en publieke ruimte voor sociaal-cultureel werk te garanderen.

De Vlaamse Regering mag niet toegeven aan de tendens van intolerantie ten opzichte van openbare ruimtes, meent de raad. Het publieke belang is belangrijker dan de bekommernis van het individuele belang. De SARC hoopt in deze op ondersteuning en begrip vanuit de overheid voor de impact van de regulering rond geluidnormen op de lokale besturen, jeugthuizen en kleine concertzalen. Zij verwacht dat overheid hen ondersteunt bij de opgelegde kosten ten gevolge van de nieuwe normering.²⁴⁹

Nog steeds lijken verplichte evaluatieprocedures en administratieve planlast zwaar door te wegen op de sociaal-culturele sector. Er is nood aan administratieve vereenvoudiging, , meent de SARC. De sector verzet zich bovendien tegen wat zij duidt als 'een ingebakken meten-is-weten-paradigma': de evaluatiecriteria op basis van kwantitatieve gegevens geven een onvolledig beeld over de werking een organisatie.²⁵⁰ De sectorraad levert eveneens

²⁴⁵ Emmanuel Van Lierde, "Geen eendagsvlieg, maar blijvende aanmoediging tot cultuurparticipatie", *Kunsttijdschrift Vlaanderen* 62 (2013) afl. 346, 122-124, aldaar 123.

²⁴⁶ *Memorandum 2014-2019 van de Strategische AdviesRaad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media* (Brussel 2014) 19.

²⁴⁷ *Memorandum 2014-2019*, 44.

²⁴⁸ *Ibidem*, 47.

²⁴⁹ *Ibidem*, 45.

²⁵⁰ *Ibidem*, 47.

scherpe kritiek op het beperken van instroom van nieuwe organisaties of het verhalen van de kosten ervan op bestaande organisaties. Het schrappen van stimuleringsmiddelen zoals de experimentensubsidies en vooral de in 2009 ingebouwde frase in het Participatiedecreet dat decreten voortaan ‘binnen de perken van het krediet’ worden uitgevoerd, is nefast voor de rechtszekerheid binnen de organisaties.²⁵¹

De middelen zakten tussen 2009 en 2013 globaal gezien met zes en een half procent onder de inflatie, wat neerkomt op meer dan zestien miljoen euro. De SARC vraagt in haar *Memorandum* expliciet aan de toekomstige regering om de genoemde frase in het decreet te schrappen, om in de toekomst een stabiel subsidiekader te garanderen voor de sector, en om een budgettaire inhaalbeweging te maken als er weer middelen vrijkomen. Zij waarschuwt de overheid dat een volgende desinvestering van tien jaar de sociaal-culturele sector onherstelbare schade zal toebrengen.²⁵²

3.4. Vergelijkende samenvatting en analyse

In de invullingen van het cultuurbegrip van de verschillende cultuurministers binnen de Vlaamse overheid spelen cultuur als hefboom en culturele competentieverwerving een hoofdrol. De economische waarde van cultuur is aanwezig op de achtergrond, zeker in de regeerperiode 2009-2014. Bovenstaande gegevens maken van participatie een van de hoofddoelstellingen van het Vlaamse cultuurbeleid sinds het millennium. Dit beleid wordt ondersteund door studiediensten en adviesraden uit het culturele veld, en toont zich eerder voorwaardenscheppend dan inhoudsbepalend.

De doelstellingen van het culturele participatiebeleid in Vlaanderen in de periode 1999-2004 zijn nog doordrongen van de verworven Vlaamse culturele autonomie tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw. De maatschappelijke relevantie van de overheidsinmenging leidt tot de inzet op het sociaal-cultureel gebeuren met gemeenschapsvorming als voornaamste actiefunctie. Het Nederlands wordt belangrijk geacht als communicatiebasis voor cultuurspreiding in en culturele competentie van de Vlaamse maatschappij.

In het cultuurbeleid van minister Anciaux is echter sprake van een spanning tussen competentie en participatie. Die spanning is vooral merkbaar in de kritieken vanuit de

²⁵¹ *Memorandum 2014-2019*, 49.

²⁵² *Ibidem*.

verschillende hoeken: enerzijds zijn kunstorganisaties bang dat het culturele kwalitatieve niveau danig naar beneden gehaald wordt door de pogingen om doelgroepen - die uit zichzelf niet participeren aan deze kunstuitingen - te bereiken. Anderzijds kan vanuit het perspectief van sociale werkers culturele participatie enkel plaats hebben als het niveau wordt afgesteld op het alledaagse belevingskader van de kwetsbare doelgroepen. Bovendien moet naast de financiële tegemoetkoming ook gezorgd worden voor begeleiders die mensen in armoede organisatorisch als het ware vanuit hun zetel tot in de zaal brengen.

In de latere periode 2009-2014 zien we dat cultuurparticipatie een van de speerpunten van het Vlaams cultuurbeleid is geworden. Schauvliege legt de klemtoon op de medeverantwoordelijkheid van de sociaal-culturele sector en kansengroepen. Het veranderende migratiepatroon met snel wisselende, diverse groepen migranten speelt een rol in haar beleidskeuzes. Daarom maakt Schauvliege 'communicatie' tot sleutelwoord binnen haar driehoekig werkveld van cultuurparticipatie, interculturaliteit en zichtbare diversiteit in de maatschappij. Haar beleid hangt ook samen met de economische crisis, waardoor na 2008 tien procent van de Vlaamse bevolking onder de armoedegrens leeft.

De minister gaat samenwerkingsverbanden aan met haar collega's van Onderwijs, Jeugd en Welzijn, in het kader van het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding en het Vlaamse Gelijkekansenbeleid. Naast de versterkte aandacht voor toegankelijkheid voor diverse kansengroepen, richt het cultureel participatiebeleid zich vooral op jonge gezinnen en het onderwijs om de culturele competentie te bevorderen.

Als we kijken naar de realisaties tijdens de beide legislaturen, zet minister Anciaux vooral enkele krijtlijnen uit en toont hij zijn idealisme door het debat met het culturele veld te openen in plaats van partijpolitiek advies te volgen. Concrete verwezenlijkingen zoals de oprichting van het Vlaams Centrum voor Communicatie en de cultuurdatabank CultuurNet Vlaanderen vormen de basis voor later beleid. Wanneer Anciaux halverwege de legislatuur opstapt, laat zijn opvolger Van Grembergen de debatten over gemeentelijk cultuurbeleid, culturele centra en bibliotheken resulteren in het overkoepelend decreet Lokaal Cultuurbeleid. Een nieuw kaderdecreet heroriënteert de sociaal-culturele organisaties volgens de principes van brede toegankelijkheid, gemeenschapsvorming en cultuurspreiding.

Voorbeelden van concrete realisaties tijdens de ambtstermijn van minister Schauvliege zijn de ontwikkeling van de UITPAS - die gezinnen in armoede ondersteunt zonder ze te stigmatiseren - en de lancering van een vacaturebank om meer diversiteit en interculturaliteit te brengen in de samenstelling van culturele besturen en commissies. De vermindering van de planlast voor gemeenten gaat in voege door de afschaffing van een afzonderlijk

cultuurbeleidsplan. De sociaal-culturele organisaties krijgen eveneens te maken met een administratieve vereenvoudiging en worden voortaan bijgestuurd door een visitatiecommissie. De versterkte aandacht voor beleidsevaluatie illustreert het streven naar een op feiten en kennis gebaseerd beleid.

In het beleid over de hele periode sinds het millennium zijn verschillende opvattingen uit het theoretisch kader herkenbaar. Zo zien we in de erkenning van de evolutie van culturen en van een cultureel pluralisme in Vlaanderen de opvattingen van Nussbaum. De visie binnen het Vlaamse cultuurbeleid - dat cultuurparticipatie, naast educatie, kan bijdragen aan het verhogen van de culturele competentie van het individu - weerspiegelt zowel Bourdieus hiërarchische benadering van cultuurdeelname als de overtuiging van Jacobs en Van Hove van de mogelijke dynamiek in de cultuurbeleving.

Hoewel het bestaan van een 'armoedecultuur' zoals beschreven door Geldof en Driessens niet genegeerd wordt in de beleidsmaatregelen, ligt de klemtoon in de eerste beleidsperiode op de culturele verheffing van de doelgroepen. De tweede beleidsperiode lijkt het 'verhevene' van cultuur meer plaats te ruimen voor een brede opvatting van vrijetijdsdeelname om zo een groter gemeenschappelijk draagvlak te creëren. Hier ziet men een tegemoetkoming aan het populaire aspect van vrijetijdsbesteding, dat een grotere massa participanten bij elkaar brengt.

Het instrument tot verheffing hoeft dan ook niet langer te komen uit de klassieke, westerse culturele regionen. Vooral tijdens de laatste beleidsperiode is het besef van het cultureel pluralisme binnen de Vlaamse maatschappij gegroeid en wordt concreet ingezet op het bevorderen van de interculturaliteit. Schauvliege en haar kabinet werken aan een interculturele en diverse gemeenschap, waar taal niet de doorslag geeft. Deze visie lijkt schatplichtig aan de theorie van McDonald die de overheid de taak toebedeelt de samenleving te ondersteunen in de vorming van de diverse culturele identiteiten. Men kan er bijgevolg van uitgaan dat in deze beleidsperiode eerder wordt ingezet op het tegengaan van de fragmentatie van een multiculturele maatschappij. Het streven naar een verdraagzame samenleving door middel van culturele vorming sluit aan bij de theorie van Vermeersch.

Tot besluit kan gesteld worden dat het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid zich tijdens de globale periode van 1999 tot 2014 ontwikkelt van een innovatief, democratisch concept voor spreiding van en verheffing door cultuur binnen een *Vlaamse* gemeenschap, tot een sterk verankerd bewustzijn voor participatie en toegankelijkheid van diverse kansengroepen in de multiculturele samenleving, waarbij de nadruk op competentie enigszins vervaagt. Daar waar vanaf 1999 het nieuwe participatiebeleid nog aftastend is en

eerder gefragmenteerde veranderingen aanbrengt, gaat men tien jaar later voor een meer duurzaam, efficiënt beleid met vermindering van planlast en meer transparante subsidieprocedures.

4. Intermezzo: het steunpunt als intermediair

In het vorige hoofdstuk over het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid komt de functie van de steunpunten als betekenisvolle actoren tot uiting, zowel in de doelstellingen en de realisaties van het beleid als op het vlak van het wetenschappelijk onderzoek. Met dit korte hoofdstuk wil ik de missie van de steunpunten en hun daadwerkelijke rol in het culturele participatiebeleid belichten. In de eerste paragraaf wordt een onderscheid gemaakt tussen de begrippen ‘steunpunt’ en ‘belangenbehartiger’ en hun inhoudelijke betekenis. De tweede paragraaf geeft een overzicht van de relevante steunpunten en hun streven naar een brede cultuurparticipatie in Vlaanderen. Per steunpunt wordt de missie, de werking en eventuele opmerkelijke realisaties omschreven.

4.1. Steunpunt of belangenbehartiger?

In 2001 werd het Programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek opgestart om wetenschappelijk ondersteuning te geven aan het overheidsbeleid dat proactief wil inspelen op de maatschappelijke ontwikkelingen. Het programma omvat de tweede generatie steunpunten die, in tegenstelling tot de eerste, structureel in plaats van projectmatig wordt gesubsidieerd.²⁵³

Na tien jaar heeft een evaluatie plaats die resulteert in aanpassingen van het programma voor de derde generatie steunpunten met wie - na een selectie en erkenningsprocedure – een beheersovereenkomst wordt afgesloten tot 2015. Hiermee streeft de overheid naar een wetenschappelijke beleidsonderbouwing rond relevante en prioritaire beleidsthema's. Met de erkenning van de steunpunten wil zij zowel het multidisciplinaire element binnen het onderzoek als de overdracht van beschikbare kennis bevorderen.²⁵⁴

Naast de steunpunten voor het beleidsrelevant onderzoek erkent en subsidieert de Vlaamse overheid de ‘bovenbouw’ in het sociaal-cultureel en lokaal werkveld, die bestaat uit autonome sectorale steunpunten. Deze steunpunten vervullen vooral een intermediaire rol

²⁵³ *Wegwijs doorheen de Steunpunten*. Vlaamse overheid, Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Afdeling Strategie en Coördinatie (Brussel 2012) 7.

²⁵⁴ *Ibidem*.

tussen veld en overheid. Ze ondersteunen het werkveld en geven informatie over het beleid maar zijn geen belangenbehartigers.²⁵⁵

Organisaties die specifiek de belangen van het Vlaamse sociaal-cultureel werkveld behartigen zijn de Federatie sociaal-cultureel werk (FOV), de Vereniging Vlaamse Cultuur- en gemeenschapscentra (VVC) en de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie (VVBAD).²⁵⁶ De overheid valoriseert het statuut van de FOV en roept de federatie - als spreekbuis van het sociaal-cultureel volwassenenwerk - via het decreet van juli 2001 uit tot representatieve gesprekspartner voor de overheid.²⁵⁷ Het behartigen van de belangen van de organisaties en verenigingen in het veld heeft verschillende aspecten en invalshoeken. De voornaamste missie van de FOV is het vertolken van de stem van de sector door standpunten in te nemen en te onderhandelen met verschillende overheden, steunpunten en andere belangenorganisaties.²⁵⁸ Op die manier vertegenwoordigt elke belangenbehartiger zijn specifieke werkveld.

Op het vlak van cultuurparticipatie is er in Vlaanderen vanaf 2004 een raakvlak met de steunpunten en belangenorganisaties uit de welzijnssector. In overleg met de overheid, met het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en met het Centrum voor Gelijke Kansen worden projecten uitgewerkt die cultuurparticipatie van de doelgroep bevorderen. De nood aan structurele en meer duurzame veranderingen is echter hoog.²⁵⁹ Binnen 'Het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen vzw' – een initiatief van minister Schauvliege in 2010 - werken eenenvijftig verenigingen samen om armoede en sociale uitsluiting uit de samenleving te bannen. In elke vereniging binnen het Vlaams Netwerk staan mensen in armoede centraal en nemen er op alle niveaus het woord. In 2011 organiseert het netwerk een praktijkgerichte armoedevorming voor cultuuraanbieders.²⁶⁰

²⁵⁵ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 12.

²⁵⁶ *Vloeibaar en verbonden. Beleidsplan Socius 2016-2020*. Steunpunt sociaal-cultureel volwassenenwerk (Brussel 2016) 20.

²⁵⁷ *FOV Beleidsplan 2006-2009*. Federatie van organisaties voor volkswikkelingswerk vzw (Brussel 2006) 2.

²⁵⁸ *FOV Beleidsplan 2006-2009*, 4.

²⁵⁹ *Recht op Cultuur. 10 jaar na het algemeen verslag over de armoede*. Kunst en Democratie, in opdracht van het Steunpunt tot de bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (Brussel 2005) 10.

²⁶⁰ *Cultuuraanbieders en mensen in armoede. Vormingspakket naar aanleiding van praktijkgerichte vorming aan cultuuraanbieders*. Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw (Brussel 2011) 2.

4.2. Op de bres voor een brede cultuurparticipatie

De rol van de steunpunten als enerzijds beleidsondersteunende organen en anderzijds vertalers en ondersteuners van de sociaal-culturele en lokale culturele sector, maakt hen tot intermediair instrument voor een brede cultuurparticipatie. Deze paragraaf beoogt een chronologisch en thematisch overzicht te geven van de belangrijkste steunpunten die betrokken zijn bij het streven naar de deelname van zoveel mogelijk bevolkingsgroepen in Vlaanderen.

4.2.1. Steunpunten voor het Vlaamse participatiebeleid

Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen

De oprichting van dit steunpunt is ter sprake gekomen in de paragraaf over de ondersteunende studies van het beleid tussen 1999 en 2004. De algemene doelstelling van Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen is het voeren van relevant wetenschappelijk onderzoek, met name het opbouwen en uitwerken van een systematische set beleidsindicatoren en het uitwerken van survey-onderzoek in het domein van de cultuurparticipatie.²⁶¹ Hiermee levert het steunpunt – als rechtstreekse partner voor de beleidsondersteunende cel van het departement van het ministerie van Cultuur - een hefboom voor een op informatie gebaseerd cultuurbeleid.

Het consortium van Re-Creatief Vlaanderen wordt gevormd door sociologische vakgroepen van de Universiteit Gent, de Katholieke Universiteit Leuven, de Vrije Universiteit Brussel en de Economische Hogeschool Sint-Aloysius.²⁶² De onderzoeksactiviteiten van het steunpunt zijn geconcentreerd in vijf onderzoekslijnen, waaronder de link tussen cultureel erfgoed en cultuurparticipatie en de vormen, oorzaken en gevolgen van sociale participatie en cultuurparticipatie.²⁶³ Het steunpunt treedt actief op binnen de nationale en internationale academische context en betreft waar mogelijk haar internationale netwerken. Daarnaast ontwikkelt zij indicatoren om het lokaal cultuurbeleid op te volgen, zoals onder meer een integrerende benadering en de invulling van een cultuurbeleidscoördinator.²⁶⁴

²⁶¹ John Lievens, *Voorstelling Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen* (Brussel 2003).

²⁶² Lievens, *Voorstelling Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen*.

²⁶³ <http://www2.vlaanderen.be/weten/steunpunten/archief/steunpuntenG1/rev.htm>, laatst geraadpleegd op 15 december 2017.

²⁶⁴ Lievens.

Steunpunt Cultuur

Tijdens de beleidstermijn 2009-2014 wordt een nieuwe beheersovereenkomst met de steunpunten afgesloten.²⁶⁵ Binnen deze derde generatie steunpunten verricht het Steunpunt Cultuur in opdracht van de Vlaamse overheid het beleidsrelevant en fundamenteel wetenschappelijk onderzoek naar cultuurparticipatie, cultuurbeleving en –educatie, en de interactie tussen de vraag naar en het aanbod van cultuur. De participatiesurvey vormt nog steeds een basis en vertrekpunt voor de analyses en inzichten van het steunpunt, zoals in het derde hoofdstuk reeds aan bod kwam in de paragraaf over de ondersteunende studies van het beleid tussen 2009 en 2014.

Het Steunpunt Cultuur is binnen dit survey verantwoordelijk voor de bevraging van de respondenten naar het culturele aspect van hun participatie en receptie.²⁶⁶ Een andere onderzoekslijn van het steunpunt focust op de participatie van kansengroepen – onder meer op de band tussen cultuur en maatschappelijke waardenvorming – en op het lokaal sociaal-cultureel werk.²⁶⁷ Het Steunpunt Cultuur bestaat uit een consortium van de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Gent als initiator en coördinator, de Vakgroep Sociologie van de Vrije Universiteit Brussel en het Centrum voor Modelleringen Simulatie van de Hogeschool-Universiteit Brussel.²⁶⁸

CultuurNet Vlaanderen

Zoals kort is geschetst in de paragraaf over de realisaties tijdens de regeertermijn 1999-2004, wordt in 2001 het Vlaams Centrum voor Cultuurcommunicatie opgericht en al spoedig omgedoopt tot CultuurNet Vlaanderen.²⁶⁹ De opdracht van dit steunpunt is om via cultuurcommunicatie een breed publiek te stimuleren om meer te participeren aan het cultuuraanbod. De eerste kerntaak van dit centrum bestaat uit de ontwikkeling van een geïntegreerde en actuele cultuurdatabase en een cultuursite voor Vlaanderen. Daarnaast ontwikkelt Cultuurnet Vlaanderen diverse initiatieven op vlak van collectief onthaal en collectieve communicatie op gewestelijk en lokaal niveau. In bepaalde gevallen focust dit

²⁶⁵ Beheersovereenkomst Steunpunt Cultuur 2012-2015, goedgekeurd op 23 januari 2012. <http://www2.vlaanderen.be/weten/steunpunten/steunpuntenG3/cul.htm>, laatst geraadpleegd op 18 december 2017.

²⁶⁶ *Wegwijs doorheen de Steunpunten. Programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek.* Vlaamse Overheid (Brussel 2013) 33. <http://www.vlaanderen.be/steunpunten>, laatst geraadpleegd op 18 december 2017.

²⁶⁷ *Wegwijs doorheen de Steunpunten*, 35.

²⁶⁸ *Ibidem*, 39.

²⁶⁹ Beleidsbrief Cultuur 2002-2003, 7.

steunpunt op specifieke doelgroepen of interessevelden.²⁷⁰ Onder meer de publicatie *Cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen* als overzicht en status quo van theorieën, methoden en praktijken, is hier een voorbeeld van.²⁷¹

Vanaf 2003 krijgt het steunpunt twee bijzondere opdrachten. Een eerste opdracht omvat de volledige uitwerking, communicatie en artistieke omkadering van de uitreiking van de Cultuurprijzen Vlaanderen. De tweede opdracht bestaat uit het onderzoek naar de ontwikkeling van een algemene museumkas. Met een dergelijke kas kan elk individu, mits betaling van een jaarlijks vast bedrag, gratis alle deelnemende musea bezoeken.²⁷²

Een nieuwe overeenkomst met de Vlaamse overheid kadert in de uitvoering van het Participatiedecreet van 18 januari 2008. Als vereniging zonder winstoogmerk wordt zij gesubsidieerd voor de prioritaire gerichtheid op een publieksgerichte exploitatie van een sectoroverschrijdende databank waarin de vrijetijdsbesteding binnen de sectoren cultuur, jeugdwerk en sport centraal staat. De werking van deze UiTdatabank en van de UiTPAS maakt van CultuurNet Vlaanderen een 'matchmaker' tussen vraag en aanbod in het publieke vrijetijd domein.²⁷³

De opdrachten worden gerealiseerd in rechtstreeks overleg en samenwerking met het kabinet en de administratie Cultuur. Met andere steunpunten, diensten en verenigingen die cultuurparticipatie willen bevorderen wordt eveneens projectmatig samengewerkt. Vanuit een uitdrukkelijke culturele gerichtheid kunnen projecten uitgewerkt worden met actoren van andere sectoren zoals media en toerisme. Op die manier bouwt CultuurNet Vlaanderen een netwerk op van initiatieven rond cultuurparticipatie.²⁷⁴

Démos

Démos is vanaf 2009 het nieuwe kenniscentrum voor cultuurparticipatie en ontstaat uit de fusie van Kunst en Democratie²⁷⁵ en Cubido²⁷⁶, met als kerntaak de detectie en adequate

²⁷⁰ <https://cultuurnet.wordpress.com/about/>, laatst geraadpleegd op 20 december 2017.

²⁷¹ Ine Vos, *Cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen*. CultuurNet Vlaanderen en Kunst en Democratie (Brussel 2003).

²⁷² *Beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Gemeenschap en CultuurNet Vlaanderen vzw 2017-2021* (Brussel 2017) 2. <http://www.cultuurnet.be/nl/overons/12-21>, laatst geraadpleegd op 20 december 2017.

²⁷³ *Beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Gemeenschap en CultuurNet Vlaanderen*, 2.

²⁷⁴ <https://cultuurnet.wordpress.com/about>.

²⁷⁵ Kunst en Democratie is de Vlaamse tak van het in 1993 opgerichte collectief van enkele Belgische kunstenaars en leidinggevendenden van culturele instellingen, op initiatief van Bernard Focroulle. Het collectief streeft onder meer naar een toename van de overheidsfinanciering van cultuur, de herwaardering van de rol van steden en gemeenten in de culturele besluitvorming, de artistieke expressie in het onderwijs, een taalgrensoverschrijdende samenwerking en een publiek besef dat kunst

aanpak van culturele participatiedrempels.²⁷⁷ Als onafhankelijke organisatie zonder winstoogmerk is Démos actief binnen het Vlaamse Participatiedecreet. Zij onderzoekt als kenniscentrum ook praktijkontwikkelingen en beleidsimpulsen in verband met de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugdwerking en sport. De organisatie streeft naar het opzetten van de dialoog tussen deskundigen uit verschillende beroepsgroepen, lokale besturen en de overheid, en vertrekt daarvoor vanuit de leefwereldperspectieven van kansengroepen.²⁷⁸

Démos wil komen tot een meer inclusieve en democratische samenleving vanuit de overtuiging dat iedereen recht heeft op maatschappelijke ontplooiing. Naast het opzetten van dialoogfora en vormingswerk, publiceert zij frequent resultaten van eigen onderzoeksprogramma's en van langlopende onderzoeken die in partnerschap en in debat opgezet en ontsloten worden.²⁷⁹ Démos organiseert tweejaarlijks het participatieve en interdisciplinaire kunstenfestival *Enter* in vier Vlaamse gemeenten in het Brussels gewest.²⁸⁰

Fonds Vrijtijdsparticipatie

Vanaf 2001 maakt het ministerie van Cultuur middelen vrij om cultuur toegankelijker te maken via een fonds, dat 80 procent van de kosten terugbetaalt voor culturele activiteiten of voor uitstappen door mensen in kansarmoede, inclusief de vervoerskosten en een kinderoppas.²⁸¹ Het Fonds Vrijtijdsparticipatie voor mensen die in armoede leven is een recenter initiatief van minister Schauvliege, om de doelgroep meer en volwaardig te laten deelnemen aan culturele activiteiten, sportactiviteiten en jeugdwerk door bestaande drempels te verlagen.²⁸²

bijdraagt aan een betere sociale en economische omgeving.

<http://www.cultureetdemocratie.be/accueil/historique>, laatst geraadpleegd op 9 maart 2018.

²⁷⁶ De vzw Cultuur voor Bijzondere Doelgroepen wordt opgericht in 2002 en werkt samen met de Vlaamse Regering aan de regeling en ondersteuning van culturele manifestaties van onder meer psychiatrische patiënten, gedetineerden, senioren in verzorgingstehuizen en vluchtelingen, teneinde de cultuurparticipatie van deze doelgroepen te verhogen. <https://cultuurnet.wordpress.com/about/>, laatst geraadpleegd op 20 december 2017.

²⁷⁷ 'Steunpunten in verandering', *De Federatie*, 7 juni 2008.

http://archieff.defederatie.org/spip.php?article972&var_recherche=cubido, laatst geraadpleegd op 26 februari 2018.

²⁷⁸ <https://demos.be/over-demos/hoe-we-werken>, laatst geraadpleegd op 27 februari 2018.

²⁷⁹ Een voorbeeld van een dergelijke samenwerking is: 'Il Cultuur', in: *Tweejaarlijks verslag 2014-2015. Publieke diensten en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*. Steunpunt tot Bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting ((Brussel 2015) 41-66. <http://www.armoedebestrijding.be/publications/verslag8/volledigverslag.pdf>.

²⁸⁰ <https://demos.be/blog/save-the-date-enter-festival-bxl-26-29-april-2018>, laatst geraadpleegd op 27 februari 2018.

²⁸¹ Petra Beyens, Bert Heylen en Ivo Janssens, 'Dossier Cultuurparticipatie', *Terzake* (2003) afl. 10, I-XII, aldaar II.

Dit Fonds Vrijetijdsparticipatie wordt beheerd door een samenwerkingsverband van *Démos*, *Samenlevingsopbouw Vlaanderen*, *Netwerk tegen Armoede*, *Welzijnsschakels*²⁸³ en de *Federatie Centra voor Basiseducatie*. Zij staan in voor de verdeling van de subsidies aan sociaal-culturele organisaties in het werkveld - die trajecten opzetten om de doelgroep in contact te brengen met cultuur en daarbij de drempels verlagen - in samenwerking met culturele en artistieke partners binnen een lokaal netwerk.²⁸⁴

Naast financiële ondersteuning biedt het Fonds inhoudelijke ondersteuning aan sociale organisaties en vrijetijdspartners. Van de sociale organisaties verwacht het Fonds dat zij zorgen voor de omkadering, de toeleiding en nazorg bij de participatie aan vrijetijdsactiviteiten van mensen in armoede. Zij voorziet bovendien in een bovenlokaal vrijetijdsaanbod voor mensen met een beperkt inkomen. Daartoe onderhandelt het Fonds met enerzijds gesubsidieerde aanbieders zoals onder meer Symfonie Orkest Vlaanderen, Klarafestival, verschillende culturele centra en musea, en anderzijds met commerciële organisaties zoals onder andere Music Hall en Sportpaleis Group.²⁸⁵

Het aanbod wordt telkens getoetst aan enkele voorwaarden voor een inclusieve aanpak. De samenwerking aan een solidaire kostendeling onder de drie partijen – Fonds, aanbieder en consument – dient van structurele aard te zijn. Het mag met andere woorden niet gaan om eenmalige acties want die versterken het gevoel van uitsluiting eerder dan het te verhelpen. Er mogen evenmin aparte voorstellingen of plaatsen voorbehouden worden voor mensen in armoede. Stigmatiserende procedures dienen vermeden te worden: de tickets zijn gelijk aan reguliere tickets. Mensen moeten de keuze hebben om individueel of in groep te gaan. Al deze voorwaarden hebben als doel het slechten van de voornaamste drempels naar een volwaardige culturele participatie.²⁸⁶

²⁸² *Cultuuraanbieders en mensen in armoede. Vormingspakket naar aanleiding van praktijkgerichte vorming aan cultuuraanbieders*. Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw (Brussel 2011) 2.

²⁸³ Welzijnsschakels vzw gaat met lokale vrijwilligersgroepen de strijd aan tegen armoede en sociale uitsluiting. Ontmoeting met mensen in armoede, ondersteuning van gezinnen, beleidsbeïnvloeding vanuit ervaringskennis en stimuleren van vrijetijdsparticipatie vormen de pijlers van hun werking. <http://www.welzijnsschakels.be>, laatst geraadpleegd op 3 maart 2018.

²⁸⁴ http://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/nl/inspirerende-praktijken_4.aspx, laatst geraadpleegd op 31 juli 2017.

²⁸⁵ https://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/nl/vrijetijdspartners_44.aspx, laatst geraadpleegd op 31 juli 2017.

²⁸⁶ *Basisprincipes*. Fonds Vrijetijdsparticipatie.

<https://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/uploads/documenten/basisprincipes.pdf>

4.2.2. Steunpunt voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk

Socius

Het breed vertakte sociaal-culturele werkveld in Vlaanderen krijgt sinds 2001 ondersteuning van Socius, die als erkende, autonome en pluralistische organisatie ook partner is van de Vlaamse overheid. Het steunpunt ontstaat tijdens de regeerperiode 1999-2005 - na de ontzuiling en ontkokering van het sociaal-culturele sector die tot dan toe beheerst wordt door acht ideologische koepelorganisaties.²⁸⁷

Alle sociaal-culturele volwassenenorganisaties die erkend zijn door de overheid horen tot de doelgroep van Socius.²⁸⁸ Deze organisaties kunnen sinds het decreet van 2003 ingedeeld worden in vier werksoorten, met name de sociaal-culturele verenigingen, de volkshogescholen, de landelijke vormingsinstellingen en de bewegingen.²⁸⁹ De verenigingen zijn netwerken van lokale afdelingen, behartigd door vrijwilligers, die activiteiten organiseren voor hun vaak specifieke doelgroep zoals senioren of gezinnen. Een vereniging kan zijn werking ook toespitsen op een bepaald thema zoals natuurbeleving of boeken lezen en bespreken.

De volkshogescholen in Vlaanderen zijn pluralistische centra die niet-formele educatieve projecten opzetten binnen hun regio. De landelijke vormingsinstellingen onderscheiden zich van de volkshogescholen door hun vaak specifieke gerichtheid op een doelgroep, bijvoorbeeld mensen met een beperking, of door hun expertise in een bepaald thema zoals zingeving of zorg. Het terrein van deze instellingen beslaat heel Vlaanderen. De laatste werksoort is die van de landelijke bewegingen, organisaties die mensen willen sensibiliseren en aanzetten tot sociale actie rond een bepaald thema zoals armoedebestrijding of mobiliteit.²⁹⁰

De vragen en noden van al deze stakeholders vormen het uitgangspunt van Socius, hoewel de organisatie ook een rol als inspirator en vernieuwer op zich neemt. Haar missie bestaat verder uit de professionalisering van de sociaal-cultureel werkers en uit het op kaart zetten van het werkveld.²⁹¹ Conform het decreet van 2003 neemt het steunpunt drie

²⁸⁷ Hugo De Blende, 'Socius. Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk' in: Dillemans, *Wegwijs Cultuur* (Leuven 2005) 221-223, aldaar 221.

²⁸⁸ <http://www.socius.be/wie-we-zijn/>, laatst geraadpleegd op 19 december 2017.

²⁸⁹ Hugo De Blende, 'Socius. Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk', 221. Deze indeling kan als aanvulling gezien worden op de indeling in drie werksoorten door Vos, in het eerste hoofdstuk over de historiek van het cultureel participatiebeleid in Vlaanderen.

²⁹⁰ <http://socius.be/werksoorten/>, laatst geraadpleegd op 19 december 2017.

²⁹¹ <http://www.socius.be/wie-we-zijn/>.

kernopdrachten op, met name ‘praktijkondersteuning’, ‘praktijkontwikkeling’ en ‘beeldvorming en communicatie’.²⁹²

4.2.3. Steunpunt voor het lokaal cultuurbeleid

Cultuur Lokaal

Na de goedkeuring van het decreet Lokaal Cultuurbeleid in juli 2001 start de Vereniging van Steden en Gemeenten (VVSG) in opdracht van de Vlaamse overheid een campagne ‘Cultuur Lokaal’ waarbij – naast de lancering van een website en een e-zine - medewerkers van het kabinet van de minister van Cultuur en ambtenaren van de overheidsadministratie de Vlaamse gemeenten en steden gaan informeren en motiveren om in het decreet te stappen.²⁹³ Bij de oprichting van het nieuwe steunpunt voor lokaal cultuurbeleid én de cultuurcentra worden de naam, website en e-zine van de campagne overgenomen.²⁹⁴

Cultuur Lokaal start in eerste instantie met vorming geven rond cultuurbeleidsplanning voor gemeenten. In coproductie met de Vlaamse overheid, de VVSG en het steunpunt voor de bibliotheken publiceert het steunpunt de pocket *Cultuurbeleidsplanning in de gemeente*. De uitgave beschrijft de wettelijke bepalingen en een stapsgewijze aanpak van het planningsproces met voorbeelden, suggesties en aandachtspunten. Na de aanpassing in 2007 naar één integraal plan voor de gemeente begeleidt Cultuur Lokaal dit proces mee. Samen met VVSG werkt het steunpunt diverse trendnota’s uit met informatie rond relevante thema’s voor het lokale beleid, waaronder spreiding van het culturele aanbod en participatie, interculturaliseren, gemeenschapsvorming, enzovoort.²⁹⁵

De samenwerking met CultuurNet Vlaanderen leidt tot een participatief onderzoek naar de toekomstige culturele vrijetijdsbesteding van de vijfenveertig- tot zestigjarigen in tien gemeenten in Vlaanderen.²⁹⁶ Om het anderhalf jaar brengt Cultuur Lokaal een introductiecursus voor startende cultuurwerkers. Daarnaast ondersteunt zij op Vlaams niveau de organisatiegids *Help! Ik organiseer* met informatie over subsidies, verzekeringen, uitleendiensten, werken met vrijwilligers, enzovoort.²⁹⁷

In 2009 versmelt Cultuur Lokaal met het steunpunt voor de bibliotheken in het nieuwe steunpunt Locus, in het kader van het streven naar meer synergie in de bovenbouw voor het

²⁹² *Vloeibaar en verbonden. Beleidsplan 2016-2020*. Socius, Steunpunt sociaal-cultureel volwassenenwerk (Brussel 2015). <http://www.socius.be/publicatie/beleidsplan-2016-2020-vloeibaar-en-verbonden/>, laatst geraadpleegd op 22 december 2017.

²⁹³ Miek De Kepper, *Over Bach, cement en de postbode*, 197.

²⁹⁴ De Kepper, 223.

²⁹⁵ Ibidem, 203.

²⁹⁶ Ibidem, 216.

²⁹⁷ Ibidem, 217.

lokaal cultuurbeleid. De integrale benadering die zich reeds ontwikkeld heeft op het lokale niveau zelf – het samengaan van bibliotheken en cultuurcentra - wordt zo doorgetrokken op het Vlaams niveau door het samenvoegen van de respectieve steunpunten.²⁹⁸

4.3. Vergelijkende samenvatting en duiding

Het cultureel participatiebeleid, zoals het wordt uitgetekend op het niveau van de Vlaamse overheid, gaat in praktijk niet zonder meer van start. Er is in Vlaanderen een heterogeen en dynamisch netwerk van steunpunten en belangenorganisaties aanwezig om de beslissingen en initiatieven van de overheid tot bij de burger te brengen.

De steunpunten zijn nodig om de decreten te vertalen naar de sectoren, de belangenverenigingen en het lokale niveau. Kritieken opnemen, gemeenten horen, ondersteunen en handvaten aanreiken, behoort eveneens tot het takenpakket van de steunpunten. Belangenbehartigers zijn in de eerste plaats vertegenwoordigers van en dienstverleners naar hun lidorganisaties door deze met raad en daad bij te staan inzake beleidskwesties en regelgeving.

Het duidelijkste verschil tussen steunpunt en belangenbehartiger is mijn inziens de factor neutraliteit. De steunpunten nemen een neutrale positie in ten opzichte van de overheid en de sector, terwijl de belangenbehartigers prioritair de verdediging en bescherming van bepaalde bevolkingsgroepen op zich nemen. De positie van de steunpunten als enerzijds beleidsondersteunende organen en anderzijds vertalers en ondersteuners van de sociaal-culturele en lokale sector, maakt hen tot intermediair instrument voor een brede cultuurparticipatie.

²⁹⁸ 'Steunpunten in verandering', *De Federatie*, 7 juni 2008.

5 Casus: Dendermonde

Dendermonde profileert zich als een kunstminnende stad met een breed cultureel aanbod dat een zo groot mogelijke participatie nastreeft.²⁹⁹ In dit hoofdstuk kijken we in hoeverre en op welke manier het Dendermondse participatiebeleid zich ontwikkelt sinds het millennium. De eerste paragraaf is een summiere historische schets van de stad en een korte uiteenzetting van haar culturele organen. Vervolgens komt in de tweede en de derde paragraaf het cultureel participatiebeleid in Dendermonde aan bod, parallel met de bestudeerde perioden van het participatiebeleid op Vlaams overheidsniveau. De vierde paragraaf tenslotte brengt een vergelijkende samenvatting en analyse.

5.1 ‘Klein van goed, hoog van moed’³⁰⁰

De stad Dendermonde ontstond in het midden van een vruchtbare streek in het oosten van Vlaanderen, waar Dender en Schelde samenvloeien. De grote landwegen van Dendermonde naar Mechelen, Gent en Brussel en het veer op de Schelde naar het ‘Land van Waas’ waren heel gunstige omstandigheden die leidden tot het instellen van een tol, het aanleggen van een burcht, het ontstaan van een handelsplaats en de ontwikkeling van de oude stad. De naam Dendermonde betekent letterlijk ‘mond van de Dender’ en wordt voor het eerst aangetroffen in authentieke akten van 1088.³⁰¹ De stadskeure van 1233 maakt melding van de ondertussen reeds lang verdwenen burcht Domus de Terremonda. De burcht werd volgens een akte van 1286 door Robert van Bethune afgestaan aan zijn broer Gwijde van Dampierre.³⁰²

Dendermonde kent een rijk historisch verleden en speelde meermaals een belangrijke rol doorheen de geschiedenis van de Nederlanden. Zo had er op 4 oktober 1566 het Verbond van de Edelen tegen de Spaanse overheersing plaats. Bij deze vergadering waren Willem, prins van Oranje, diens broer Lodewijk van Nassau, de graaf van Egmont, de graaf van Hoorne en de graaf van Hoogstraeten aanwezig. De bijeenkomst vond plaats in het voormalig Prinsenhof aan de huidige Vlasmarkt, waar zich nu het klooster van de Zwarte Zusters bevindt.³⁰³

²⁹⁹ Werkdocument cultuurbeleidsplan 2003-2007. Stadsarchief Dendermonde: cubeco subsidies 2000-2009 2.26.B.2.1 SAD 2012.33, 15.

³⁰⁰ Quote van Leo Bruyninx in *Dendermonde. Geschiedenis, gebouwen, folklore* (Dendermonde, 1965), waarschijnlijk afgeleid van het vaandel in figuur 5.1 met opschrift “Dendermonde, laag van gronde, hoog van gemoed, klein van goed”.

³⁰¹ Leo Bruyninx, *Dendermonde. Geschiedenis, gebouwen, folklore* (Dendermonde, 1965) 15.

³⁰² Bruyninx, 26.

³⁰³ Ibidem, 132.

In deze tijd is Dendermonde het meest gekend vanwege de Rosbeiaardommegang, die sedert de negentiende eeuw de sage van de vier heemskinderen en hun legendarische paard voor Dendermonde claimt, zoals geïllustreerd in figuur 5.1. Stadsarchivaris en schrijver/dichter Prudense Van Duyssche (1804- 1859) legt in de jaren dertig van de negentiende eeuw de basis voor deze claim door van Aymon – vader van de vier heemskinderen – definitief een Heer van Dendermonde te maken.³⁰⁴

Figuur 5.1 Chromolithografie van een vaandel gemaakt ter identificatie van de stad Dendermonde voor de Wereldtentoonstelling 1913 in Gent.

Bron: Dendermonde, Stedelijke Musea, inv. D. 1214, 1913, 32,7 x 25,7 cm.

Sinds de fusies in de jaren zeventig van de twintigste eeuw telt Dendermonde negen deelgemeenten en is haar grondgebied aanmerkelijk vergroot. De stad telt rond het millennium meer dan 43.000 inwoners op een oppervlakte van bijna 5.600 hectare en ligt daarmee ruim boven het Vlaamse gemiddelde op vlak van bevolkingsdichtheid. Multiculturele invloeden zijn merkbaar in Dendermonde maar blijven beperkt. De concentratie van de 1,47 procent inwoners zonder Belgische nationaliteit is rond 2002 het sterkst in de buurt

³⁰⁴ Aimé Stroobants en Irene Spijker, *Een paard uit de duizend. Het Ros Beiaard in woord en beeld* (Dendermonde, 2000) 30.

Boonwijk.³⁰⁵ De stad Dendermonde wordt op dat moment bestuurd door een college van burgemeester en zeven schepenen. Vijfendertig rechtstreeks verkozen gemeenteraadsleden hebben democratische inspraak in het stedelijk bestuur. Uit het Ruimtelijk Structuurplan blijkt dat Dendermonde behoort tot de acht best uitgeruste steden in Vlaanderen. De belangrijkste voorzieningen betreffen het regulier onderwijs, volwassenen- en kunstonderwijs, medische en psychologische verzorging, verschillende recreatie- en sport voorzieningen, arbeidsbemiddeling, een rechtbank en een gevangenis.³⁰⁶

In het stadscentrum vindt men de belangrijkste culturele actoren, met name de openbare Stadsbibliotheek, het cultuurcentrum Belgica, de Stedelijke Musea, de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, de Stedelijke Academie voor Muziek, Woord en Dans, het Honky Tonk Jazzcentrum, het Stadsarchief. Door de start van het cultuurcentrum Belgica in 1996 verbreedt de culturele klemtoon op folklore en toerisme naar de kennismaking met 'uithemse cultuur', al blijven muziek en cultuurhistorische tentoonstellingen een belangrijk element. Andere culturele impulsen worden aangereikt vanuit de dienst toerisme, het verenigingsleven, de gidsenkring en tal van particuliere initiatieven. De Belfortoren en het Sint-Alexiusbegijnhof behoren tot het werelderfgoed.³⁰⁷

In april 1965 wordt, na een cultureel studieweekend van de Stichting Lodewijk De Raet³⁰⁸, de eerste stedelijke cultuurraad in Dendermonde en in Vlaanderen opgericht. Het doel van de leden is a) de democratisering van het gemeentelijk cultuurbeleid op gang brengen door middel van adviesrecht, en b) het overleg en de samenwerking tussen de Dendermondse verenigingen bevorderen.³⁰⁹ Van meet af aan stelt deze cultuurraad een werkreglement en een vaste bestuursstructuur op. Hierdoor wordt in Vlaanderen een belangrijke maatschappelijke beweging op gang gebracht. De statuten en doelstellingen van de Dendermondse cultuurraad verspreiden zich zodat tientallen cultuurraden in andere steden en gemeenten ontstaan volgens dezelfde principes. De beginselen van deze eerste cultuurraad promoveren bovendien tien jaar later in Vlaanderen tot een wet.³¹⁰

³⁰⁵ Stedelijke situatieschets. Werkdocument cultuurbeleidsplan 2003-2007. Stadsarchief Dendermonde: cubeco- subsidies 2000-2009 2.226.B.2.1 SAD 2012.33, 12.

³⁰⁶ Stedelijke situatieschets, 13.

³⁰⁷ Ibidem, 17.

³⁰⁸ Stichting Lodewijk de Raet is een pluralistische instelling voor volwasseneneducatie met als uitgangspunt een zelfbewuste samenleving in Vlaanderen. Zij is opgericht in 1952 in de traditie van de volkshogescholen. Deze stichting van openbaar nut is erkend door de Vlaamse Overheid.

³⁰⁹ Cultuurraad Dendermonde. Korte historische schets. Stedelijke Cultuurraad Dendermonde. Stadsarchief Dendermonde: doc.678.

³¹⁰ Cultuurraad Dendermonde. Korte historische schets.

De eerste jaren blijkt de samenwerking tussen de stedelijke cultuurraad en het stadsbestuur van Dendermonde echter niet evident. Pas in 1983 komt een afsprakennota tussen beiden tot stand en worden de statuten herzien. Bij de daaropvolgende bestuurswissel ontstaat er tussen de nieuwe schepen van Cultuur en de stedelijke cultuurraad een goede verstandhouding en samenwerking op vlak van verenigingsleven, kunst en patrimonium.³¹¹ Deze ommekeer vormt de basis voor een regelmatig en gestructureerd overleg dat verder aan bod komt in het onderzoek naar het cultureel participatiebeleid in Dendermonde vanaf 1999.

5.2. Cultureel participatiebeleid in Dendermonde omstreeks 1999-2004

Tijdens de vergadering van 12 april 1999 van de Dendermondse cultuurraad wordt kennis gegeven van het schrijven van De Wakkere Burger vzw aan het schepencollege. Deze onafhankelijke en pluralistische vereniging – ontstaan binnen de Stichting Lodewijk de Raetstreeft binnen Vlaanderen naar een algemene participatie van de burgers aan het gemeentebestuur. De Wakkere Burger biedt zijn dienstverlening aan ter ondersteuning van zowel gemeentebesturen als advies- en participatieorganen. De Dendermondse schepen van Cultuur zal als afgevaardigde van zowel cultuurraad als gemeenteraad deelnemen aan de contactavond.³¹² Bronnen van eventuele overeenkomsten bevinden zich niet in het archiefmateriaal, maar dit agendapunt getuigt van een bekommernis om het op til staande cultuurbeleid op Vlaamse overheidsniveau en de mogelijke gevolgen voor het lokaal bestuur.

In de volgende subparagrafen ligt de focus op dit stedelijk cultuurbeleid en in het bijzonder op het participatiebeleid. De eerste subparagraaf is een schets van de Dendermondse beleidsontwikkelingen in de periode rond het millennium. In de subparagraaf ‘Acties en werking’ komen de intenties en concrete uitwerking van dit Dendermondse cultuurbeleid aan bod.

5.2.1. Het stedelijk cultuurbeleid

In 1999 telt de stad Dendermonde honderd dertien lokale verenigingen die subsidie aanvragen. Het betreft eenenzeventig verenigingen voor algemeen cultureel werk, vijftientig zangkoren, zestien muziekverenigingen en elf toneelgezelschappen. Het stadsbestuur verdeelt het subsidiebedrag van bijna 11.000 euro in 40 procent voor het

³¹¹ Cultuurraad Dendermonde. Korte historische schets.

³¹² Verslag vergadering cultuurraad van 12-4-1999. Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad, nota's vergaderingen 1998-2000. Pl. 2.6.A.4.1-inv. SAD.2000.61.

algemeen cultureel werk, 28,1 procent voor de muziekverenigingen, 16,9 procent voor de vocale activiteiten en 15 procent ten voordele van de toneelgezelschappen.³¹³

Begin 1999 uit een lid van de cultuurraad zijn ongenoegen over de afstandelijkheid van het Dendermondse cultuurcentrum Belgica ten aanzien van de lokale kunstenaars die willen tentoonstellen: 'Het lijkt of dit niet interessant genoeg is voor de directie van het cultureel centrum'. De aanwezige schepen van Cultuur verduidelijkt dat dit beleid met het accent op legitieme kunst een compensatie vormt voor een vorig beleid waar de hedendaagse kunsten werden genegeerd. Het cultuurcentrum wordt gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap en dient aldus in te spelen op de beleidsinitiatieven van de minister. Doch er komt verandering in het beleid, voorspelt de schepen van Cultuur: het accent verschuift van legitieme kunst naar cultuurspreiding en gemeenschapsvorming. Bijgevolg zal er meer aandacht zijn voor het lokaal cultureel leven en sociale accenten.³¹⁴

Volgens het decreet Lokaal Cultuurbeleid van 2002 wordt voor Dendermonde een subsidie van bijna 62.000 euro voorzien. De extra subsidie van 0,86 euro per inwoner brengt het totaal op bijna 100.000 euro voor het gemeentelijk cultuurbeleid.³¹⁵ De voorziene subsidie voor het cultuurcentrum bedraagt ongeveer het dubbele bedrag. Om die maximale subsidie te krijgen moet de stad volgens het ontwerpbesluit van het decreet het vijfvoudige van de basissubsidie inbrengen.³¹⁶

De analyse van drie jaar werking van het Dendermondse cultuurcentrum geeft op dat moment een vrij positieve balans weer op het vlak van publieksparticipatie. Het aantal jongeren dat de voorstellingen bezoekt maakt een vijfde deel van het totale publiek uit. De centrumfunctie van Dendermonde wordt door het cultuurcentrum versterkt door het groot aanbod schoolvoorstellingen en familievoorstellingen, meent directeur Biebauw. Het toenemend aantal participanten, waarvan 33 procent van buiten de regio, wijst daarop. De concerten met populaire muziek en de humoristische voorstellingen voor het brede publiek scoren goed. Een negatieve trend van participatie wordt waargenomen voor wat betreft de

³¹³ Controlelijst op ingebrachte punten voor subsidie voor verenigingen. Stadsarchief Dendermonde: Verslagen cultuurraad 1999-2000. Pl. 2.1.8.B.2.1-inv. SAD 2009.24.

³¹⁴ Verslag vergadering cultuurraad van 13-2-2000. Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad, nota's vergaderingen 1998-2000. Pl. 2.6.A.4.1-inv. SAD.2000.61.

³¹⁵ Toelichting beleidsplannen minister Anciaux. Raadscommissie cultuur Dendermonde (5-10-2000). Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad gemeentelijk cultuurbeleid. Pl. 2.18.B.1.4-inv. SAD 2009.24.

³¹⁶ Fundamentele bedenkingen (bij de ontwerp teksten betreffende het decreet op de culturele centra op het gemeentelijk cultuurbeleid). Brief van FEVECC aan de minister van Cultuur (6-2-2001). Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad gemeentelijk cultuurbeleid. Pl. 2.18.B.1.4-inv. SAD 2009.24.

klassieke muziekconcerten, het theater en de kunsttentoonstellingen³¹⁷. Een trend die duidelijk aansluit bij de bevindingen op algemeen Vlaams niveau, met name de 'klein-burger-nieuwe stijl' zoals geduid door Laermans.

Het aantal ouderen dat deelneemt aan de activiteiten is nauwelijks 5 procent. Slechts 1 procent van de deelnemers maakt gebruik van de sociale cultuurpas. Het cultuurcentrum plant bijgevolg voor de toekomst een aantal voorstellingen in de namiddag om ze meer toegankelijker te maken voor de senioren.³¹⁸ Hier zien we binnen het Dendermondse cultuurbeleid reeds een bewustzijn voor de effecten van drempelverlagende ingrepen om de participatie van bepaalde doelgroepen te verhogen.

De directie van het cultuurcentrum Belgica legt in een reactie aan de minister van Cultuur de vinger op een aantal potentiële pijnpunten in diens werkteksten voor het nieuwe decreet. Hoewel de band tussen stedelijkheid en cultureel klimaat inderdaad bestaat, mag niet zonder meer aangenomen worden dat een grotere stad altijd een rijker cultureel klimaat heeft. Bovendien, vindt de directie, mogen de culturele potenties van een stad niet verward worden met de reële prestaties van een cultuurcentrum.³¹⁹

De opdracht van gemeenschapsvorming naast die van cultuurspreiding vereist een specifieke benadering en specifiek opgeleid personeel, meent Biebauw. Een input van mensen met een opleiding uit het sociaal-culturele werk of sociale agogiek is volgens het bestuur wenselijk. Verder laat de vage duiding van de beheersvorm van de culturele centra toe dat lokale organisatoren kunnen deel uitmaken van de beheerraad van deze instellingen, terwijl de minister ook pleit voor een actieve samenwerking met het verenigingsleven. Hier bestaat het risico van belangenvermenging, vindt de directie van Belgica.³²⁰

Een laatste opmerking vanuit het bestuur van het cultuurcentrum aangaande de ontwerp tekst voor het nieuwe decreet betreft de geringe aandacht voor culturele diversiteit in de werkteksten. Gelet op de maatschappelijke achterstelling van bepaalde groepen in de maatschappij, acht het bestuur de aandacht voor culturele diversiteit nochtans een belangrijke taak voor elke culturele instelling. Het lijkt de directie dan ook raadzaam om het concept van de culturele diversiteit mee op te nemen in de beleidsteksten. Voor de culturele centra

³¹⁷ Analyse van drie jaar werking. K. Biebauw, cultuurfunctionaris-directeur (11-12-1999). Stadsarchief Dendermonde: Stedelijke cultuurraad periode 2000. Pl. 2.6.A.S.2-inv.SAD 2000-40.

³¹⁸ Analyse van drie jaar werking.

³¹⁹ Werkteksten ter voorbereiding van nieuwe decreten op het gemeentelijk cultuurbeleid en de culturele centra. Brief aan Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur namens de directie en de raad van beheer van cultuurcentrum Belgica (28-6-2000). Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad gemeentelijk cultuurbeleid. Pl. 2.18.B.1.4-inv. SAD 2009.24, 1.

³²⁰ Werkteksten ter voorbereiding van nieuwe decreten op het gemeentelijk cultuurbeleid en de culturele centra, 3.

betekent dat het omschrijven van de krijtlijnen inzake culturele diversiteit bij elk van de drie functies: cultuurspreiding, gemeenschapsvorming en het bevorderen van cultuurparticipatie.³²¹ In het bovenstaande hoofdstuk over het Vlaams cultureel participatiebeleid zien we dat minister Anciaux in zijn beleidstekst inderdaad een aanzet geeft tot bewustzijn voor diversiteit, maar dat zijn participatiebeleid de klemtoon legt op de Vlaamse gemeenschapsvorming.

Vanaf 1 januari 2002 gaat het decreet Lokaal Cultuurbeleid van kracht. Socius benadrukt ten overstaan van de steden en gemeenten dat zij op de meeste onderdelen een grote vrijheid behouden maar dat de oprichting van een openbare bibliotheek en van een cultuurraad verplicht is. Daarnaast kunnen steden en gemeenten ervoor kiezen om subsidies te vragen voor het voeren van een lokaal cultuurbeleid, een keuze die voor sociaal-culturele organisaties waarborgen inhoudt op vlak van ondersteuning. Steden en gemeenten moeten immers - indien ze willen toetreden tot het decreet - een bedrag van 0,80 euro per inwoner besteden aan de ondersteuning van particuliere verenigingen en instellingen.³²²

In april 2002 verzoekt de stedelijke cultuurraad het Dendermondse stadsbestuur om een verhoging van de subsidies met tenminste zestig procent. Uit de argumentatie blijkt het bewustzijn van de Raad voor het belang van haar functie. Als reden voor dit verzoek geeft de raad namelijk aan dat haar goede werking en het bestaan van sommige culturele verenigingen in Dendermonde in het gedrang komt, door een gebrek aan financiële middelen. Voor andere argumenten verwijst de cultuurraad naar de beleidsnota Cultuur waarin de minister stelt dat 'het verenigingsleven de burgerzin stimuleert en de democratische discussie nieuw leven inblaast' en dat 'het verenigingsleven één van de basispijlers vormt voor democratie en verdraagzaamheid'.³²³

De vierentwintigjarige Katrien Aerts, een psychologe uit de deelgemeente Baasrode, wordt door het stadsbestuur van Dendermonde aangesteld als cultuurbeleidscoördinator. Ze krijgt de opdracht een kwalitatief en integraal cultuurbeleid op te starten samen met een werkgroep van cultuurpartners. In een interview met de plaatselijke krant geeft ze aan een ruime kijk op cultuur te hebben. Aerts wilt het cultuurbeleid niet in handen geven van een select en gesloten groepje.³²⁴ Ze schrijft leden van de cultuurraad aan in verband met

³²¹ Brief aan Bert Anciaux, 4.

³²² *Duik in het lokaal cultuurbeleid*. Socius steunpunt voor sociaal-cultureel werk (Brussel 2002), 9 en 11.

³²³ Nota aan het college van burgemeester en schepenen, vergadering van 8 mei 2000. Ann Roggeman, Stedelijke cultuurraad Dendermonde (25-4-2000). Stadsarchief Dendermonde: Stedelijke cultuurraad periode 2000. Pl. 2.6.A.S.2-inv.SAD 2000-40.

³²⁴ 'Cultuurbeleidsplan met eigen Dendermondse klemtonen', *Nota bene*, 19 november 2002.

opstelling van een Dendermonds cultuurbeleidsplan. Aerts wil eerst een globaal beeld krijgen van het cultureel verenigingsleven in Groot-Dendermonde aan de hand van een vragenlijst.³²⁵ Het ministerieel besluit geeft immers als aandachtspunten voor het plan onder meer de participatie van zoveel mogelijk bevolkingsgroepen aan de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van het cultuurbeleidsplan.³²⁶

In een tweede fase worden alle culturele verenigingen betrokken doordat de cultuurbeleidscoördinator, de voorzitter en de ondervoorzitter van de stedelijke cultuurraad elk van de acht deelgemeenten informeren en bevragen tijdens overlegavonden. Als derde fase in de aanloop naar het schrijven van het cultuurbeleidsplan worden cultuurenquêtes afgenomen bij de bevolking, de verenigingen en de kinderen van het vijfde en zesde jaar basisonderwijs. Bijna vijfhonderd inwoners van Dendermonde, vijftig verenigingen en bijna zeshonderd kinderen tussen tien en twaalf jaar oud, bezorgen de werkgroep een ruim aanbod meningen en bedenkingen.³²⁷

De Dendermondse cultuurbeleidscoördinator wil met het cultuurbeleidsplan ook de drie belangrijke stedelijke culturele instellingen, met name de musea, de bibliotheek en het cultuurcentrum, binnen het ruimere Dendermondse culturele veld in samenspraak brengen. In eerste instantie wordt een regiegroep opgestart met de schepen van Cultuur, de cultuurbeleidscoördinator, de voorzitter van de stedelijke cultuurraad, de vertegenwoordigers van de verschillende instellingen, het hoofd van de dienst toerisme, enkele verantwoordelijken uit de welzijns- en sociale sector, en een journalist. Deze regiegroep werkt louter informierend en moet garanderen dat het nieuwe cultuurbeleidsplan vanuit een breed perspectief wordt geschreven.³²⁸

Om het cultuurbeleidsplan zo goed mogelijk 'op eigen maat' van de stad te kunnen schrijven, dient het brede cultuuraanbod in kaart te worden gebracht. Dit beslaat naast de drie genoemde culturele instellingen ook de verenigingen, de academies, het commerciële aanbod en de particuliere initiatieven. Om visie en doelstellingen gerichter te kunnen formuleren, stelt de cultuurbeleidscoördinator uit de leden van de stedelijke cultuurraad en geïnteresseerden

³²⁵ Vragenlijst leden Cultuurraad. Stadsbestuur Dendermonde en cultuurcentrum Belgica (12-11-2002). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

³²⁶ *Ministerieel besluit houdende vastlegging van de structuur van een gemeentebestuur, een beleidsplan van een bibliotheek en een beleidsplan van een cultuurcentrum.* Ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport, Brusselse Aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking (Brussel 2002). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

³²⁷ 'Proces voor de cultuurbeleidsplanning', K. Aerts (16-5-2003). Stadsarchief Dendermonde: Subsidies 2000-2009. Pl. 2.26.B.2.1-inv. SAD 2012.33, 2.

³²⁸ 'Proces voor de cultuurbeleidsplanning', 1.

uit de bevolking, vier discussiegroepen per clusterthema samen.³²⁹ Het resultaat van elke discussieronde wordt gebruikt voor de *SWOT Analyse*³³⁰ door de regiegroep. De resultaten van de themasessies kunnen door de bevolking worden ingekeken via de website van de stad.³³¹ Van belang voor dit onderzoek is het verslag van de themasessie Spreiding, Participatie en Gemeenschapsvorming. Uit dit verslag komt naar voor dat er voldoende cultuuraanbod aanwezig is in Dendermonde.³³²

*De bevolking is tevreden over de huidige spreiding van het aanbod waardoor vernieuwing niet nodig is. Het is niet mogelijk om met elke organisatie of evenement de totale bevolking te bereiken.*³³³

De meeste organisaties of verenigingen mikken op een specifiek doelpubliek, met name de jeugdhuisen en de Honky Tonk Jazzclub. Ook is het volgens de discussiegroep beter om als vereniging of organisatie te focussen op de kwaliteit van de specifieke activiteiten, dan om een uitgebreid aanbod te brengen. 'Cultuurcentrum Belgica en de openbare bibliotheek kunnen gemakkelijker hun doelpubliek uitbreiden omdat zij niet exclusief werken.'³³⁴ Hier kan gesteld worden dat het Dendermondse culturele verenigingsleven prijst stelt op haar exclusiviteit en niet geneigd is de kwaliteit van haar aanbod aan te passen om meer participanten aan te trekken.

De discussiegroep bereikt een consensus over de stelling dat in het cultuuraanbod in Dendermonde kwaliteit en populisme in evenwicht moet gehouden worden. 'Als mensen geïnteresseerd zijn, vallen er al een aantal drempels weg,' meldt het verslag. 'Interesse kan aangewakkerd worden door het aanbieden van vrijkaarten en door de pers te betrekken in de communicatie over een evenement'. Nieuwe inwoners worden ingelicht over het aanbod van de verenigingen en over de culturele initiatieven in Dendermonde. 'Als organisaties op voorhand hun doelgroep bepalen, kan de communicatie daar beter op afgestemd worden'.³³⁵

³²⁹ 'Inleidende brief', Themasessies cultuur. K. Aerts, cultuurbeleidcoördinator(28-2-2003). Stadsarchief Dendermonde: Cbc/ka/03/025. C.B.P. 2003-2007.PI.2.26.B.3.6.-inv.SAD 2012.33.

³³⁰ *SWOT Analyse* is een methode om *Strengths, Weakness, Opportunities en Threats* van een project of organisatie te evalueren ten behoeve van strategische planning en koerswijziging.

³³¹ 'Proces voor de cultuurbeleidsplanning', 3.

³³² 'Spreiding, Participatie & Gemeenschapsvorming', Themasessies cultuur. K. Aerts, cultuurbeleidcoördinator(28-2-2003). Stadsarchief Dendermonde: Cbc/ka/03/025. C.B.P. 2003-2007.PI.2.26.B.3.6.-inv.SAD 2012.33, 1.

³³³ 'Spreiding, Participatie & Gemeenschapsvorming', 1.

³³⁴ Ibidem.

³³⁵ Ibidem, 2.

Uit deze consensus blijkt de visie van de werkgroep om de mensen te motiveren tot deelname aan het bestaande aanbod, eerder dan het aanbod af te stemmen op de doelgroepen. Het verslag vermeldt verder een gebrek aan een centraal coördinerende informatiedienst die alle culturele activiteiten promoot en communiceert naar de diverse media. De culturele agenda op de website van Dendermonde is te passief, de discussiegroep acht een nieuwsbrief dan ook doeltreffender.³³⁶ Op de vraag hoe in Dendermonde het deel van de bevolking, dat zich niet interesseert in cultuur, kan bereikt worden zijn de meningen binnen de discussiegroep verdeeld. De participatie is hoog bij grootschalige evenementen maar een beperkt budget en gebrek aan mankracht dwingen het cultureel beleid om alternatieven te voorzien.

De zomerse organisatie van terrasanimatie op de Grote Markt, elke donderdagavond, trekt een zeer breed publiek. De interesse voor het jaarlijkse stadsfeest Katuit, met de historische stoet en reuzenommegang, neemt echter af. Er kan getracht worden om – zonder afbreuk te doen aan de waarde van de ommegang – vernieuwende accenten te leggen. De discussiegroep is ervan overtuigd dat de inwoners van Dendermonde blijvend met kunst- en cultuurobjecten moeten geconfronteerd worden, omdat deze vernieuwend zijn en een meerwaarde betekenen voor de stad: kunst en cultuur creëren een welbepaalde sfeer waardoor mensen graag in een stad vertoeven.³³⁷

Vanuit de Dendermondse welzijnssector is er interesse in een degelijke samenwerking rond culturele integratie van allochtonen, vluchtelingen en woonwagenbewoners. Andere moeilijk bereikbare doelgroepen kunnen betrokken worden in de opmaak en uitvoering van het cultuurbeleidsplan door een workshop rond cultuur en toegankelijkheid.³³⁸ De planning van een dergelijk samenwerkingsverband, in combinatie met de overtuiging dat kunst- en cultuurobjecten een meerwaarde zijn voor de inwoners, leunt aan bij de stelling van Jacobs en Van Hove dat de culturele ontwikkeling van de middengroepen kan dienen als hefboom voor een stedelijk cultuurbeleid.³³⁹

Aan de hand van de resultaten van de themasessies kan de cultuurbeleidscoördinator starten met de opmaak van een cultuurbeleidsplan voor Dendermonde. Daarnaast moet elk jaar zowel een actieplan als een werkingsverslag ingediend worden bij de Vlaamse overheid. Het werkingsverslag bevat een beschrijving van de realisaties die in het actieplan als doel

³³⁶ 'Spreiding, Participatie & Gemeenschapsvorming', 3.

³³⁷ Ibidem, 5.

³³⁸ 'Proces voor de cultuurbeleidsplanning', 5.

³³⁹ Zie hoofdstuk 2 'Theoretisch kader' over Jacobs en Van Hove.

werden opgenomen. Ook de besteding van één euro subsidie per inwoner wordt verantwoord in het werkingsverslag en de eventuele bijsturing van de doelen mag evenmin ontbreken.³⁴⁰

Vanaf 2004 voorziet het Dendermondse stadsbestuur via de cultuurraad een financiële ondersteuning voor culturele verenigingen en organisatoren die projecten opstarten met andere verenigingen of instellingen of die andere doelgroepen willen bereiken. Het stadsbestuur stelt hiervoor in totaal 10.000 euro per jaar ter beschikking. Het bedrag van de subsidie per vereniging wordt bepaald in functie van het aantal ingediende en goedgekeurde aanvragen. Hier zien we een duidelijke ingreep van het stedelijk beleid om met financiële ondersteuning het verenigingsleven te sensibiliseren voor de aanpassing van hun cultureel aanbod naar een meer sociaal-cultureel aanbod dat een bredere doelgroep bereikt.

Er zijn voorwaarden aan deze projectsubsidie verbonden en een beoordelingscommissie formuleert vanaf dan een advies aan het College van Burgemeester en Schepenen over het toegekende subsidiebedrag. Er mag geen sprake zijn van een commerciële opzet, de initiatiefnemers dienen gedeeltelijk een eigen inbreng van middelen te voorzien en ze moeten een duidelijk logo vermelden van het stadsbestuur in alle publicaties rond het project.³⁴¹

De goedkeuring van het Dendermondse cultuurbeleidsplan 2004-2007 door minister van Cultuur Van Grembergen, brengt met zich mee dat één euro per inwoner moet worden besteed aan sociaal-artistieke initiatieven die de klemtoon leggen op samenwerking en bevorderen van de bovenlokale uitstraling, op vernieuwing en cultureel erfgoed. Begin 2004 keurt het stadsbestuur bijgevolg een nieuw subsidiereglement goed en vervalt de eerder voorziene projectsubsidie.³⁴²

Uit de verslagen van de vergaderingen van de Dendermondse cultuurraad valt op te maken hoe binnen de korte tijdspanne van enkele jaren het lokaal cultureel bestuur een mentaliteitsverandering ondergaat ten opzichte van het sociaal-culturele verenigingsleven. Het accent verschuift van legitieme kunst naar cultuurspreiding en gemeenschapsvorming. Aanzet tot deze veranderingen zijn de beleidsinitiatieven vanuit de Vlaamse overheid en de impulsen

³⁴⁰ Overzicht in te dienen documenten in 2004. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk (2-12-2003). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

³⁴¹ Subsidiereglement voor de financiële ondersteuning van culturele initiatieven. Stadsbestuur Dendermonde (2003). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

³⁴² Projectsubsidies voor culturele initiatieven: herziening (28-2-2004). Uittreksel uit de notulen van de gemeenteraad, stadsbestuur Dendermonde. Openbare vergadering van 19-2-2004. Stadsarchief Dendermonde: cubeco actiewerking 2.26.B.3.8-inv. SAD 2012.33.

in de vorm van subsidies die samengaan met richtlijnen en voorwaarden. Bijgevolg ontstaat binnen het Dendermonds cultureel bestuur meer aandacht voor het lokaal cultureel leven en de sociale accenten. De komst van een cultuurbeleidscoördinator die werkt volgens de richtlijnen en principes van het decreet, zorgt voor een duidelijke dynamiek in het Dendermondse cultureel participatiebeleid. De aanstelling van deze cultuurbeleidscoördinator gebeurt in het kader van het nieuwe decreet en met de bedoeling de taak van het lokale verenigingsleven en de cultuurcentra aan te scherpen, namelijk de lokale culturele competenties en het gemeenschapsgevoel versterken.

5.2.2. Acties en werking

De Dendermondse cultuurwerking scoort met een veertiende of vijftiende plaats in de Vlaamse ranglijst zeer goed, stelt de schepen van Cultuur aan het einde van het jaar 2000. Toch ijvert men voor een nieuw tentoonstellingsbeleid van het cultuurcentrum, met de eigen stad als uitgangspunt en onderwerp. Er is immers teveel lokale kritiek geweest op de eenzijdigheid en progressiviteit van het programma. Voortaan maakt het bestuur meer plaats voor lokale initiatieven en projecten in samenwerking met de stedelijke musea. Er zal gezocht worden naar een evenwicht tussen traditionele en progressieve kunsten. In het jaar 2000 vinden reeds enkele lokaal-traditionele tentoonstellingen plaats, zoals 'Onze ommegang in beeld' in het Museum voor Volkskunde, 'Het Ros Beiaard in beeld' in het Stadhuis, 'Carnaval in het Dendermondse' in het Zwijvekemuseum, en de 'Openatelier-dagen' waarbij een vrij bezoek kan gebracht worden aan diverse lokale kunstenaars.³⁴³

Geïnspireerd door een Algemeen Verslag over de Armoede van de Koning Boudewijnstichting, voert het Cultuurcentrum Belgica voor het seizoen 1999-2000 een sociale cultuurpas in, waarmee personen met een beperkt inkomen tegen het eenheidstarief van 2,5 euro de voorstellingen die door het cultuurcentrum zelf georganiseerd worden, kunnen bezoeken. De pas kan niet gebruikt worden voor voorstellingen die door andere organisatoren worden ingericht binnen de infrastructuur van het cultuurcentrum. Aan het verkrijgen van de sociale cultuurpas zijn voorwaarden gekoppeld, namelijk inwoner zijn van Dendermonde, en een gezinsinkomen ontvangen dat lager is dan het barema voor een verhoogde tegemoetkoming. Het bewijs van inkomen moet worden geleverd door het recentste

³⁴³ Verslag vergadering cultuurraad (12-11-2000). Stadsarchief Dendermonde: Stedelijke cultuurraad periode 2000. Pl. 2.6.A.S.2-inv. SAD 2000-40.

aanslagbiljet van de personenbelasting.³⁴⁴ In 2003 heeft in Dendermonde een overleg plaats over de hervorming van deze sociale cultuurpas, onder leiding van de cultuurbeleidscoördinator. De werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de sociale instellingen, de stedelijke sociale dienst, en de gemeenteraad. Uit de evaluatie van het huidige systeem van de cultuurpas blijkt dat de pas ondertussen reeds ingezet kan worden bij evenementen georganiseerd door de stedelijke dienst voor toerisme.

Van alle tickets voor evenementen van de dienst toerisme en van het cultuurcentrum Belgica worden 2,5 procent gekocht door gebruikers van de sociale cultuurpas.³⁴⁵ De pas wordt gemaakt en uitgereikt door de sociale dienst van de stad. Uit eerder overleg is immers gebleken dat de doelgroep moeilijk te traceren is. De passen worden meestal aangevraagd door het Centrum voor Algemeen Welzijnswerk 't Dak of door de animatoren van de Dendermondse rusthuizen. Uit een enquête bij de doelgroep blijkt dat de voorkeur uitgaat naar uitstappen, gezellig samenzijn, film en toneel. Het gemiddeld bedrag die mensen in armoede aan een sociaal-culturele activiteit willen spenderen is 5 euro.³⁴⁶

Vanuit het cultuurcentrum komt het voorstel van een omschakeling van de sociale cultuurpas naar cultuurbonnen, naar het voorbeeld van de stad Leuven. Op het overleg worden voor- en nadelen van de beide vormen van tegemoetkoming in de cultuurtickets afgewogen. Zo werkt de bestaande sociale cultuurpas stigmatiserend omdat hij moet getoond worden, terwijl cultuurbonnen door iedere burger kan aangekocht en gebruikt worden, zij het aan een verschillend tarief. Een nadeel van de cultuurbon is dat hij kan doorverkocht worden om winst te maken, terwijl een pas persoonsgebonden is.³⁴⁷

Bij het publiek van het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg en de Organisatie voor Bijzondere Jeugdzorg blijkt de sociale cultuurpas niet te werken. We zien hier hetzelfde probleem opduiken dat al geduid is in de conclusie van hoofdstuk drie. De afgevaardigde van de thuisbegeleidingsdienst voor de bijzondere jeugdzorg getuigt dat er weinig interesse voor cultuur leeft bij de doelgroep. Een andere mogelijkheid is de omschakeling naar een bredere vrijetijdspas, die niet moet worden afgehaald op de sociale dienst van de stad, maar die naar de aanvragers wordt opgestuurd.³⁴⁸ Beide concepten van hervorming worden door de

³⁴⁴ Brief met inlichtingen over de invoering van de sociale cultuurpas voor de stadskrant.

Cultuurcentrum Belgica (30-8-1999). Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv. SAD 2008.17.

³⁴⁵ Overleg hervorming cultuurpas. Stadsbestuur Dendermonde-Cultuurcentrum Belgica (15-10-2003). Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv. SAD 2008.17.

³⁴⁶ Overleg hervorming cultuurpas.

³⁴⁷ Ibidem.

³⁴⁸ Ibidem.

cultuurbeleidscoördinator voorgelegd aan het college van burgemeester en schepenen, met nog enkele aanbevelingen die voor elk van de kortingsystemen gelden: een uitbreiding naar de jeugd- en sportsector, een betere communicatie en promotie van het systeem door de instellingen, en een engagement van de private instellingen om de stadsuitgaven te sparen.³⁴⁹

In april 2004 verklaart het Dendermondse college zich principieel akkoord met de omvorming van de sociale cultuurpas naar een vrijetijdspas en kan de werkgroep aan de slag.³⁵⁰ Het volgende jaar ontwerpt de cultuurbeleidscoördinator samen met de schepenen van Sociale Zaken en van Cultuur een vrijetijdspas voor kansarmen, die de bestaande sociale cultuurpas moet vervangen. De beperkte korting voor activiteiten in het cultureel centrum wordt door de nieuwe vrijetijdspas uitgebreid met 50 procent korting op de stedelijke sportkampen en op andere initiatieven die gericht zijn op kinderen en jongeren.³⁵¹

Voor Dendermonde zijn participatie, spreiding en gemeenschapsvorming volgens het globaal cultuurbeleidsplan 2004-2007 belangrijke uitgangspunten geworden. Specifieke publiekssegmenten als jongeren, senioren en moeilijke bereikbare doelgroepen zijn aandachtsgroepen. Zij vragen vanuit sociaal oogpunt een meer gerichte en specifieke benadering.³⁵² Het culturele jongerenaanbod is nog pril en kan vanuit het stedelijk bestuur kansen krijgen om verder uit te groeien. De stedelijke musea krijgen weinig aandacht van jongeren in tegenstelling met de stedelijke academies.³⁵³

Samenwerkingsprojecten van de dienst cultuur en de dienst toerisme kan de participatie van de steeds groter wordende groep senioren nog meer bevorderen, oppert het cultureel bestuur. Een doelgroepgerichte communicatie- en dienstverlening zijn hierbij onmisbaar. Het aantal culturele initiatieven rond de toeleiding van moeilijk te bereiken groepen zoals allochtonen en kansarmen, zijn meestal gericht op de werking van de specifieke welzijnsorganisaties. Het cultureel beleid wil een grensoverschrijdende werking naar deze doelgroepen stimuleren.³⁵⁴

De lokale verenigingen zijn actief maar bevinden zich in een zeer verbrokken veld waar de verzuiling en het 'deelgemeente-gevoel' nog steeds actueel en voelbaar is. De cultuurraad tracht via overkoepelende projecten, zoals de kioskconcerten, de samenwerking

³⁴⁹ Nota aan het College van burgemeester en schepenen. Vergadering van 9-12-2003. Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv. SAD 2008.17.

³⁵⁰ Mail van de cultuurbeleidscoördinator aan de leden van de werkgroep op 13-4-2004. Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv. SAD 2008.17.

³⁵¹ 'Vrijetijdspas voor kansarmen', *Zondag*, 20 november 2005.

³⁵² Cultuurbeleidsplan 2004-2007. Stadsarchief Dendermonde: CBP 2003-2007. Pl. 2.26.B.3.6-inv. SAD 2012.33, 34.

³⁵³ Ibidem, 30.

³⁵⁴ Cultuurbeleidsplan 2004-2007, 30.

en het gemeenschapsgevoel te bevorderen. De vergrijzing van het verenigingsleven en het gebrek aan geschikte, betaalbare locaties zijn eveneens belemmerende factoren.³⁵⁵

Het Dendermondse culturele aanbod is ruim, maar met een sterk lokale impact omdat het vooral gericht is gericht naar Dendermondenaar zelf, volgens cultuurbeleidscoördinator Aerts: de Reuzenommegang met Katuit, de Ros Beiaardommegang en de Begijnhoffeesten lokken massaal volk naar het centrum.³⁵⁶ Vanuit het verenigingsleven komt evenwel de vraag om de sociaal-culturele activiteiten beter zichtbaar te maken. De bevolking wordt onvoldoende bereikt via enkel publiciteit op de website van de stad.³⁵⁷ De kleine regionale tentoonstellingen bereiken telkens voor een groot deel dezelfde mensen. Vernieuwende en hedendaagse tentoonstellingen worden negatief onthaald. Grotere ambities zijn bovendien niet in overeenstemming met de beschikbare middelen.³⁵⁸

In het globale cultuurbeleidsplan voor de periode 2004-2007 formuleren de cultuurbeleidsmakers van Dendermonde dan ook een aantal ambities. Een 'intercultuurhappening' moet de verschillende culturele actoren samenbrengen op een cultuurmarkt. De projectsubsidie van de cultuurraad voor initiatieven voor moeilijk bereikbare doelgroepen wordt uitgebreid. In de scholen wil men cultuurambassadeurs inzetten en er komt een uitgebreide cultuurgids op het internet. Om de presentatieruimte van het cultuurcentrum Belgica uit te breiden, denkt men aan een polyvalente tentoonstellingsruimte. Ten slotte dient er ook een oplossing gevonden te worden voor het gebrek aan ruimtelijke infrastructuur voor heel wat verenigingen. Dendermonde ontvangt voor dit goedgekeurde cultuurbeleidsplan in totaal ruim 170.000 euro subsidie.³⁵⁹

De doelstellingen met betrekking tot spreading van en participatie aan cultuur worden binnen het stramien van het actieplan 2004 in een aantal actiepunten omgezet. Het Dendermondse verenigingsleven dient gestimuleerd te worden door de uitbouw en versterking van lokale netwerken en door een verenigingsvriendelijk klimaat in de stad te creëren. Daartoe vergadert het dagelijks bestuur van de stedelijke cultuurraad tien keer per jaar, en heeft de vergadering van alle aangesloten verenigingen twee keer per jaar plaats. Er is een budget voorzien van ruim 14.000 euro voor de actiepunten 'ontmoeting' en 'diversiteit'. De stad stelt op aanvraag gratis materiaal ter beschikking voor evenementen en verenigingen

³⁵⁵ Cultuurbeleidsplan 2004-2007, 30.

³⁵⁶ Stadsbestuur plant intercultuurhappening in 2005', *Gazet van Antwerpen*, 25 juli 2003.

³⁵⁷ Cultuurbeleidsplan 2004-2007, 32.

³⁵⁸ Ibidem, 34.

³⁵⁹ 'Stadsbestuur plant intercultuurhappening in 2005'.

kunnen de stedelijke infrastructuur tegen sterk verminderde huurprijs gebruiken.³⁶⁰ De interculturele stadshappening *Plage Cultuur* moet zowel allochtone als autochtone verenigingen in de kijker zetten en tegelijkertijd een forum bieden aan amateur- en professionele kunstenaars. Er wordt onder meer samengewerkt met de Marokkaanse vrouwengemeenschap. *Plage Cultuur* verloopt in een goede samenwerking tussen stedelijk bestuur en de verenigingen en wordt door beide partijen overwegend positief geëvalueerd.³⁶¹

De culturele planning en werking in Dendermonde groeit in deze periode – vooral door de specifieke aanpak van de cultuurbeleidscoördinator - naar een bewustzijn voor participatie van bevolkingsgroepen die moeilijker bereikbaar zijn en moeilijker gemotiveerd worden. Het blijkt daarbij noodzakelijk het louter culturele aanbod uit te breiden naar de bredere opvatting van vrijetijdsbesteding, inclusief sport- en jeugdverenigingen. Deze ingesteldheid en vooral de sensibilisering – door middel van extra subsidies voor de actiepunten ‘ontmoeting’ en ‘diversiteit’ beïnvloedt het Dendermondse verenigingsleven in het zich openstellen voor een ruimere doelgroep dan voorheen. Het Dendermondse sociaal-cultureel beleid met aandacht voor kansarmen en mensen in armoede uit zich onder meer in het op zoek gaan naar een juiste invulling van de sociale vrijetijdspas. De moeilijk bereikbare groepen zoals mensen in armoede en de allochtone inwoners kunnen tot hier toe enkel benaderd worden via de lokale welzijnsorganisaties.

De periode 1999-2004 kenmerkt zich echter vooral door het afstemmen op de nieuwe beleidsideeën van de minster van Cultuur, zijn adviesorganen en de steunpunten. In Dendermonde gaat het cultureel bestuur – op sleeptouw genomen door de cultuurbeleidscoördinator - op zoek naar een nieuwe beleidsvorm en een praktische uitwerking die zo goed mogelijk aansluit bij de opvattingen van het culturele verenigingsleven en de bevolking. In de volgende paragraaf over een latere periode van het Dendermondse cultuurbeleid moet blijken in hoeverre deze nieuwe situatie zich verder ontwikkelt.

5.3. Cultureel participatiebeleid in Dendermonde omstreeks 2009-2014

In mei 2009 heeft in Dendermonde een vergadering plaats onder de naam ‘cultuurgangmakersontmoeting’. De vergadering is een initiatief van de stedelijke

³⁶⁰ Werkingsverslag 2004. Stadsarchief Dendermonde: Cubeco projectsubsidies 2009. Pl. 2.26.B.23- inv. SAD 2012.33, 13.

³⁶¹ Werkingsverslag 2004, 14.

cultuurbeleidsmakers en CANON Cultuurcel van het Vlaams departement Onderwijs en Vorming. De ontmoeting betekent een eerste aanzet tot communicatie die in de toekomst tot een goede afstemming van de domeinen cultuur en onderwijs moet leiden. De aanwezigheidslijst toont dat alle stedelijke culturele actoren vertegenwoordigd zijn op de vergadering, waaronder de nieuwe cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman, die archeoloog is van opleiding. Van de zeventien uitgenodigde afgevaardigden van de Dendermondse scholen zijn vijf vertegenwoordigers aanwezig.³⁶²

Dit gebrek aan interesse is opmerkelijk omdat het initiatief voor de integratie van cultuur en onderwijs mee gedragen wordt door de nieuwe minister van Onderwijs Pascal Smet. Hij pleit – samen met minister van Cultuur Schauvlieghe - immers voor een breed netwerk van scholen, plaatselijke organisaties, verenigingen, culturele instellingen waarbij het louter cognitieve leren overstegen wordt.³⁶³ Het verdere verloop van de werking van dit overlegplatform en de uitbouw van een netwerk ter bevordering van cultuur- en vrijetijdsparticipatie komen aan bod in de eerste subparagraaf.

In de jaarlijkse integrale actieplannen ter verantwoording van de subsidie voor het lokaal cultuurbeleid van Dendermonde, zijn alle activiteiten en initiatieven omschreven en wordt vermeld of deze al dan niet gerealiseerd zijn. In de tweede subparagraaf worden enkele van die evenementen toegelicht, ten einde een beeld te kunnen schetsen van de concrete culturele werking in Dendermonde tijdens deze beleidsperiode.

5.3.1. Het stedelijk cultuurbeleid

Het Dendermondse overlegplatform 'Cultuurgangmakers' gaat toch van start in 2010 en staat onder meer in voor de verspreiding van de *Culturele dorstlesser*, een nieuwsbrief voor de Dendermondse scholieren.³⁶⁴ Een jaar later is er sprake van een regelmatig overleg tussen de cultuurdienst en onderwijsafgevaardigden. Het overlegplatform blijft standhouden en wordt

³⁶² Verslag cultuurgangmakersontmoeting en infosessie (20 mei 2009). Stadsarchief Dendermonde: cubeco opvolging MAT 2.27.A.3.10-inv. SAD 2016.07.

³⁶³ Interview met de Minister van Onderwijs Pascal Smet over het belang van cultuureducatie in ons onderwijs (2009). Stadsarchief Dendermonde: CC Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B.2.1-inv. SAD 2015.22.

³⁶⁴ Integraal actieplan cultuur 2010. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv. SAD 2016.07.

dynamischer.³⁶⁵ De opstart van een ICQ-programma betekent een versteviging van het netwerk cultuur-onderwijs en beoogt de cultuurcompetenties van leerkrachten te verhogen.³⁶⁶

Binnen de subsidielijns van de CANON Cultuurcel komt er een luik 'DynamoOPWEG' waarbij schoolklassen gratis met het busvervoer van de Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn een 'cultuurschakel' kunnen bezoeken. Sinds april 2009 heeft het cultuurcentrum Belgica de erkenning als cultuurschakel verworven. Alle klasgroepen van de scholen uit de regio Dendermonde kunnen op die manier meer participeren aan de educatieve activiteiten uit het aanbod van het cultuurcentrum. De verplaatsingskost betekent voor veel scholen immers een financiële drempel.³⁶⁷

Hier kan gesteld worden dat het Dendermondse streven naar participatie van kinderen en jongeren via het onderwijs aansluit bij de overtuiging op Vlaams overheidsniveau dat de school een belangrijke rol speelt in het verwerven van cultureel kapitaal. Het stedelijk cultureel beleid komt hierbij ook tegemoet aan de wil van de Vlaamse ministers om cultuur en onderwijs sterker op elkaar te betrekken.

De honderdtwintig verenigingen die tijdens deze beleidsperiode lid zijn van de Dendermondse cultuurraad krijgen een nieuw huishoudelijk reglement, dat goedgekeurd is door de gemeenteraad. Onder meer de subsidiëring van de verenigingen wordt aangepast. Naast een forfaitaire basissubsidie gebaseerd op het werkingsverslag van elke vereniging, is voortaan ook een hogere toelage mogelijk door deelname aan stedelijke cultuurprojecten of door samenwerking met andere verenigingen of instellingen. Initiatieven naar bepaalde doelgroepen en in het kader van de culturele promotie van de stad leveren eveneens extra subsidies op.

Met dit nieuwe reglement wil het stedelijk cultuurbeleid naar eigen zeggen de activiteiten van de verenigingen steunen en bekendmaken bij het grote publiek.³⁶⁸ We zien dan ook dat de subsidie voor de verenigingen niet expliciet gericht is op drempelverlaging van de cultuurparticipatie in Dendermonde. Toch is er ten opzichte van de vorige periode van het stedelijk cultuurbeleid sprake van een verhoogde sensibilisering van de sociaal-culturele verenigingen om zich blijvend te richten op kansarme participanten, door middel van drempelverlagende ingrepen. Het nieuwe huishoudelijk reglement regelt eveneens de interne

³⁶⁵ Integraal actieplan cultuur 2011. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv. SAD 2016.07, 5 en 7.

³⁶⁶ ICQ is het *eerste instant messaging* platform op het internet vanaf 1996 en kent een gesloten netwerkprotocol.

³⁶⁷ CC Belgica erkend als cultuurschakel! Cultuurcentrum Belgica Dendermonde. Stadsarchief Dendermonde: CC Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B2.1-inv. SAD 2015.22.

³⁶⁸ 'Nieuw reglement voor Cultuurraad', *Nota Bene*, 16 maart 2011.

werking van de cultuurraad. Hierin wordt bepaald welke opdrachten de raad al dan niet op vraag van het stadsbestuur uitvoert. Naast het verzamelen van informatie en documentatie over het cultureel leven en de behoeften in het werkingsgebied, staat de raad in voor het bevorderen en het organiseren van overleg, coördinatie en samenwerking tussen de culturele organisaties.³⁶⁹

De overige specifieke opdrachten bestaan uit het stimuleren van de inspraak van de brede bevolking bij de opbouw van het gemeentelijk cultuurbeleid, en het bevorderen van de culturele participatie van de hele bevolking met bijzondere aandacht voor 'groepen in achterstandssituaties'. Ook wordt van de Dendermondse cultuurraad verwacht dat zij advies uitbrengt over de bescherming en 'luister' van de taal, het beleid van de schone kunsten en het cultureel patrimonium en het beleid inzake de stedelijke musea en andere culturele instellingen. Permanente vorming en culturele animatie, vrijetijdsbesteding en toerisme in Dendermonde behoren eveneens tot de gebieden waarover advies kan worden uitgebracht.³⁷⁰

Hier zien we een verschuiving in de functie van de stedelijke cultuurraad. In de periode rond het millennium profileerde de raad zich vooral als belangenbehartiger van de lokale verenigingen, al ontstond er door het nieuwe decreet een besef van haar rol als gemeenschapsbindend orgaan. Een decennium later ligt de nadruk enerzijds op de adviserende rol van de cultuurraad en anderzijds op een grotere betrokkenheid bij een specifiek sociaal-cultureel participatiebeleid.

Het Dendermondse cultuurbeleidplan en de daarbij horende actie- en werkingsplannen in deze periode kenmerken zich door de presentatie van nieuwe domeinen en door een nieuwe formulering van de actiepunten. Het actiepunt dat relevant is voor dit onderzoek, luidt: "De inwoners bezoekers en regiobewoners ervaren Dendermonde als een cultuurstad met een breed en kwalitatief cultuuraanbod". Om dit doel te verwezenlijken bouwen de culturele instellingen verder aan een kwalitatief aanbod en wordt het verenigingsleven ondersteund en gestimuleerd in zijn lokale werking. Inwoners worden bovendien gestimuleerd om zelf initiatief te tonen en zich creatief te uiten.³⁷¹

In een nota gericht aan het college van burgemeester en schepenen van juni 2011 vraagt cultuurbeleidscoördinator Beeckman de principiële goedkeuring om een lokaal netwerk op te starten. Als voorbereiding van de aanvraag nam hij vooraf deel aan een informatiesessie

³⁶⁹ Herziening huishoudelijk reglement stedelijke cultuurraad – goedkeuring. Openbare vergadering van 16 februari 2011, Gemeenteraad Dendermonde. Stadsarchief Dendermonde:cc Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B.2.1-inv. SAD 2015.22.

³⁷⁰ Ibidem.

³⁷¹ Integraal actieplan cultuur 2010. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv.SAD 2016.07.

van het steunpunt Démos en ging hij in ambtelijk overleg met de cultuurpartners.³⁷² Via het Vlaamse Participatiedecreet kan Dendermonde bijkomende middelen ontvangen om de vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede te bevorderen. De voorwaarde voor deze subsidie is het voorleggen van een 'afsprakennota vrijetijdsparticipatie' aan de Vlaamse overheid. Deze nota moet het resultaat zijn van een doorgedreven overleg tussen de verschillende lokale actoren én de vertegenwoordigers van mensen in armoede. Dit overlegplatform of 'lokaal netwerk' maakt afspraken over hoe er in de volgende jaren zal worden samengewerkt aan het bevorderen van de vrijetijdsparticipatie op vlak van cultuur, jeugd en sport van personen in armoede.³⁷³

Het lokaal netwerk - vooral gericht op het wegwerken van participatiedrempels - omvat verplicht de gemeentelijke diensten die bevoegd zijn voor vrije tijd, het OCMW en de verenigingen van personen in armoede of een andere relevante lokale organisatie. In Dendermonde zijn op dat moment twee verenigingen actief die in hun werking personen in armoede als doelgroep hebben, met name Leerpunt en het Centrum Algemeen Welzijnswerk. Door de uitbouw van een lokaal netwerk in Dendermonde kan het systeem van de vrijetijdspas verder uitgebreid worden met andere partners, diensten en vrijetijdsorganisaties en op die manier de actieve vrijetijdsparticipatie van kansengroepen bevorderen.³⁷⁴

Het subsidiebedrag wordt vastgesteld op basis van twee parameters, namelijk het aantal inwoners die recht hebben op een verhoogde verzekeringstegemoetkoming voor geneeskundige zorgen en uitkeringen, en het aantal gerechtigden op maatschappelijke integratie. Voor Dendermonde komt dit neer op een subsidiebedrag van 10.210 euro. De overheid verplicht echter de gemeenten om zelf een bedrag in te brengen dat minstens het dubbele is van de jaarlijkse overheidssubsidie. Omdat de cultuurbeleidscoördinator en het huidige cultureel bestuur overtuigd zijn dat de gezamenlijke aanpak van participatiedrempels spoedig tot ingrijpende veranderingen zal leiden, beslist het college van burgemeester en schepenen om aan de culturele werkgroep de opdracht te geven de afsprakennota voor te bereiden en een concrete invulling te geven.³⁷⁵

De regelgeving dat het gemeentebestuur en de verschillende sociaal-culturele diensten de reeds voorziene middelen voor sociaal-artistieke projecten en het gebruik van de

³⁷² Integraal actieplan cultuur 2010.

³⁷³ Nota aan het College van burgemeester en schepenen. Vergadering van 27 juni 2011. Opstart lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie: principiële goedkeuring. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – 22/6/2011.

³⁷⁴ Ibidem.

³⁷⁵ Notuleringstekst. Opstart lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie: principiële goedkeuring. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – 27/6/2011.

Vrijetijdspas kunnen meerekenen als eigen inbreng, speelt mogelijk een rol in deze beslissing. De onderstaande Figuur 5.1 geeft de jaarlijkse bijdrage van alle ‘partners’ binnen het sociaal-cultuurbeleid weer.

Figuur 5.1: Bijdragen partners cultuurbeleid Dendermonde

Partner	Herkomst middelen	Bedrag
Lokaal cultuurbeleid	Gemeentelijke begroting	7000 EUR
OCMW	Middelen SCP	17.136 EUR
Cultuurcentrum Belgica	Gederfde inkomsten vrijetijdspas	2000 EUR
Sportdienst	Gederfde inkomsten vrijetijdspas	300 EUR
Jeugddienst	Gederfde inkomsten vrijetijdspas	1000 EUR
Totaal		27.436 EUR

Bron: Afsprakennota Opstart Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie 2014-2019. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – (37123), 14.

Hier zien we dat het totale voorziene bedrag dat ingezet wordt op de bevordering van participatie door moeilijk bereikbare doelgroepen bijna het viervoudige bedraagt van het budget voor ‘ontmoeting’ en ‘diversiteit’ in 2004. Hierbij moet echter de verbreding van de doelstelling en het veld - van louter cultuurparticipatie naar vrijetijdsparticipatie - meegerekend worden.

De daaropvolgende jaren realiseert het Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie in Dendermonde verschillende initiatieven en sluiten er nog meer partners aan, zoals de dienst Inburgering, de vereniging Samenlevingsopbouw, de vereniging De Tondeldoos en de beleidsmedewerker van de gevangenis van Dendermonde. Alle projecten opnoemen en beschrijven zou teveel ruimte van dit onderzoeksverslag innemen, maar enkele opmerkelijke initiatieven binnen het Dendermondse participatiebeleid worden belicht in de volgende subparagraaf.

5.3.2. Acties en werking

In het kader van de projectoproep ‘brede school’ – ook gedragen door het Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen – dient de jeugddienst Dendermonde in 2010 een projectaanvraag in voor ‘Smaakmakers’. Dit project is bedoeld om de leerlingen van één

middenschool te laten kennismaken met de buurtorganisaties en het vrijetijdsaanbod in Dendermonde. Jeugddienst Dendermonde vraagt hiervoor 10.000 euro subsidie aan maar op basis van het advies van de commissie binnen het Agentschap Sociaal-cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen neemt de minister een negatieve beslissing. De jeugddienst krijgt de mogelijkheid om de aanvraag te concretiseren en opnieuw in te dienen, met meer aandacht voor de kruisbestuiving tussen de actoren en de meerwaarde voor de doelgroep.³⁷⁶

Het cultuurcentrum opteert in zijn programma voor een veelvoud aan kunstvormen, afgestemd op de verschillende publieksgroepen en in een aangepaste omkadering. Binnen het concept 'Duikboot Belgica' hebben er voorstellingen plaats voor kinderen en jonge gezinnen. Het schoolprogramma 'Belgica boeit' biedt een mix van podiumkunsten, audiovisuele en beeldende kunsten. De samenwerking tussen het cultuurcentrum, Jazzclub Dendermonde en Folkfestival Dendermonde leidt tot het concept 'Stuifmeel': een reeks muziekconcerten met hedendaagse klassieke muziek, wereldmuziek en roots-en elektronische muziek.

Het cultuurcentrum neemt ook een voortrekkersrol op zich in de uitbouw van het intergemeentelijk samenwerkingsverband Cultuurdijk. Voor haar deelwerking 'cultuurcommunicatie en afstemming cultuuraanbod' telt de projectvereniging Cultuurdijk vijf gemeenten. De deelwerking 'erfgoed' waarvoor een convenant met de Vlaamse overheid wordt afgesloten, telt negen gemeenten.³⁷⁷ Dit initiatief lijkt te willen beantwoorden aan de beleidsplannen van minister Schauvlieghe inzake de opbouw van participatienetwerken. De gezamenlijke actievoering en bundeling van instrumenten en middelen binnen Cultuurdijk wordt aanvankelijk slechts deels gerealiseerd. Een frequenter overleg op vaste tijdstippen en een betere afstemming van de culturele activiteiten blijken nodig.³⁷⁸

Deze ingreep leidt de daaropvolgende jaren tot de realisatie van *Zone C* - een regionaal cultuurmagazine en een gelijknamige website - met publicaties over het cultureel aanbod van elke deelgemeente en van de intergemeentelijke projecten. Volgens het werkingsverslag van 2012 zijn de bezoekerscijfers van de website eerder gering - iets minder dan dertienduizend bezoekers – al stijgt het aantal bezoekers gestaag. Een lezersonderzoek omtrent het magazine *Zone C* krijgt slechts een matige respons van zeshonderd hoofdzakelijk vrouwelijke

³⁷⁶ Brief van Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen. Beslissing minister-proeftuinen participatie, thema brede school(13-8-2010). Stadsarchief Dendermonde: CC Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B2.1-inv. SAD 2015.22.

³⁷⁷ Nota aan het College van Burgemeester en Schepenen. Voorlegging werkingsverslag en jaarverslag Erfgoedcel-Agenda gemeenteraad.(8 april 2013). Stadsarchief Dendermonde: cubeco projectvereniging cultuurdijk 2.27.A.3.5-inv. SAD 2016.07.

³⁷⁸ Integraal actieplan cultuur 2010. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv. SAD 2016.07, 3.

respondenten op de negenduizend verzonden enquêteformulieren. Het resultaat van het onderzoek leidt tot aanpassing van de *lay out* en de *cover*. Er wordt vanaf dan ook gewerkt met een aparte redactieraad en een externe professionele hoofdredacteur.³⁷⁹

Participanten die een abonnement aanschaffen in de cultuur- en gemeenschapscentra van de Cultuurdijk hebben recht op een 'Verrekijker', een kortingsbon die geldig is in alle deelnemende gemeenten. De stuurgroep stelt vast dat voor het seizoen 2012-2013 slechts 169 Verrekijkers gebruikt worden, voornamelijk 'voor culturele activiteiten van het populaire genre'.³⁸⁰

Binnen Dendermonde wordt gestreefd naar een systematische samenwerking tussen en beleidsafstemming van de stedelijke instellingen met de lokale verenigingen die een jaarlijks terugkerend evenement organiseren, zoals bijvoorbeeld het Folkfestival en City Sounds. Dit streven moet resulteren in een beleidsplanning door de verenigingen zelf, en in jaarlijkse overlegmomenten en convenantteksten tussen het stadsbestuur en deze verenigingen.³⁸¹ Deze doelstelling wordt niet volledig gerealiseerd volgens het verslag. In 2011 wordt reeds minder frequent en minder volledig gerapporteerd. Het jaarlijks overlegmoment vindt niet meer plaats.³⁸² Een mogelijke oorzaak voor dit verschijnsel kan gezocht worden in de financiële onafhankelijkheid van deze relatief grootschalige en zelfbedruipende evenementen.

Het stedelijk cultureel bestuur wil meer inbreng en een grotere participatie van alle lokale culturele verenigingen aan projecten georganiseerd door de stad zoals Krokuskriebels en Erfgoeddag. De betrokkenheid van deze verenigingen kan volgens het cultureel actieplan vergroot worden door promotie te voeren vanuit de cultuurraad en door subsidiedossiers beter te begeleiden. Het jaar 2010 brengt de ervaring dat degelijk begeleide subsidieaanvragen inderdaad enkele kwaliteitsvolle projectdossiers opleveren.³⁸³ De vernieuwde cultuurprojectsubsidies worden daarom vanaf 2011 gepromoot via de uitzendingen van de stadstelevisie en in het najaar zet de cultuurdienst een promotiecampagne met affiches en pamfletten op.³⁸⁴

³⁷⁹ Werkingsverslag Cultuurdijk 2012. Stadsarchief Dendermonde: cubeco projectvereniging cultuurdijk 2.27.A.3.5-inv. SAD 2016.07.

³⁸⁰ Werkingsverslag Cultuurdijk.

³⁸¹ Integraal actieplan cultuur 2010. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv. SAD 2016.07, 3.

³⁸² Integraal actieplan cultuur 2011. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv. SAD 2016.07,3.

³⁸³ Integraal actieplan cultuur 2010, 2.

³⁸⁴ Integraal actieplan cultuur 2011, 3.

Het cultuurcentrum en de stedelijke openbare bibliotheek van Dendermonde stellen als bijkomende ondersteuning hun infrastructuur ter beschikking van de verenigingen en hun lokale werking. Zo wordt bijvoorbeeld gratis materiaal uitgeleend aan de leeskringen.³⁸⁵ Om de verenigingen te versterken stelt de cultuurdienst de opmaak van een verenigingengids *Podiumkunsten* voor. Via deze weg kunnen de verenigingen hun werking kenbaar maken en hun ledenbestand zo mogelijk verjongen. Dit initiatief wordt echter niet gerealiseerd omdat de interesse bij de cultuurverenigingen te beperkt is, vermeldt het actieplan³⁸⁶.

In de actieplannen van het Dendermonds cultuurbeleid blijkt ook de aandacht voor de culturele participatie en zelfontplooiing van de individuele burger aanwezig. Zo ondersteunen de stedelijke musea de Open Atelierdagen en de Kunstbiënnale voor lokale kunstenaars en amateurkunstenaars. De bibliotheek schept de gelegenheid tot creatieve zelfontplooiing door het opzetten van poëzie- en schrijflecties en kleur-en tekenwedstrijden.³⁸⁷ In samenwerking met de Dendermondse bibliotheek en diverse sociale partners heeft in 2010 een Vertelfestival plaats met een uitgestippeld parcours in Dendermonde voor zowel kinderen als volwassenen.³⁸⁸

Andere activiteiten richten zich meer op de doelgroep jongeren en scholieren. Zo werken cultuurdienst en jeugddienst samen voor de Boekenkafactie, een jaarlijks *indoor* evenement op de eerste woensdagnamiddag van september met randanimatie die jongeren laat kennismaken met het cultureel aanbod en het nieuwe vrijetijds magazine *Tettergazet*.³⁸⁹ Met de 'Oswild-card' krijgen jonge mensen zelf het curatorschap over een activiteit van cultuurcentrum Belgica: een 'carte blanche', de beschikking over een budget en de ondersteuning van professionele medewerkers voor de uitwerking van een inhoudelijke formule die jongeren aantrekt.³⁹⁰

Deze culturele beleidsperiode in Dendermonde kenmerkt zich door een specifieke doelstelling die sterker is dan het streven naar een algemene gemeenschapsvorming. In de actieplannen vanaf 2010 en 2011 formuleert het cultureel bestuur haar streven naar een optimale geïntegreerde werking door samenwerking, overleg met en afstemming op andere sectoren. In het bijzonder de uitbouw van enkele dienstoverschrijdende projecten in samenwerking met de stuurgroep wijkontwikkeling van de sociale dienst staat op de agenda.

³⁸⁵ Integraal actieplan cultuur 2011, 4.

³⁸⁶ Ibidem.

³⁸⁷ Integraal actieplan cultuur 2009. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv. SAD 2016.07.

³⁸⁸ Integraal actieplan cultuur 2010, 2.

³⁸⁹ Ibidem.

³⁹⁰ Integraal actieplan cultuur 2009.

Een betere afstemming van het cultuurbeleid op de sociale buurtwerking resulteert in enkele realisaties die de wijkwerking ondersteunen, zoals de feestelijke opening van het speel- en ontmoetingspleintje in de wijk Sint-Jorisgilde, de projecten Buurtkeukens en Ambrosias' Tafel.³⁹¹ De impact van culturele participatie op het sociaal welzijn zoals aangegeven in de beleidsplannen van Schauvlieghe wordt hier onderschreven.

Ook blijkt uit de actieplannen het bewustzijn van het effect van activiteiten die in de eerste plaats laagdrempelig bedoeld zijn. Het verslag van het overlegorgaan cultuur/sociaal werk van enkele jaren ervoor toont echter enige twijfel over de betekenis van eenmalige laagdrempelige activiteiten. De werkgroep vreest dat dergelijke projecten slechts een tijdelijk positief effect hebben. Er is nood aan meer terugkerende initiatieven die kleinschalig zijn en die leiden tot meer communicatie tussen de diensten en de doelgroepen enerzijds en tussen de verschillende Dendermondse bevolkingsgroepen anderzijds, blijkt uit het overleg.³⁹²

Over de invulling van de laagdrempelige activiteiten heersen in die voorgaande periode eigenlijk twee visies binnen het overlegorgaan. De sociale visie stelt dat samen eten een vorm van cultuur is en dat bijgevolg dergelijke activiteiten recht hebben op de financiële en logistieke steun van de stad. Vanuit de culturele visie van enkele leden van het overlegorgaan wordt geopperd dat enkel wijkkermessen en buurtfeesten – 'die een meer inhoudelijk zinvolle invulling hebben dan enkel hamburgerkraampjes en een kermismolen' - de subsidies mogen ontvangen.³⁹³

De Week van de Smaak³⁹⁴ die plaatsvindt in november 2010 heeft als doel 'het stimuleren van de interculturaliteit, naast het onder de aandacht brengen van de eigen eetcultuur'. Dit jaarlijks terugkerend en laagdrempelig evenement wordt in Dendermonde georganiseerd door de stedelijke culturele instellingen en het Centrum voor Volwassenenonderwijs. Het evenement toont de inspanningen van het cultureel beleid om op een 'cultureel verantwoorde manier' invulling te geven aan de eis van gemakkelijke toegankelijkheid en populair aanbod. De sensibilisering vanuit het ministerie van Cultuur voor het thema 'interculturaliteit' in 2010, vindt eveneens zijn weerklink in het stedelijk beleid.

De aanzet voor de Vrijetijdsmarkt editie 2010 – een vernieuwd concept met aandacht voor de participatie van de diverse bevolkingsgroepen en de presentatie en promotie van het

³⁹¹ Integraal actieplan cultuur 2010, 6.

³⁹² Cultuurontbijt: verslag werkgroep 3: cultuur in buurten, wijken en deelgemeenten, lokaal culturele betrokkenheid en gemeenschapsvorming (april 2007). Stadsarchief Dendermonde: cubeco projecten 2.27.A.3.7-inv. SAD.07.

³⁹³ Cultuurontbijt: verslag werkgroep 3.

³⁹⁴ De Week van de Smaak is een cultureel evenement voor heel Vlaanderen, dat wordt gecoördineerd door vzw Vol-au-vent met de steun van de Vlaamse overheid en van private partners.

lokale verenigingsleven in Dendermonde – verloopt stroef omdat weinig verenigingen zich inschrijven. Via de website van de stad lanceert de cultuurdienst een nieuwe oproep.³⁹⁵ Voor het opmerkelijke feit dat de Dendermondse verenigingen geregeld weinig interesse tonen voor initiatieven vanuit de stedelijke cultuurdienst zijn twee verklaringen mogelijk. Een eerste verklaring kan zijn dat de verenigingen in deze periode voldoende leden tellen waardoor hun werking verzekerd is. Een tweede verklaring kan zijn dat de voorwaarden voor het verkrijgen van de subsidie dermate breed zijn opgevat zodat de verenigingen – naast het vastgelegde basisbedrag – voldoende gelegenheid vinden om jaarlijks een hogere toelage te verkrijgen.

De Vrijtijdsmarkt editie 2012 wordt een cultuurweekend met familievoorstellingen in de bibliotheek en muzikale en *comedy* acts op verschillende locaties in de stad. De jeugddienst, sportdienst en cultuurbeleidscoördinator Beeckman zetten mee hun schouders onder het deel ‘vrijtijdsmarkt’.³⁹⁶

Een voorbeeld van een dienstoverschrijdend initiatief van het eerder beschreven Lokaal Netwerk Vrijtijdsparticipatie is ‘Boonwijk beweegt’, georganiseerd door de jeugddienst, sportdienst en Samenlevingsopbouw en mee gedragen door enkele socio-culturele verenigingen en ziekenfondsen.³⁹⁷ De Boonwijk bestaat uit diverse bevolkingsgroepen en kent sociale problemen die deels aan armoede verbonden zijn. Het initiatief dient bewoners van alle leeftijden te laten proeven van wat de sportverenigingen van Dendermonde te bieden hebben, vanuit een heel laagdrempelige aanpak. Alle activiteiten zijn gelokaliseerd in het centraal gelegen park van de wijk. Vooraf inschrijven hoeft niet en men kan op een informele manier kennismaken met trainers en clubleden, terwijl infostanden de buurtbewoners informeren over de reductietarieven via het ziekenfonds.³⁹⁸

Het initiatief blijkt op korte termijn echter niet veel mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie naar een sportclub of –beoefening te leiden, al toont het wel een zekere interesse aan van de jongeren in de wijk. Daarom wordt een buurtsportwerker ingezet en betaald van de subsidies, om op een laagdrempelige manier sportactiviteiten aan te bieden aan jongeren tussen twaalf en achttien jaar.³⁹⁹ Hier zijn we een opmerkelijke ontwikkeling in het Dendermondse cultureel participatiebeleid, namelijk de verbreding van een louter

³⁹⁵ Interne mail cultuurdienst (10 mei 2010). Stadsarchief Dendermonde: vrijtijdsmarkt editie 2010, 2.25.B.2.3inv. SAD 2015.22.

³⁹⁶ Nota aan het college van Burgemeester en Schepenen. Vergadering van 16 juli 2012: Cultuurstart en Vrijtijdsmarkt 7-9 september 2012. Stadsarchief Dendermonde: cubeco cultuurstart en vrijtijdsmarkt-projecten, 2.27.A.3.8-inv. SAD 2016.07.

³⁹⁷ Afsprakennota Opstart Lokaal Netwerk Vrijtijdsparticipatie 2014-2019. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – (37123), 1.

³⁹⁸ Afsprakennota Opstart Lokaal Netwerk Vrijtijdsparticipatie 2014-2019, 1.

³⁹⁹ Ibidem, 2.

culturele benadering van de moeilijk bereikbare doelgroepen - door middel van een financiële tegemoetkoming - naar een overwegend 'sociaal-werk'-ingreep die afgestemd wordt op hun leefwereld. Dit toont mijn inziens aan dat het nieuwe Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie – dat vooral sociale welzijnsorganisaties verenigt - wil tegemoetkomen aan de soms teruggetrokken leefwereld van de doelgroep, omdat deze moeite heeft om te participeren aan het verenigingsleven van de middengroepen. Gesteld kan worden dat een dergelijke aanpak zich in feite verwijdt van het oorspronkelijke beleidsdoel om de cohesie van de algemene gemeenschap te versterken.

De samenwerking van het Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie met de beleidsmedewerker van de gevangenis van Dendermonde heeft plaats vanuit de visie dat gedetineerden bijna per definitie kansarm zijn en dat zij vroeg of laat opnieuw in de maatschappij terecht komen en hun plaats hierin moeten zien op te nemen. Deelname aan het vrijetijdsleven speelt dan een niet te onderschatten rol, volgens het Lokaal Netwerk. Dit leidt tot het organiseren van culturele en sportieve vrijetijdsactiviteiten binnen de gevangenis.⁴⁰⁰ Hoewel de 'deelname aan het vrijetijdsleven' in deze context eerder beperkt is, herkennen we in het initiatief wel de Vlaamse beleidsdoelstelling om de culturele competentie van bepaalde doelgroepen te verhogen.

Vanaf 2012 wordt het lidgeld voor de stedelijke openbare bibliotheek gratis gemaakt. Zo wil ook de bibliotheek tegemoet komen aan haar opdracht een laagdrempelige culturele instelling te zijn. Er wordt een bewuste politiek gevoerd met betrekking tot het opleggen van boetes. Om te vermijden dat boetes onnodig oplopen wordt het automatisch uitlenen geblokkeerd wanneer de boete een bepaald bedrag overschrijdt.⁴⁰¹ Samen met het stadsbestuur en de raad van beheer wordt onderzocht of het niet mogelijk is om het tarief voor het ontlenen van dvd's en cd's door de doelgroep van kansarmen aan te passen. Verder voorziet de bibliotheek in een gratis activiteitenaanbod tijdens de Bibliotheekweek en de Voorleesweek. Alle leden van de bibliotheek kunnen er gratis surfen op het internet en vijftigplussers kunnen een gratis reeks computerlessen volgen.⁴⁰²

Sinds de invoering van de vrijetijdspas in Dendermonde in 2005 is het gebruik ervan geleidelijk gestegen. Er wordt in 2010 een kleine enquête gevoerd, doch van de bijna drieduizend aangeschreven inwoners reageren er amper honderd negentien. Uit de bevraging blijkt dat vooral vrouwen gebruik maken van de vrijetijdspas. Door kinderen wordt de

⁴⁰⁰ Afsprakennota Opstart Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie 2014-2019, 5.

⁴⁰¹ Ibidem, 3.

⁴⁰² Ibidem, 4.

vrijtijdspas zelden gebruikt. De helft van de respondenten blijken de vrijtijdspas niet te kennen. De vrijtijdspas wordt vooral gebruikt voor activiteiten van de lokale dienstencentra van het OCMW en voor het aanbod van cultuurcentrum Belgica. Sommige maatschappelijk kwetsbaren vallen uit de boot omwille van de strenge administratieve voorwaarden die momenteel aan het gebruik zijn verbonden, stelt men binnen het Lokaal Netwerk vast.⁴⁰³

Verschillende instellingen en organisaties in Dendermonde ontwikkelen initiatieven met betrekking tot maatschappelijk kwetsbaren. De onderlinge afstemming blijkt in de besproken periode echter nog ondermaats te zijn, stelt de cultuurbeleidscoördinator. Een aantal projecten missen hun doel en de oorzaken zijn van diverse aard: het gebrek aan goede communicatie, het gemis aan affiniteit met doelgroep, een slechte kennis van participatiedrempels, enzovoort.⁴⁰⁴

De achilleshiel van het netwerk zit in het gebrek aan rechtstreekse inspraak van de doelgroep, meent Beeckman. De pogingen om 'ervaringsdeskundigen' in armoede en sociale uitsluiting te betrekken, draaien echter op niets uit. Deze mensen haken al vlug af omdat het netwerk vaak een nogal ambtelijk jargon hanteert en niet het gevoel van betrokkenheid geeft. Er wordt dan ook gekeken hoe de doelgroep op een actieve en aangepaste manier inspraak kan krijgen. De participatie dient op maat van de doelgroep en op gestructureerde wijze te gebeuren. Nu spreekt het netwerk namens de doelgroep, wat een verkeerde aanpak is, aldus Beeckman. Het Lokaal Netwerk Vrijtijds participatie stelt zich voor de toekomst dan ook tot taak de ad hoc initiatieven beter op elkaar af te stemmen, de kennis over succesprojecten te delen, de communicatie met de doelgroep te verbeteren, de noden en behoeften van maatschappelijk kwetsbaren te detecteren en vooral de vertegenwoordigers van de doelgroep rechtstreeks te betrekken.⁴⁰⁵

Samenvattend kan gesteld worden dat het stedelijk cultureel bestuur in Dendermonde in deze periode een verhoogde inspanning levert om de culturele participatie te verbreden. De financiële impulsen en de kernrichtlijnen vanuit de Vlaamse overheid spelen hier een belangrijke rol. De bijstand en het advies van de steunpunten ten overstaan van de stad en zijn cultuurdienst kan evenmin onderschat worden. Opvallende ontwikkelingen zijn de opstart van het Dendermondse platform Cultuurgangmakers en de verhoogde sensibilisering van de sociaal-culturele verenigingen om zich blijvend te richten op kansarme participanten door

⁴⁰³ Afsprakennota Opstart Lokaal Netwerk Vrijtijds participatie 2014-2019, 5 en 6.

⁴⁰⁴ Ibidem, 6.

⁴⁰⁵ Ibidem.

middel van drempelverlagende ingrepen. De lokale verenigingen lijken ondanks de mogelijkheid tot extra subsidie, niet altijd geneigd tot deelname aan de verschillende stedelijk georganiseerde activiteiten. Een andere ontwikkeling zien we in de verbreding van een louter culturele benadering van de moeilijk bereikbare doelgroepen door middel van een financiële tegemoetkoming, naar een overwegend sociale aanpak die afgestemd wordt op hun leefwereld.

5.4. Vergelijkende samenvatting en analyse

Het Dendermondse participatiebeleid kan ingedeeld worden in vier segmenten. Ten eerste is er sprake van een algemene participatiebevordering vanuit de cultuurdienst, inclusief de stedelijke culturele instellingen zoals het cultuurcentrum, de musea, de academies en de bibliotheek. Ten tweede zien we een toespitsing op participatiebevordering via het lokale verenigingsleven. Een derde participatiebevordering is gerelateerd aan de Dendermondse onderwijsinstellingen voor kinderen en jongeren. De vierde en laatste vorm van participatiebevordering focust zich specifiek op moeilijk bereikbare doelgroepen zoals senioren, en vooral kansarmen en culturele minderheden.

Algemene participatiebevordering vanuit de cultuurdienst en de stedelijke instellingen

Voorafgaand aan het nieuwe decreet lokaal cultuurbeleid zien we reeds een bekommernis om het op til staande cultuurbeleid op Vlaamse overheidsniveau en de mogelijke gevolgen voor het lokaal bestuur. Los daarvan is het stedelijk cultureel bestuur zich bewust van een dalende participatie aan de klassieke culturele voorstellingen in het cultuurcentrum en het succes van het meer populaire vermaak. Een trend die overigens aansluit bij de bevindingen op algemeen Vlaams niveau, en geduid door Laermans als de 'klein-burger-nieuwe stijl'. Deze bevindingen worden neutraal gesignaleerd maar baren de cultuurdienst geen zorgen.

De komst van een cultuurbeleidscoördinator die werkt volgens de richtlijnen en principes van het nieuwe decreet, zorgt echter voor een duidelijke dynamiek in het Dendermondse cultureel participatiebeleid. De aanstelling van een dergelijke coördinator hangt samen met de voorwaarde van het Vlaamse decreet en met het doel de beoogde taak van het lokale verenigingsleven en de cultuurcentra aan te scherpen en het gemeenschapsgevoel te versterken. De periode 1999-2004 kenmerkt zich dan ook vooral door het afstemmen op de nieuwe beleidsideeën van de minister van Cultuur, zijn adviesorganen en

de steunpunten. Het Dendermondse cultureel bestuur gaat – op sleeptouw genomen door de cultuurbeleidscoördinator – duidelijk op zoek naar een nieuwe beleidsvorm en een praktische uitwerking die ook aansluiting moet vinden bij de opvattingen van het culturele verenigingsleven en de bevolking. De overtuiging van het cultureel bestuur en de opgerichte werkgroepen - dat kunst- en cultuurobjecten in Dendermonde een meerwaarde zijn voor de inwoners – leunt aan bij de Vlaamse culturele visie dat de culturele ontwikkeling van de middengroepen kan dienen als hefboom voor een stedelijk cultuurbeleid.

De latere culturele beleidsperiode in Dendermonde kenmerkt zich door een specifieke doelstelling die sterker is dan het streven naar een algemene gemeenschapsvorming. De financiële impulsen en de kernrichtlijnen vanuit de Vlaamse overheid spelen een belangrijke rol in de verhoogde inspanningen om de culturele participatie te verbreden. De bijstand en het advies van de steunpunten kan evenmin onderschat worden. De impact van culturele participatie op het sociaal welzijn van kansarmen, zoals aangegeven in de beleidsplannen, wordt nu duidelijker onderschreven. Ook blijkt uit de actieplannen het bewustzijn van het effect van activiteiten die in de eerste plaats laagdrempelig bedoeld zijn. De sensibilisering vanuit het ministerie van Cultuur in 2010 voor het thema ‘interculturaliteit’, vindt eveneens zijn weerklink in het Dendermonds stedelijk beleid. Er is sprake van verschillende initiatieven van het cultureel beleid om op een ‘cultureel verantwoorde manier’ invulling te geven aan de noodzaak van gemakkelijke toegankelijkheid en populair aanbod.

Participatiebevordering via lokale verenigingen

Met de aanvang van het nieuw decreet Lokaal Cultuurbeleid is in korte tijd sprake van een mentaliteitsverandering bij het lokaal cultureel bestuur ten opzichte van het sociaal-culturele verenigingsleven. Aanzet tot deze veranderingen zijn de beleidsinitiatieven vanuit de Vlaamse overheid en de impulsen in de vorm van subsidies die samengaan met richtlijnen en voorwaarden. Er ontstaat binnen de Dendermondse cultuurdienst meer aandacht voor het lokaal verenigingsleven en het accent verschuift van legitieme kunst naar cultuurspreiding en gemeenschapsvorming. Ook lijkt de Dendermondse cultuurraad, als spreekbuis van de verenigingen, zich door het nieuwe decreet bewust van haar belangrijke functie als gemeenschapsbindend orgaan.

We zien in die periode een duidelijke poging van het stedelijk beleid om met extra subsidies voor de actiepunten ‘ontmoeting’ en ‘diversiteit’, het verenigingsleven te sensibiliseren voor de aanpassing van hun specifieke cultureel aanbod naar een meer sociaal-cultureel aanbod voor een bredere doelgroep. Het Dendermondse culturele verenigingsleven

stelt echter prijs op haar exclusiviteit en blijkt aanvankelijk niet geneigd te zijn om de kwaliteit van haar aanbod aan te passen om meer participanten aan te trekken.

Een decennium later zien we een verschuiving in de functie van de stedelijke cultuurraad. De nadruk ligt dan enerzijds op de adviserende rol van de cultuurraad en anderzijds op een grotere betrokkenheid bij een specifiek sociaal-cultureel participatiebeleid. De verhoogde sensibilisering van de sociaal-culturele verenigingen, om zich blijvend te richten op kansarme participanten door middel van drempelverlagende ingrepen, blijkt evenwel niet altijd succesvol. De lokale verenigingen lijken ondanks de mogelijkheid tot extra subsidie, niet altijd geneigd tot deelname aan de verschillende stedelijk georganiseerde activiteiten.

Voor dit gebrek aan interesse zijn verschillende verklaringen mogelijk. Een eerste verklaring kan zijn dat de verenigingen in deze periode voldoende leden tellen waardoor hun werking verzekerd is. Een tweede verklaring is wellicht dat de voorwaarden voor het verkrijgen van de subsidie dermate breed zijn opgevat zodat de verenigingen – naast het vastgelegde basisbedrag – voldoende gelegenheid vinden om jaarlijks een hogere toelage te verkrijgen. Een volgende mogelijke oorzaak voor dit verschijnsel kan gezocht worden in de financiële onafhankelijkheid van enkele relatief grootschalige en zelfbedruipende evenementen van een aantal lokale verenigingen.

Participatiebevordering via het onderwijs

Reeds vóór de vernieuwende maatregelen van het Vlaamse cultuurbeleid vanaf het millenium, voorziet het cultuurcentrum van Dendermonde reeds een aantal voorstellingen voor scholen binnen de regio. Vanaf 2010 zien we een verdergaande ontwikkeling in het Dendermondse streven naar participatie van kinderen en jongeren via het onderwijs. Deze ontwikkeling sluit aan bij de overtuiging op Vlaams overheidsniveau, dat de school een belangrijke rol speelt in het verwerven van cultureel kapitaal. Het stedelijk cultureel beleid komt met de oprichting van het Dendermondse platform Cultuurgangmakers dan ook tegemoet aan de intentie van de Vlaamse ministers om cultuur en onderwijs sterker op elkaar te betrekken. Het aanvankelijk gebrek aan interesse bij de Dendermondse scholen is opmerkelijk omdat het initiatief voor de integratie van cultuur en onderwijs mee gedragen wordt door de nieuwe minister van Onderwijs Pascal Smet. Na enkele jaren ontstaat evenwel een degelijke samenwerking binnen dit platform.

Participatiebevordering van kansarmen

De culturele planning en werking in Dendermonde groeit – vooral door de specifieke aanpak van de cultuurbeleidscoördinator - naar een bewustzijn voor participatie van bevolkingsgroepen die moeilijker bereikbaar zijn en moeilijker gemotiveerd worden. Het blijkt daarbij noodzakelijk het louter culturele aanbod uit te breiden naar de bredere opvatting van vrijetijdsbesteding, inclusief sport- en jeugdverenigingen.

De eerste periode merken we binnen het Dendermondse cultuurbeleid reeds een bewustzijn voor de effecten van drempelverlagende ingrepen om de participatie van bepaalde doelgroepen te verhogen. Dit uit zich onder meer in het op zoek gaan naar een juiste invulling van de sociale vrijetijdspas en in de stadshappening *Plage Cultuur*, waar de Marokkaanse vrouwengemeenschap aan meewerkt. De moeilijk bereikbare groepen zoals mensen in armoede en de allochtone inwoners kunnen echter enkel benaderd worden via de lokale welzijnsorganisaties. Hier manifesteert zich hetzelfde probleem dat geduid wordt op Vlaams beleidsvlak, met name de geringe interesse voor cultuur bij de doelgroepen zelf. De Dendermondse beleidsaandacht voor kansarmen en mensen in armoede uit zich onder meer in het op zoek gaan naar een juiste invulling van de sociale vrijetijdspas, die bijvoorbeeld niet moet worden afgehaald op de sociale dienst van de stad, maar die naar de aanvragers wordt opgestuurd.

Tijdens de periode 2009-2014 bedraagt het totale voorziene bedrag, ingezet door het Dendermondse cultureel bestuur ter bevordering van de participatie van moeilijk bereikbare doelgroepen, bijna het viervoudige van het budget voor 'ontmoeting' en 'diversiteit' in 2004. Hoewel dit wijst op een versterkte aandacht voor kansarmen, moet de verbreding van de beoogde cultuurparticipatie naar een ruime vrijetijdsparticipatie meegerekend worden. De formulering 'deelname aan het vrijetijdsleven' is in de context van het gevangeniswezen eerder beperkt. Toch herkennen we in het Dendermondse initiatief - om culturele voorstellingen en workshops binnen de penitentiaire instelling te brengen - de Vlaamse beleidsdoelstelling om de culturele competentie van bepaalde doelgroepen te verhogen.

Een andere opmerkelijke ontwikkeling in het Dendermondse cultureel participatiebeleid, is de verbreding van een louter culturele benadering van de moeilijk bereikbare doelgroepen - door middel van een financiële tegemoetkoming - naar een overwegend 'sociaal-werk'-ingreep die afgestemd wordt op de leefwereld. Dit toont mijn inziens aan dat het nieuwe Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie – dat vooral sociale welzijnsorganisaties verenigt - wil tegemoetkomen aan de soms teruggetrokken leefwereld van de doelgroep, omdat deze moeite heeft om te participeren aan het verenigingsleven van

de middengroepen. Gesteld kan worden dat een aanpak - zoals we zagen in het project 'Boonwijk beweegt' - zich in feite verwijdt van het oorspronkelijke beleidsdoel om de cohesie van de algemene gemeenschap te versterken.

Tussen 2000 en 2015 ontwikkelt het cultureel participatiebeleid van Dendermonde zich in verschillende fasen en op verschillende vlakken. Hierbij spelen de richtlijnen en de subsidies van de Vlaamse overheid telkens een sturende rol. De lokale, historisch gegroeide praktijk van het verenigingsleven bepaalt echter het tempo en de manier waarop het beoogde participatiebeleid zich ontwikkelt. De doelstelling om moeilijker bereikbare groepen te laten participeren verbreedt in Dendermonde het werkveld van de cultuurdienst tot een algemeen vrijetijdsaanbod dat gemakkelijker toegankelijk is en vlugger succes boekt. De samenwerking met de sociale welzijnssector leidt in bepaalde gevallen dan weer tot afwijkende resultaten, zoals het eerder geïsoleerd in plaats van gemeenschapsbevorderend werken met kansarmen.

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was de ontwikkelingen weergeven van het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid tijdens de periode van circa 2000 tot 2015 en het resultaat daarvan op lokaal stedelijk niveau, meer bepaald in de Oost-Vlaamse stad Dendermonde. Er werd gezocht naar overeenkomsten en divergenties tussen de ontwikkelingen van het Vlaamse en het Dendermondse beleid gedurende de periodes 1999-2004 en 2009-2014. In de invullingen van het cultuurbegrip van de verschillende cultuurministers binnen de Vlaamse overheid speelt cultuur als hefboom een grote rol. Competentie en participatie moeten de vorming van een hechte samenleving en ethische waarden zoals verdraagzaamheid bevorderen.

Dit Vlaams beleid wordt ondersteund door studiediensten en adviesraden uit het culturele veld, en toont zich eerder voorwaardenscheppend dan inhoudsbepalend. Meerdere theoretische opvattingen zijn herkenbaar in het overheidsbeleid. Zo zien we in de erkenning van de evolutie van culturen en van een cultureel pluralisme in Vlaanderen de opvattingen van Nussbaum weerspiegeld. Bourdieus hiërarchische benadering van cultuurdeelname en de overtuiging van Jacobs en Van Hove van de mogelijke dynamiek in de cultuurbeleving, herkennen we in de Vlaamse beleidsvisie dat participatie kan bijdragen aan het verhogen van de culturele competentie van het individu. Het streven naar een verdraagzame samenleving door middel van culturele vorming sluit aan bij de theorie van Vermeersch. De erkenning van een 'armoedecultuur' zoals beschreven door Geldof en Driessens, speelt gaandeweg een grotere rol in de Vlaamse beleidsmaatregelen, al ligt de klemtoon op de sociale en culturele verheffing van deze doelgroepen.

De veranderingen in de waarde en waardering van cultuur hadden volgens Van der Hoeven reeds hun invloed op het politiek-culturele beleid in Vlaanderen vanaf het begin van de jaren zeventig, toen het sociaal-cultureel werk de democratisering van de Vlaamse cultuur en de culturele autonomie van de Nederlandstalige gemeenschap in de hand moest werken. Tijdens het laatste decennium echter merkte De Kepper reeds een hernieuwde kijk op cultuurparticipatie in het kader van verantwoord burgerschap en integratie. De Kepper schetst die periode eveneens als voorloper van de professionalisering van het lokale cultuurbeleid.

Het cultureel participatiebeleid vanaf het millennium gaat in praktijk niet zonder meer van start. Er is in Vlaanderen een heteroog en dynamisch netwerk van steunpunten en belangenorganisaties aanwezig om de beslissingen en initiatieven van de overheid tot bij de burger te brengen. De positie van de steunpunten, enerzijds als beleidsondersteunende

organen en anderzijds als vertalende ondersteuners van de lokale, sociaal-culturele sector, maakt hen tot intermediair instrument voor een brede cultuurparticipatie.

De beleidsperiode 1999-2004 kenmerkt zich nog enigszins als een spanningsveld tussen competentie en participatie, met andere woorden: tussen de kwaliteit van het beoogde cultureel niveau enerzijds en het kwantitatieve doel om zoveel mogelijk mensen uit alle lagen van de samenleving te bereiken anderzijds. De doelstellingen van het Vlaamse culturele participatiebeleid tijdens deze eerste periode zijn bovendien nog doordrongen van de relatief recente Vlaamse culturele autonomie. Het Nederlands wordt belangrijk geacht als communicatiebasis voor cultuurspreiding en culturele competentie. Vernieuwend is dat minister Anciaux met zijn beleid een basis wil leggen voor een geïntegreerd en flexibel cultuurbeleid waarin verschuiving van accenten mogelijk is. Het nieuwe participatiebeleid toont zich bijgevolg aftastend en brengt eerder vrij gefragmenteerde veranderingen aan. Vanuit de stelling van Jacobs en Van Hove kan het beleid van Anciaux geanalyseerd worden als een democratiserend cultuurbeleid met gemeenschapsvorming als voornaamste actiefunctie.

De Vlaamse overheid geeft met het decreet Lokaal cultuurbeleid een belangrijke impuls aan de gemeenten: ruim twee derde van de Vlaamse gemeenten stapt in, waaronder de Oost-Vlaamse stad Dendermonde. Het cultuurbeleid verschuift in Dendermonde reeds in de eerste jaren - als gevolg van de beleidsinitiatieven en impulssubsidies van de Vlaamse overheid - van een legitieme kunstbeleving naar cultuurspreiding, gemeenschapsvorming en meer aandacht voor het lokaal cultureel leven.

De aanstelling van een cultuurbeleidscoördinator, volgens de richtlijnen van het decreet Lokaal Cultuurbeleid, zorgt vanaf 2003 in Dendermonde voor een duidelijke dynamiek in het culturele participatiebeleid. De cultuurbeleidscoördinator gaat samen met het cultureel bestuur en in overleg met de lokale actoren op zoek naar een nieuwe beleidsvorm en een praktische uitwerking die aansluiting vindt bij de opvattingen van het culturele verenigingsleven en de bevolking. Er is, met andere woorden, een parallel met de doelen van de Vlaamse overheid, vanwege het democratisch overleg bij de opstelling van een stedelijk cultuurbeleidsplan.

Ondertussen ontwikkelt zich bij het lokaal cultureel bestuur van Dendermonde een mentaliteitsverandering ten opzichte van de waarde en de opdracht van het sociaal-culturele verenigingsleven. Het Dendermondse culturele verenigingsleven zelf blijkt aanvankelijk niet geneigd te zijn om de exclusiviteit en kwaliteit van haar aanbod aan te passen aan een bredere groep participanten. Het is vooral de sensibilisering – door middel van extra subsidies voor de

actiepunten 'ontmoeting' en 'diversiteit' – die de Dendermondse verenigingen er moet toe brengen om zich open te stellen voor een ruimere doelgroep.

Uit het lokaal overleg komt de overtuiging naar voor dat de inwoners van Dendermonde blijvend met kunst- en cultuurobjecten moeten geconfronteerd worden, omdat deze vernieuwend zijn en een meerwaarde betekenen voor de stad. Deze overtuiging leunt aan bij de Vlaamse overheidsvisie dat culturele ontwikkeling van de middengroepen kan dienen als hefboom voor een stedelijk cultuurbeleid. Daarnaast groeit de culturele planning en werking in Dendermonde tijdens deze eerste jaren naar een bewustzijn en een initiatief voor de participatie van achtergestelde en kansarme bevolkingsgroepen. De moeilijk bereikbare groepen zoals mensen in armoede en de allochtone inwoners kunnen eigenlijk enkel benaderd worden via de lokale welzijnsorganisaties.

Tien jaar later is op het Vlaamse overheidsniveau sprake van een meer duurzaam, efficiënt cultuurbeleid met vermindering van planlast en meer transparante subsidieprocedures voor de steden en gemeenten. In de beleidsperiode 2009-2014 is cultuurparticipatie bovendien een van de speerpunten geworden. De klemtoon ligt daarbij op de medeverantwoordelijkheid van de sociaal-culturele sector en de kansengroepen. Het besef van het cultureel pluralisme in de Vlaamse maatschappij blijkt dan gegroeid. Het veranderende migratiepatroon met snel wisselende, diverse groepen migranten speelt een rol in de beleidskeuzes van de overheid: Schauvlieghe en haar kabinet werken aan een interculturele en diverse gemeenschap, waarbij de Nederlandse taal niet langer de doorslag geeft.

Communicatie wordt het sleutelwoord binnen de Vlaamse beleidsdriehoek 'cultuurparticipatie, interculturaliteit en zichtbare diversiteit in de maatschappij'. Het beleid van Minister van Cultuur Schauvlieghe lijkt hiermee schatplichtig aan de theorie van McDonald die de overheid de taak toebedeelt de samenleving te ondersteunen in de vorming van de diverse culturele identiteiten.

De sensibilisering vanuit het ministerie van Cultuur voor het thema 'interculturaliteit' in 2010, vindt zijn weerklink in het stedelijk beleid. Het Dendermondse cultuurcentrum Belgica biedt in zijn programma een veelvoud aan kunstvormen, die afgestemd worden op de verschillende publieksgroepen. De cultuurdienst organiseert in die periode onder meer de interculturele Week van de Smaak. Minister Schauvlieghes lancering van een vacaturebank om meer diversiteit en interculturaliteit te brengen in de samenstelling van culturele besturen en commissies, heeft echter geen zichtbare invloed op het lokale bestuursniveau in Dendermonde.

De impact van culturele participatie op het sociaal welzijn zoals aangegeven in de beleidsplannen van Schauvlieghe wordt door het Dendermondse cultureel bestuur wel onderschreven. Vanaf 2009 is een verhoogde inspanning merkbaar om de culturele participatie te verbreden naar de moeilijk bereikbare groepen in de stad, al blijft ook de aandacht voor de participatie en zelfontplooiing van de individuele burger aanwezig.

De functie van de Dendermondse stedelijke cultuurraad verschuift van belangenbehartiger van de lokale verenigingen naar een bewust gemeenschapsbindend orgaan met een adviserende rol en een grotere betrokkenheid bij een specifiek sociaal-cultureel participatiebeleid. De extra subsidie voor de verenigingen richt zich onder meer op de verbreding van het culturele aanbod in Dendermonde. De financiële impulsen en de kernrichtlijnen vanuit de Vlaamse overheid spelen hier bijgevolg een belangrijke rol. De bijstand en het advies van de steunpunten kan evenmin onderschat worden. De lokale verenigingen lijken, ondanks de mogelijkheid tot extra subsidie, echter niet altijd geneigd tot deelname aan de verschillende stedelijk georganiseerde activiteiten.

Tijdens het beleid van Schauvlieghe lijkt het 'verhevene' van cultuur meer plaats te ruimen voor een brede opvatting van vrijetijdsdeelname om zo een groter gemeenschappelijk draagvlak te creëren. Hier ziet men een tegemoetkoming aan het populaire aspect van vrijetijdsbesteding, dat een grotere massa participanten bij elkaar brengt. Men kan er bijgevolg van uitgaan dat in deze beleidsperiode eerder wordt ingezet op het tegengaan van de fragmentatie van een multiculturele maatschappij, dan op culturele verheffing.

De doelstelling om moeilijker bereikbare groepen te laten participeren verbreedt op het lokale niveau van Dendermonde het werkveld van de cultuurdienst. Er wordt een algemeen vrijetijdsaanbod uitgewerkt dat gemakkelijker toegankelijk is en vlugger succes boekt. De cultuurbeleidscoördinator richt een Lokaal Netwerk Vrijetijdsparticipatie op in het kader van een bij de Vlaamse overheid in te dienen 'afsprakennota vrijetijdsparticipatie'. Met dit initiatief wil de stad via het Vlaamse Participatiedecreet bijkomende middelen ontvangen om de vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede te bevorderen. Het overlegplatform brengt lokale sociaal-culturele actoren, enkele vertegenwoordigers van mensen in armoede en verschillende welzijnsorganisaties bij elkaar.

Het betrekken van de 'ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting' in dit overlegplatform blijkt in praktijk echter minder evident dan verwacht. Het lokaal Netwerk komt bovendien verregaand tegemoet aan de teruggetrokken leefwereld van de doelgroep, omdat deze moeite heeft om zelfs op een breder sportief vlak te participeren aan het verenigingsleven van de middengroepen. De samenwerking met de sociale welzijnssector leidt

dus in bepaalde gevallen tot afwijkende resultaten, zoals het geïsoleerd in plaats van gemeenschapsbevorderend werken met kansarmen.

Het totale voorziene bedrag dat ingezet wordt op de bevordering van participatie van moeilijk bereikbare doelgroepen bedraagt na 2009 in Dendermonde bijna het viervoudige van het budget in 2004. De verbreding van de doelstelling en het veld - van louter cultuurparticipatie naar vrijetijdsparticipatie – speelt hier uiteraard een rol. Toch blijkt uit de Dendermondse culturele actieplannen duidelijk de intentie om activiteiten te brengen die in de eerste plaats laagdrempelig bedoeld zijn. Minister Schauvlieghes lancering van de UiTPAS - die gezinnen in armoede financiële ondersteuning geeft zonder ze te stigmatiseren – betreft een proefproject in de naburige stad Aalst. In de periode 2009-2014 wordt dit concept bijgevolg nog niet toegepast in Dendermonde, al zien we daar wel een eigen realisatie van de omvorming van de Dendermondse cultuurpas naar een vrijetijdspas met meer mogelijkheden dan louter de culturele beleving.

Naast de versterkte aandacht voor toegankelijkheid voor diverse kansengroepen richt het Vlaamse cultureel participatiebeleid zich op gezin en onderwijs om de culturele competentie te bevorderen. Kenmerkend voor deze beleidsperiode is de intentie om integratie niet te beperken tot de doelgroepen alleen. Minister Schauvlieghe gaat zelf ook samenwerkingsverbanden aan met haar collega's van Onderwijs, Jeugd en Welzijn. De opbouw van het Dendermondse platform Cultuurgangmakers om cultuur en onderwijs sterker op elkaar te betrekken, komt zichtbaar tegemoet aan deze intentie tot integraal werken.

In deze periode werkt Dendermonde inderdaad concreet aan een systematische samenwerking tussen cultuurdiensten en onderwijs. Daarbij blijkt de interesse en vasthoudendheid aanvankelijk groter vanuit culturele hoek maar in enkele jaren tijd komt toch een meer permanente samenwerking op gang. Het Dendermondse streven naar participatie van kinderen en jongeren via het onderwijs deelt hiermee de overtuiging van de Vlaamse overheid dat de school een belangrijke rol speelt in het verwerven van cultureel kapitaal.

Als algemeen besluit van dit onderzoek kan gesteld worden dat tussen circa 2000 en 2015 het culturele participatiebeleid van Dendermonde zich in verschillende fasen en op verschillende vlakken ontwikkelt, min of meer in parallel met de richtlijnen en de subsidies van de Vlaamse overheid. Het culturele participatiebeleid van de Vlaamse overheid ontwikkelt zich tijdens deze globale periode van een innovatief, democratisch concept voor spreiding van cultuur binnen een *Vlaamse* gemeenschap tot een sterk verankerd bewustzijn voor toegankelijkheid van de diverse bevolkingsgroepen, in het bijzonder voor mensen in armoede en voor culturele minderheden.

De periode 1999-2004 kenmerkt het Dendermondse cultuurbeleid zich vooral door het afstemmen op het nieuwe beleid van minister van Cultuur Anciaux, waarin het streven naar gemeenschapsvorming en de opbouw van culturele competentie door een zo groot mogelijke spreiding en participatie centraal staat. Parallel met het latere beleid van minister Schauvlieghe ligt in Dendermonde de nadruk op communicatie en integrale samenwerking om cultuurparticipatie, interculturaliteit en diversiteit te bevorderen. Er is sprake van een verhoogde sensibilisering van de verenigingen om zich blijvend te richten op kansarme participanten door middel van drempelverlagende ingrepen. Extra subsidies vormen hierbij een doorslaggevende factor. De lokale, historisch gegroeide praktijk van het verenigingsleven bepaalt echter het tempo en de manier waarop het beoogde participatiebeleid zich ontwikkelt. Samenwerking met de lokale welzijnsorganisaties leidt in Dendermonde tot een gerichte afstemming op de vaak geïsoleerde wereld van een kansarme buurt. Dergelijke initiatieven verwijderden zich in feite van het oorspronkelijke Vlaamse beleidsdoel om door middel van culturele vorming en participatie de cohesie van de gemeenschap en de verdraagzaamheid in de samenleving te versterken. Onderzoek van een volgende periode zal kunnen uitwijzen of deze aanpak al dan niet geleid heeft tot een latere integratie van de kansarme groepen en tot een echte interculturele Dendermondse gemeenschap.

Bronnenlijst

Beleid Vlaamse Regering

Digitaal archief: Website Cultuur van de Vlaamse Overheid.

<https://cjsm.be/cultuur/beleidsnotas-en-brieven>.

Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2000-2001 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Brusselse aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking. Vlaams Parlement, zitting 2000-2001 (31 oktober 2000) Stuk 444 (2000-2001)-Nr.1.

Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2001-2002 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Brusselse aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking. Vlaams Parlement, zitting 2001-2002 (25 oktober 2001) Stuk 875 (2001-2002)-Nr.1.

Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2002-2003 ingediend door de heer Paul Van Grembergen, Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken. Vlaams Parlement, zitting 2002-2003 (30 oktober 2002) Stuk 1396 (2002-2003)-Nr.1.

Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2003-2004 ingediend door de heer Paul Van Grembergen, Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken. Vlaams Parlement, zitting 2003-2004 (27 oktober 2003) Stuk 1913 (2003-2004)-Nr.1.

Beleidsbrief Cultuur 2010-2011 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement stuk 758 (2010-2011) – Nr.1, ingediend op 27 oktober 2010.

Beleidsbrief Cultuur 2011-2012 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement. Stuk 1329 (2011-2012)- Nr.1, ingediend op 26 oktober 2011.

Beleidsbrief Cultuur. Beleidsprioriteiten 2012-2013 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement. Stuk 1771 (2012-2013)-Nr.1, ingediend op 22 oktober 2012.

Beleidsbrief Cultuur 2013-2014 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaams Parlement. Stuk 2241 (2013-2014)- Nr.1, ingediend op 21 oktober 2013.

Beleidsnota Cultuur 1999-2004 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams Minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden. Vlaams Parlement, zitting 1999-2000 (12 januari 2000) Stuk 149 (1999-2000)-Nr.1.

Beleidsnota Cultuur 2009-2014 ingediend door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur. Vlaamse Regering . D/2009/3241/474.
https://cjsm.be/cultuur/sites/cjsm.cultuur/files/public/beleidsnota2009-2014_cultuur_1.pdf,
laatst geraadpleegd op 4 september 2017.

Bijdrage Vlaamse Administratie aan het regeerprogramma van de aantredende Vlaamse Regering. Beleidsdomeinspecifieke bijdrage, deel 3.8. Cultuur, Jeugd, Sport en Media (Brussel 2009).

Cultuur IS: Uitdagingen voor het cultuurbeleid in Vlaanderen: memorandum 2009-2014. Strategische AdviesRaad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (Brussel 2009).
<https://cjsm.be/overkoepelende-themas/beleidsdocumenten>, laatst geraadpleegd op 16 januari 2018.

Decreet betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Belgisch Staatsblad 28 mei 2003. C-2003/35522, 29327.

Heeft het gemeentelijk cultuurbeleidsplan gewerkt? Twee decreten onder de loep. Agentschap Sociaal en Cultureel werk (Brussel 2014).
<http://www.vvsg.be>, laatst geraadpleegd op 24 januari 2018.

Memorandum 2014-2019 van de Strategische AdviesRaad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (Brussel 2014).

Pact 2020: een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen. 20 doelstellingen. Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité (19 januari 2009).

Participatie in Vlaanderen 2009. Highlights. Steunpunt beleidsrelevant onderzoek 2007-2011.
http://www.participatiesurvey.be/docs/PaS09_highlights.pdf, laatst geraadpleegd op 13 januari 2018.

‘Participatienetwerken: Vlaanderen maakt trekkingsrechten 2014-2019 bekend’, *Cadans* (2012) 10, 4. <http://www.vvsg.be>, laatst geraadpleegd op 24 januari 2018.

Raad voor Cultuur. Jaarverslag 2004. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Brussel 2005).

‘Regelgeving lokaal cultuurbeleid en cultureel erfgoedbeleid bijna klaar’, *Cadans* (2012) 10, 1.

10 jaar Raad voor Cultuur. Een decennium cultuuradvisering. Cel Strategische Adviesraden (Brussel 2008).

Steunpunten

‘II Cultuur’, in: *Tweejaarlijks verslag 2014-2015. Publieke diensten en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie.* Steunpunt tot Bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (Brussel 2015).

Basisprincipes. Fonds Vrijetijdsparticipatie.
<https://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/uploads/documenten/basisprincipes.pdf>

Beheersovereenkomst Steunpunt Cultuur 2012-2015, goedgekeurd op 23 januari 2012.
<http://www2.vlaanderen.be/weten/steunpunten/steunpuntenG3/cul.htm>, laatst geraadpleegd op 18 december 2017.

Beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Gemeenschap en CultuurNet Vlaanderen vzw 2017-2021 (Brussel 2017) 2. <http://www.cultuurnet.be/nl/overons/12-21>, laatst geraadpleegd op 20 december 2017.

Cultuuraanbieders en mensen in armoede. Vormingspakket naar aanleiding van praktijkgerichte vorming aan cultuuraanbieders. Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw (Brussel 2011).

FOV Beleidsplan 2006-2009. Federatie van organisaties voor volksontwikkelingswerk vzw (Brussel 2006). <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/cultuuraanbieders-en-mensen-in-armoede>, laatst geraadpleegd op 3 juni 2017.

Lievens, John, *Voorstelling Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen* (Brussel 2003).

Recht op cultuur. 10 Jaar na het algemeen verslag over de armoede. Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaanszekerheid en sociale uitsluiting (Brussel 2005).

‘Steunpunten in verandering’, *De Federatie*, 7 juni 2008.
http://archief.defederatie.org/spip.php?article972&var_recherche=cubido, laatst geraadpleegd op 26 februari 2018.

Vloeibaar en verbonden. Beleidsplan Socius 2016-2020. Socius Steunpunt Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk (Brussel 2016).

Vloeibaar en verbonden. Beleidsplan 2016-2020. Socius, Steunpunt sociaal-cultureel volwassenenwerk (Brussel 2015). <http://www.socius.be/publicatie/beleidsplan-2016-2020-vloeibaar-en-verbonden/>, laatst geraadpleegd op 22 december 2017.

Vos, Ine, *Cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen.* CultuurNet Vlaanderen en Kunst en Democratie (Brussel 2003).

Wegwijs doorheen de Steunpunten. Programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek. Vlaamse Overheid (Brussel 2013) 33. <http://www.vlaanderen.be/steunpunten>, laatst geraadpleegd op 18 december 2017.

Casus Dendermonde

Afsprakennota Opstart Lokaal Netwerk Vrijtijdsparticipatie 2014-2019. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – (37123).

Analyse van drie jaar werking. K. Biebauw, cultuurfunctionaris-directeur (11-12-1999). Stadsarchief Dendermonde: Stedelijke cultuurraad periode 2000. Pl. 2.6.A.S.2-inv.SAD 2000-40.

Brief met inlichtingen over de invoering van de sociale cultuurpas voor de stadskrant. Cultuurcentrum Belgica (30-8-1999). Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv.SAD 2008.17.

Brief van Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen. Beslissing minister-proeftuinen participatie, thema brede school (13-8-2010). Stadsarchief Dendermonde: CC Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B2.1 SAD 2015.22.

CC Belgica erkend als cultuurschakel! Cultuurcentrum Belgica Dendermonde. Stadsarchief Dendermonde: CC Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B2.1 SAD 2015.22.

Controlelijst op ingebrachte punten voor subsidie voor verenigingen. Stadsarchief Dendermonde: Verslagen cultuurraad 1999-2000. Pl. 2.1.8.B.2.1-inv. SAD 2009.24.

Cultuurbeleidsplan 2004-2007. Stadsarchief Dendermonde: CBP 2003-2007. Pl. 2.26.B.3.6-inv. SAD 2012.33.

'Cultuurbeleidsplan met eigen Dendermondse klemtonen', *Nota bene*, 19 november 2002. Stadsarchief Dendermonde, DOC. 678.1.

Cultuurontbijt: verslag werkgroep 3: cultuur in buurten, wijken en deelgemeenten, lokaal culturele betrokkenheid en gemeenschapsvorming (april 2007). Stadsarchief Dendermonde: cubeco projecten 2.27.A.3.7. SAD.07.

Cultuurraad Dendermonde. Korte historische schets. Stedelijke Cultuurraad Dendermonde. Stadsarchief Dendermonde: doc.678.

Duik in het lokaal cultuurbeleid. Socius steunpunt voor sociaal-cultureel werk (Brussel 2002).

Fundamentele bedenkingen (bij de ontwerp teksten betreffende het decreet op de culturele centra op het gemeentelijk cultuurbeleid). Brief van FEVECC aan de minister van Cultuur (6-2-2001). Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad gemeentelijk cultuurbeleid. Pl. 2.18.B.1.4-inv. SAD 2009.24.

Herziening huishoudelijk reglement stedelijke cultuurraad – goedkeuring. Openbare vergadering van 16 februari 2011, Gemeenteraad Dendermonde. Stadsarchief Dendermonde: cc Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B.2.1 SAD 2015.22.

'Inleidende brief', Themasesies cultuur. K. Aerts, cultuurbeleidcoördinator(28-2-2003). Stadsarchief Dendermonde: Cbc/ka/03/025. C.B.P. 2003-2007.Pl.2.26.B.3.6.-inv.SAD 2012.33.

Integraal actieplan cultuur 2009. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv.SAD 2016.07.

Integraal actieplan cultuur 2010. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv.SAD 2016.07.

Integraal actieplan cultuur 2011. Dienst Cultuurbeleid. Stadsarchief Dendermonde: cubeco verslag acties-werking 2009-2010. Pl. 2.27.A.3.4-inv.SAD 2016.07.

Interne mail cultuurdienst (10 mei 2010). Stadsarchief Dendermonde:vrijtijdsmarkt editie 2010, 2.25.B.2.3 SAD 2015.22.

Interview met de Minister van Onderwijs Pascal Smet over het belang van cultuureducatie in ons onderwijs (2009). Stadsarchief Dendermonde: CC Belgica/stedelijke cultuurraad 2.25.B.2.1. SAD 2015.22.

Mail van de cultuurbeleidscoördinator aan de leden van de werkgroep op 13-4-2004. Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv.SAD 2008.17.

Ministerieel besluit houdende vastlegging van de structuur van een gemeentebelidsplan, een beleidsplan van een bibliotheek en een beleidsplan van een cultuurcentrum. Ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport, Brusselse Aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking (Brussel 2002). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

‘Nieuw reglement voor Cultuurraad’, *Nota Bene*, 16 maart 2011. Stadsarchief Dendermonde, DOC. 678.1.

Nota aan het college van burgemeester en schepenen, vergadering van 8 mei 2000. Ann Roggeman, Stedelijke cultuurraad Dendermonde (25-4-2000). Stadsarchief Dendermonde: Stedelijke cultuurraad periode 2000. Pl. 2.6.A.S.2-inv.SAD 2000-40.

Nota aan het College van burgemeester en schepenen. Vergadering van 9-12-2003. Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv.SAD 2008.17.

Nota aan het College van burgemeester en schepenen. Vergadering van 27 juni 2011. Opstart lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie: principiële goedkeuring. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – 22/6/2011.

Nota aan het college van Burgemeester en Schepenen. Vergadering van 16 juli 2012: Cultuurstart en Vrijetijdsmarkt 7-9 september 2012. Stadsarchief Dendermonde: cubeco cultuurstart en vrijetijdsmarkt- projecten, 2.27.A.3.8 SAD 2016.07.

Nota aan het College van Burgemeester en Schepenen. Voorlegging werkingsverslag en jaarverslag Erfgoedcel-Agenda gemeenteraad.(8 april 2013). Stadsarchief Dendermonde: cubeco projectvereniging cultuurdijk 2.27.A.3.5. SAD 2016.07.

Notuleringstekst. Opstart lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie: principiële goedkeuring. Archief cultuurbeleidscoördinator Dimitri Beeckman – 27/6/2011.

Overleg hervorming cultuurpas. Stadsbestuur Dendermonde-Cultuurcentrum Belgica (15-10-2003). Stadsarchief Dendermonde: Sociale dienst/sociale cultuurpas 1999-2000. Pl.2.8.6.3.2-inv.SAD 2008.17.

Overzicht in te dienen documenten in 2004. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk (2-12-2003). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

‘Proces voor de cultuurbeleidsplanning’, K. Aerts (16-5-2003). Stadsarchief Dendermonde:Subsidies 2000-2009. Pl. 2.26.B.2.1-inv.SAD 2012.33, 2.

Projectsubsidies voor culturele initiatieven: herziening (28-2-2004). Uittreksel uit de notulen van de gemeenteraad, stadsbestuur Dendermonde. Openbare vergadering van 19-2-2004. Stadsarchief Dendermonde: cubeco actiewerking 2.26.B.3.8-inv.DAD 2012.33.

‘Stadsbestuur plant intercultuurhappening in 2005’, *Gazet van Antwerpen*, 25 juli 2003.

Stedelijke situatieschets. Werkdocument cultuurbeleidsplan 2003-2007. Stadsarchief Dendermonde: cubeco- subsidies 2000-2009 2.226.B.2.1 SAD 2012.33.

‘Spreiding, Participatie & Gemeenschapsvorming’, Themasesies cultuur. K. Aerts, cultuurbeleidcoördinator(28-2-2003). Stadsarchief Dendermonde: Cbc/ka/03/025. C.B.P. 2003-2007.PI.2.26.B.3.6.-inv.SAD 2012.33.

Subsidiereglement voor de financiële ondersteuning van culturele initiatieven. Stadsbestuur Dendermonde (2003). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

Toelichting beleidsplannen minister Anciaux. Raadscommissie cultuur Dendermonde (5-10-2000). Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad gemeentelijk cultuurbeleid. Pl. 2.18.B.1.4-inv. SAD 2009.24.

Verslag cultuurgangmakersontmoeting en infosessie (20 mei 2009). Stadsarchief Dendermonde: cubeco opvolging MAT 2.27.A.3.10 SAD 2016.07.

Verslag vergadering cultuurraad (12-11-2000). Stadsarchief Dendermonde: Stedelijke cultuurraad periode 2000. Pl. 2.6.A.S.2-inv.SAD 2000-40.

Verslag vergadering cultuurraad van 12-4-1999. Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad, nota’s vergaderingen 1998-2000. Pl. 2.6.A.4.1-inv. SAD.2000.61.

Verslag vergadering cultuurraad van 13-2-2000. Stadsarchief Dendermonde: Cultuurraad, nota’s vergaderingen 1998-2000. Pl. 2.6.A.4.1-inv. SAD.2000.61.

Vragenlijst leden Cultuurraad. Stadsbestuur Dendermonde en cultuurcentrum Belgica (12-11-2002). Stadsarchief Dendermonde: cubeco jaarverslag Belgica 2007. Pl. 2.26.B.3.5 – inv. SAD 2012.33.

‘Vrijetijdspas voor kansarmen’, *Zondag*, 20 november 2005.

Werkdocument cultuurbeleidsplan 2003-2007. Stadsarchief Dendermonde: cubeco subsidies 2000-2009 2.26.B.2.1 SAD 2012.33.

Werkingsverslag 2004. . Stadsarchief Dendermonde: Cubeco projectsubsidies 2009. Pl. 2.26.B.23- inv. SAD 2012.33, 13.

Werkingsverslag Cultuurdijk 2012. Stadsarchief Dendermonde: cubeco projectvereniging cultuurdijk 2.27.A.3.5 SAD2016.07.

Werkteksten ter voorbereiding van nieuwe decreten op het gemeentelijk cultuurbeleid en de culturele centra. Brief aan Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur namens de directie en de

raad van beheer van cultuurcentrum Belgica (28-6-2000). Stadsarchief Dendermonde: Cultuorraad gemeentelijk cultuurbeleid. Pl. 2.18.B.1.4-inv. SAD 2009.24, 1.

Literatuurlijst

Absillis, Kevin en Katrien Jacobs ed., *Van Hugo Claus tot hoelahoep. Vlaanderen in beweging 1950-1960* (Antwerpen en Apeldoorn 2007).

Aerts, R.A.M., 'Cultuur zonder beschaving. Over het gebruik van cultuur sinds de Tweede Wereldoorlog' in: P. den Boer ed., *Beschaving. Een geschiedenis van de begrippen hoofsheid, heusheid, beschaving en cultuur* (Amsterdam 2001) 287-318.

Beyens Petra, Bert Heylen en Ivo Janssens, 'Dossier Cultuurparticipatie', *Terzake* (2003) afl. 10, I-XII.

Bisschop, An de, 'Recht op cultuur: politiseren graag!', *Rektoverso* (2012) afl. 53.

Blende, Hugo de, 'Socius. Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk', in: Dillemans, *Wegwijs Cultuur* (Leuven 2005).

Bourdieu, Pierre, 'De cultuur is in gevaar', *Deux ex machina* 26 (2002) afl. 100, 80-84.

Bourdieu, Pierre, *Distinction. A social critique of the judgement of taste* (New York en Londen 2006).

Bruyninx, Leo, *Dendermonde. Geschiedenis, gebouwen, folklore* (Dendermonde, 1965).

Caron, Bart, *Niet de kers op de taart. Waarom kunst- en cultuurbeleid geen luxe is* (Kalmthout 2011).

Crossley, Nick, 'Social class' in: Michael Grenfell ed., *Pierre Bourdieu. Key concepts* (Stocksfield 2008) 87-99.

Dillemans, Roger ed., *Wegwijs cultuur* (Leuven 2005).

Driscoll, B., *The new literary middlebrow. Tastemakers and reading in the twenty-first century* (London 2014).

Elchardus, Mark ed., *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes* (Tielt 2003).

Elchardus, Mark ed., *Denken voor Vlaanderen. Over levenskwaliteit* (Leuven 2001).

Geldof, Dirk en Kristel Driessens, 'Over culturele armoede, armoedecultuur en betrokkenheid. Reflecties over participatie en het recht op (eigen?) cultuur' in: Marijke Leye ed., *Over (cultuur)participatie. Brussel, kunst en democratie* (Brussel 2006) 142-152.

Gielen, Pascal, *Esthetica voor beslissers. Aanzet tot een debat over een reflexief cultuurbeleid* (Tielt 2001).

Haesendonckx, Chris, 'Cultuurparticipatie en netwerkverbreding: een paar apart', *Terzake* (2003) afl. 11, 92-94.

Hinnekind, Huib, 'Cijfers over cultuur', *Terzake* (1998) afl. 4, I-V.

Hinnekind, Huib, 'De Beleidsnota Cultuur: standpunt vanuit lokaal beleid', *Terzake* (2000) afl. 3, III-VII.

Hinnekind, Huib, 'Het ontwerpdecreet cultuurbeleid ontleed', *Terzake* (2001) afl. 1, 15-17.

Hinnekind, Huib, 'Uitvoeringsbesluiten blazen leven in Cultuurdecreet', *Terzake* (2001) afl. 10, 13-15.

Hoeven, Quirine van der, *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen* (Den Haag 2012).

Hoffman, Edwin, *Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI-model* (Houten en Diegem ; eerste druk, tweede oplage 2007).

Holemans, Dirk, 'Cultuur als levenskunst', *Oikos* (2002) afl. 23, 75-85.

Huizinga, J., 'De taak der cultuurgeschiedenis' in: Idem, *Verzamelde werken VII* (Haarlem 1950) 69-84.

Humbeek, Cecile van, 'Muntpunt: cultuurparticipatie kansengroepen binnen een 'open huis'', *META tijdschrift voor bibliotheek & archief* 88 (2012) afl. 4, 19-23.

Jacobs, Thérèse en Erik van Hove, 'De culturele ontwikkeling van de middengroepen; hefboom voor een vernieuwd stedelijk cultuurbeleid', *De gids op maatschappelijk gebied* 8 (1990) afl. 6/7, 559-571.

Kepper, Miek de, 'Integraal cultuurbeleid in d gemeente: uitdagingen aangegaan!', *Lokaal* (2003) afl. 7, 14-15.

Kepper, Miek de, 'Nieuw decreet verjongt lokaal cultuurbeleid', *Lokaal* (2003) afl. 8, 24-25.

Kepper, Miek de en Patrick Stoop, *Cultuurbeleidsplanning in de gemeente*. Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (Brussel 2002).

Kepper, Miek de, *Over Bach, cement en de postbode. 50 jaar lokaal cultuurbeleid* (Kapellen 2017).

Kerkhoven, Marianne van, 'Geld, kunst en beleid in Vlaanderen. Beaumol of Barabas?', *Etcetera* 4 (1986) afl. 14, 2-3.

Koren, Marian, 'Evaluatie nieuw Vlaams cultuurbeleid', *Bibliotheekblad* 8 (2004) afl. 3, 30-31.

Laermans, Rudi, *Het cultureel regiem. Cultuur en beleid in Vlaanderen* (Tielt 2002).

Leeuwen, Bart van, *Erkenning, identiteit en verschil. Multiculturalisme en leven met culturele diversiteit* (Leuven en Leusden 2003).

Lierde, Emmanuel van, 'Geen eendagsvlug, maar blijvende aanmoediging tot cultuurparticipatie', *Kunsttijdschrift Vlaanderen* 62 (2013) afl. 346, 122-124.

Lievens, John, *Voorstelling Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen* (Brussel 2003).

Lievens, John en Hans Waeye ed., *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2009* (Leuven en Den Haag 2011).

Lindt, Leen van, 'Verrast door het succes', *Lokaal* (2004) afl. 8, 18-19.

Looverbosch, Marc van de, 'Wissel van de macht: het verhaal van de VU', *De Redactie.be*, 7 februari 2017.

McDonald, W.H., *The normative basis of culture. A philosophical inquiry* (Londen, 1986).

Mommaas, Hans, M. van den Heuvel en W. Knulst, 'Vrije tijd en de vrijetijdsindustrie: conceptuele verkenningen', in: Idem, *De vrijetijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen* (Den Haag 2000) 21-46.

Mortier, F. ed., 'Pierre Bourdieu' in: *Kritisch denkerslexicon* (Alphen aan den Rijn en Brussel 1986) 1-12.

Nussbaum, Martha C., *Cultivating humanity. A classical defense of reform in liberal education* (Cambridge en Londen 1997).

Oost, Olga van, 'Democratisering van de cultuur door grotere publieksparticipatie?', *Samenleving en politiek* 7 (2000) afl. 8, 32-35.

Pinxten, Rik, 'Multiculturaliteit, monoculturalisme en interculturaliteit' in: *Onderzoeksgids voor de geschiedenis van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen*. Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven (Brussel 2018).

Ruyck, Stefaan de, 'Gelijke kansen en cultuur', *Samenleving en politiek* 9 (2002) afl. 3, 36-43.

Ruyters, Marc, 'Cultuur volgens twee Vlaamse ministers', *Kultuurleven* 67 (2000) afl. 1, 5-17.

Schramme, Annick, 'Cultuur voor velen', in: Mark Elchardus, *Denken voor Vlaanderen. Over levenskwaliteit* (Leuven 2001) 59-74.

Segers, Katia, 'O ja, en wat met het publiek? De vrees voor de almacht van experts in het cultuurbeleid', *Samenleving en politiek* 7 (2000) afl. 2, 44-47.

Stroobants, Aimé en Irene Spijker, *Een paard uit de duizend. Het Ros Beiaard in woord en beeld* (Dendermonde, 2000).

Vaerenbergh, Jan van, 'Participatiesurvey 2009. Gebruikers bereid om meer te betalen', *Bibliotheekblad* 15 (2011) afl. 10, 15-16.

Vanderbeeken, Rob, 'Naar een marktconcurrerend cultuurbeleid. Cultuur onder de markt', *De Leeswolf* 19 (2013) afl. 6, 396-398.

Vandesande, Tine, 'Cultuur van alledag', *Terzake* (2002) afl. 6, 48-49.

Verhofstadt, Dirk, 'Kan kunst de wereld redden?' in: idem, *In gesprek met Etienne Vermeersch. Een zoektocht naar waarheid* (Antwerpen 2011) 379-407.

Vos, Ine, 'Extra geld haalt drempel voor cultuurparticipatie weg', *Lokaal* (2003) afl. 13, 22-33.

Vrancken, Jan ed., *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2010* (Leuven en Den Haag 2010).

Vranckx, Jos, Patrick Dewael en Hugo Weckx, 'Cultuurpolitiek in Vlaanderen: een moeilijke evenwichtsoefening', *Kultuurleven* 59 (1992) afl. 6, 6-19.

Witte, Els, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief* (Kapellen 2010).

Witte, Els en Alain Meynen ed., *De geschiedenis van België na 1945* (Antwerpen 2006).

Websites

<http://archief.defederatie.org/>

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/politiek/>

<http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/>

<http://socius.be/werksoorten/>, laatst geraadpleegd op 19-12-2017

<http://www.armoedebestrijding.be/publications/verslag8/volledigverslag>

<http://www.cultureetdemocratie.be/accueil/historique>

http://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/nl/inspirerende-praktijken_4.aspx

<http://www.gelijkekansen.be/>

<http://www.participatiesurvey.be/>

<http://www.socius.be/publicatie/beleidsplan-2016-2020-vloeibaar-en-verbonden/>

<http://www.socius.be/wie-we-zijn/>

<http://www.vvsg.be>

<http://www.welzijnsschakels.be>

<http://www2.vlaanderen.be/weten/steunpunten/archief/>

<https://cjsm.be/cultuur/>

<https://cjsm.be/cultuur/cultuurforum-2020/>

<https://cultuurnet.wordpress.com/about/>

<https://demos.be/blog/save-the-date-enter-festival-bxl-26-29-april-2018>

<https://demos.be/over-demos/hoe-we-werken>

<https://derodeantraciet.be/missie-en-visie>

<https://overheid.vlaanderen.be/>

<https://www.belgium.be/nl/>

<https://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/10/18/recht-op-cultuur-politiseren-graag>

https://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/nl/vrijetijdspartners_44.aspx

<https://www.fondsvrijetijdsparticipatie.be/uploads/documenten/basisprincipes>

<https://www.vlaamsparlement.be/>

<https://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/gezond-leven/vlaams-actieplan-armoedebestrijding>

<https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeringen-dewael>

<https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeringen-peeters>